

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ «ΕΛ-ΓΚΡΕΚΟ»
ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΗ

A.M : 1035

Επιβλέπων καθηγητής: ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΕΔΙΑΛΙΤΗΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2011

ΜΟΥΣΕΙΟ «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»

**Μέσα στα ενετικά τείχη της πόλης του Ηρακλείου
στην «Πύλη Βηθλεέμ»**

**Αφιέρωμα στον μεγάλο Κρητικό ζωγράφο
ΔΟΜΗΝΙΚΟ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟ**

ΔΗΛΩΣΗ

Η παρούσα πτυχιακή έχει προκύψει αποκλειστικά μέσω δικής μου εργασίας και δεν έχει υποβληθεί σε οποιοδήποτε άλλο ίδρυμα στο πλαίσιο απόκτησης εκπαιδευτικού τίτλου.

Όλες οι δευτερογενείς πηγές έχουν αναγνωριστεί πλήρως μέσω αντίστοιχων βιβλιογραφικών αναφορών.

Αυτή η Πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του Προγράμματος σπουδών της Σχολής Διοίκησης Οικονομίας (ΣΔΟ), του Τμήματος Τουριστικών Επιχειρήσεων, του Τ.Ε.Ι. Κρήτης.

Αλεξάνδρα Ελευθεράκη

ΙΟΥΝΙΟΣ 2010

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Παντελή Πεδιαδίτη, για την πολύτιμη βοήθειά του στην υλοποίηση της παρούσης εργασίας.

Θεωρώ ότι η συνεισφορά του στην επιλογή και ανάπτυξη αυτού του θέματος υπήρξε καθοριστική, επισημαίνοντας ότι αυτό το θέμα περικλείει μια τεράστια πολιτιστική κληρονομιά που θα μπορούσε, με τις κατάλληλες πρακτικές προώθησης, να αποτελέσει ένα μεγάλο τουριστικό κεφάλαιο της τουριστικής βιομηχανίας της Κρήτης.

ΤΟ ΝΕΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

«ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»

Περίληψη

Ο βασικός στόχος της παρούσης εργασίας είναι να μελετήσει την υφισταμένη κατάσταση στην τουριστική αγορά της πόλης του Ηρακλείου καθώς και ολοκλήρου της Κρήτης σε σχέση με τον πολιτιστικό τουρισμό και ιδιαίτερα τον τουρισμό πολιτιστικής κληρονομιάς στον τομέα της τέχνης, να ερευνήσει και να καταγράψει τη γενικότερη ψυχοσύνθεση της ζήτησης, να μελετήσει τις δυνατότητες της προσφοράς, και βάσει στοιχείων να καταθέσει προτάσεις και λόγους μετάβασης της προσφοράς προς ορισμένες, συγκεκριμένες και στοχευμένες μορφές πολιτιστικού τουρισμού (τουρισμός τέχνης, μουσειακός τουρισμός κ.α.).

Σκοπός των παραπάνω είναι να αναπροσδιορίσουμε και να ανανεώσουμε το προσφερόμενο τουριστικό πακέτο, προκειμένου να αναζωογονήσουμε την τουριστική αγορά της Κρήτης και να αυξήσουμε το κέρδος και τις θετικές επιρροές του τουρισμού στην κοινότητα υποδοχής.

Το νέο μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στο Ηράκλειο Κρήτης που φιλοδοξεί να αναδείξει τον τόπο με το έργο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, του μάγου του χρωστήρα που εξαύλωσε την ανθρώπινη μορφή και πάντρεψε τη βυζαντινή του παιδεία με τη μανιεριστική αισθητική και έμεινε στην Ιστορία ως «Ελ Γκρέκο», μπορεί να γίνει το έναυσμα για ένα νέο προσδιορισμό του πολιτιστικού τουρισμού μέσω της τέχνης.

Τα έργα του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου τα οποία ανά εκατοντάδες χρόνια γοητεύουν τον επισκέπτη όπου τα συναντά και αναδεικνύουν το υψηλό πολιτιστικό επίπεδο του Ελληνικού κόσμου σε κάθε εποχή και κάθε τόπο, είναι ένα σημείο αναφοράς για την άνθηση του ελληνικού πολιτισμού σ'ολόκληρο τον κόσμο, πολύ περισσότερο στην ιδιαίτερη πατρίδα του, την Κρήτη και δη στην πόλη που τον γέννησε, το Ηράκλειο Κρήτης.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ : ΤΟ ΝΕΟ ΜΟΥΣΕΙΟ «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ».....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ « EL GRECO».....	5
Η σημασία και ο συμβολισμός της μορφής του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου σε παγκόσμιο επίπεδο και ιδιαίτερα για τους Έλληνες	5
2.1. Υπογραφή των έργων με ελληνική γραφή	5
2.2. Ο μαγνητισμός που εκπέμπει το έργο του ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ στο βλέμμα και την ψυχή του θεατή.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ - Η ζωή και το έργο του.....	9
3.1. Στα χάρια του Κρητικού ζωγράφου.....	9
3.2. Η Καταγωγή.....	12
3.3. Για την Κρήτη.....	13
3.4. Αναχώρηση από την Πατρίδα.....	14
3.5. Στη Ρώμη.....	15
3.6. Στην Ισπανία.....	16
3.7. Στο Τολέδο.....	17
3.8. Τα τελευταία του χρόνια.....	18
3.9. Τα κυριότερα έργα του Θεοτοκόπουλου.....	18
3.10. Ο χαρακτήρας της τέχνης του Θεοτοκόπουλου.....	21
3.11.Ο Θεοτοκόπουλος και η βυζαντινή παράδοση.....	25
3.12.Κριτική θεώρηση-Μεταθανάτια φήμη.....	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ «Ελ Γκρέκο, ο ζωγράφος του Θεού» από τον συγγραφέα Δημήτρη Σιατόπουλο.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Η ΤΑΙΝΙΑ «Ελ Γκρέκο».....	40
5.1.Η ιδέα της ταινίας «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» από τον σκηνοθέτη Γιάννη Σμαραγδή, βασισμένη στο βιβλίο του Δημήτρη Σιατόπουλου.....	40
5.2. Η πραγματοποίηση της ταινίας «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ».....	41
5.3. Τα βραβεία της ταινίας «Ελ Γκρέκο» στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου.....	44
5.4. Nick Ashdon.....	45
5.5. Γιάννης Σμαραγδής,ο σκηνοθέτης της ταινίας	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» ως σημείο αναφοράς για τον τουρισμό της Κρήτης και του Κρητικού Πολιτιστικού τουρισμού.....	48
6.1. πολιτιστικός τουρισμός.....	48

6.2. Πολιτισμός και τουριστική μουσειακή πολιτική.....	50
6.3. Αναπτύσσοντας τον πολιτιστικό τουρισμό της Κρήτης μέσω του έργου του Έλ Γκρέκο.....	53
6.3. Η Διεθνής εμπειρία στον Πολιτιστικό τουρισμό που προκάλεσε το έργο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου.....	54
6.4. Η συμβολή του έργου του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στην ανάπτυξη του Κρητικού τουρισμού.....	55

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΝΕΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ».....	57
7.1. Σχεδιασμός δικτύου πολιτιστικών διαδρομών.....	57
7.1.1. 1η Διαδρομή : Το μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στο Ηράκλειο Κρήτης.....	57
7.1.2. 2η Διαδρομή : Η Πόλη του Ηρακλείου.....	60
7.1.2.1. Αξιοθέατα στην πόλη του Ηρακλείου	61
7.1.3. 3η Διαδρομή : Το χωριό «Φόδελε»	64
7.1.4. 4η Διαδρομή : Η ορεινή Κρήτη.....	65
7.2. Διοργάνωση Εκδηλώσεων - Φεστιβάλ-Αξιοθέατα-Γαστρονομία	67
7.2.1. Ετήσιο φεστιβάλ εκδηλώσεων.....	68
7.2.1.1. Προτεινόμενο πρόγραμμα εκδηλώσεων του φεστιβάλ.....	71
7.3. Η ιδέα της προώθησης του έργου του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στη Διεθνή τουριστική αγορά	72
7.4. Αντικειμενικοί στόχοι.....	73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. ΕΠΙΛΟΓΟΣ. ΤΑ ΟΦΕΛΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΝΕΟΥ

ΜΟΥΣΕΙΟΥ «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» ως νέο τουριστικό προϊόν.....	75
ΠΗΓΕΣ	84

ΕΝΘΕΤΟ 1 : ΕΡΓΑ

ΕΝΘΕΤΟ 2 : ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΕΙΑ

ΕΝΘΕΤΟ 3 : Έργα του νέου μουσείου που αναδημιουργήθηκαν από

τους ζωγράφους Στέλιο Πετρουλάκη, Σάββα Γεωργιάδη, Νίκο Μόσχο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΤΟ ΝΕΟ ΜΟΥΣΕΙΟ «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» ΣΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ

Στις 18-6-2009 έγιναν στο Ηράκλειο τα εγκαίνια της μόνιμης έκθεσης-μουσείου, αφιερωμένης στον μεγάλο Έλληνα αναγεννησιακό ζωγράφο Δομήνικο Θεοτοκόπουλο, μέσα σε μια πύλη των ενετικών τειχών με το όνομα «Βηθλεέμ».

Μόνιμη στέγη έπειτα από τέσσερις αιώνες απέκτησε στην πατρίδα του, την Κρήτη, ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος. Σπίτι πλέον του Ελ Γκρέκο, με παρέμβαση του Δήμου Ηρακλείου, είναι η «Πύλη Βηθλεέμ» μέσα στα ενετικά τείχη της πόλης του Ηρακλείου, που αποτελούν το μεγαλύτερο οχυρωματικό έργο της Μεσογείου, με γείτονα τον Νίκο Καζαντζάκη στον παρακείμενο λόφο Μαρτινέγκο.

Επιστροφή στην πατρίδα ενός μεγάλου Κρητικού ζωγράφου που δημιούργησε μοναδικά και ανεπανάληπτα έργα που απεικονίζουν μια προσπάθεια απόκοσμης σύνθεσης του γήινου με το ουράνιο σε μιά ταυτόχρονη ένωση των δύο αυτών κόσμων μέσα από το χρώμα και το φως με μορφές που αιωρούνται θαρείς, επιβλητικές, εξαϋλωμένες, απόκοσμες, όπως πολύ ζωντανά περιγράφει παρακάτω και ο Νίκος Καζαντζάκης στο αυτοβιογραφικό του βιβλίο «Αναφορά στον Γκρέκο»:

«Όσο γερνάει, αντίς να γαληνεύει, δηλαδή να ξεθυμαίνει, όπως όλοι οι άλλοι άνθρωποι, ο Γκρέκο αγριεύει ολοένα. Ο σφυγμός του όλο και γρηγορεύει, η "παραφροσύνη" του όλο και γίνεται πιο γόνιμη. Τα στερνά του έργα "Η Πέμπτη σφραγίδα", ο "Λαοκόοντας", το "Τολέδο" με την καταιγίδα, είναι καθάρια φλόγα. Δεν είναι σώματα. Η ψυχή του ανθρώπου είναι σπαθί και ξεθηκάρει από το σώμα. Κι όσο προχωράει ο Κρητικός στην ηλικία, τολμάει ακόμα και τούτο: Ο άνθρωπος είναι -ψυχή και σώμα- ολάκερος σπαθίν. Ολοένα το σώμα εξαϋλώνεται, τεντώνεται διάφανο, λαμπερό, απόκοσμο - σαν ψυχή».

Τοποθετώντας τα εκθέματα που αφορούν στον Ελ ΓΚΡΕΚΟ στον ιστορικό αυτό χώρο, η έκθεση έχει ως στόχο να παρουσιάσει στο κοινό πόσο σημαντική υπήρξε η συμβολή του μεγάλου Έλληνα ζωγράφου στην ανάπτυξη της Ελληνικής τέχνης, σε ποιο βαθμό επηρέασε την πνευματική και καλλιτεχνική κληρονομιά η τέχνη του, τον τρόπο με τον οποίο απεικονίζουν την Ελλάδα εκείνης της εποχής,

καθώς και τις εκφάνσεις του Ελληνικού Διαφωτισμού στις αναφορές της τέχνης του, για την άνθηση της εκκλησιαστικής τέχνης και κυρίως της θρησκευτικής ζωγραφικής, απ' όπου αναδύθηκε το φαινόμενο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου.

Το πνεύμα των εκθέσεων του μουσείου «EL GRECO» είναι να παρουσιάζει τα έργα του μεγάλου ζωγράφου ως αντιπροσωπευτικό δείγμα του Ελληνικού πολιτισμού που απετέλεσαν και αποτελούν την πιο σημαντική ίσως βάση της παγκόσμιας πολιτιστικής δημιουργίας. Η έκθεση διέπεται απόλυτα από το πνεύμα αυτό, δίνοντας την ευκαιρία στον επισκέπτη να σχηματίσει μια εικόνα όχι μόνο για το ιστορικό και πολιτιστικό πλαίσιο μέσα από το οποίο οδηγηθήκαμε στη σύγχρονη Ελλάδα, αλλά και τα σημαντικά βήματα που έγιναν στον χώρο της πνευματικής, θρησκευτικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Στην «Πύλη Βηθλεέμ», στα σπλάχνα της πόλης που γέννησε τον μεγάλο ζωγράφο, θα φυλάσσονται αλλά και θα εκτίθενται υπό τη μορφή μόνιμου μουσείου τα σπουδαία έργα του, όπως και τα έργα και τα κοστούμια της διεθνώς επιτυχημένης ταινίας «Ελ Γκρέκο», τα οποία δώρισαν στον Δήμο Ηρακλείου ο Ηρακλειώτης σκηνοθέτης της ταινίας Γιάννης Σμαραγδής και η σύζυγός του Ελένη Σμαραγδή παραγωγός και επιμελήτρια των εκθεμάτων του Μουσείου .

Απώτερος στόχος είναι το μουσείο να εμπλουτίζεται διαρκώς με έργα που θα ανατίθενται σε μεγάλους ζωγράφους και γλύπτες οι οποίοι θα αναπαριστούν τον ζωγράφο Δομήνικο Θεοτοκόπουλο ή θα είναι έργα «a la Greco» με το ξεχωριστό ιδίωμα του μεγάλου ζωγράφου. Επίσης θα εμπλουτίζεται με πρωτότυπα έργα του Θεοτοκόπουλου που στο μέλλον θα μπορούν να εξασφαλιστούν. Η αρχή άλλωστε έγινε με την συμμετοχή στο μουσείο του πρωτότυπου έργου του Θεοτοκόπουλου «Η ΒΑΠΤΙΣΗ» που ανήκει στον Δήμο του Ηρακλείου και αποκτήθηκε με την πρωτοβουλία του Δημάρχου Γιάννη Κουράκη και την οικονομική συνδρομή των πολιτών του καθώς και του ζεύγους Θεόδωρου και Γιάννας Αγγελοπούλου, που προσέφεραν 700.000 από το ένα εκατομμύριο ευρώ που απαιτούντο για την αγορά του.

Έτσι, ο πίνακας πέρασε στην κατοχή του Δήμου, ο οποίος είχε πλειοδοτήσει στην δημοπράτηση του έργου από τον Οίκο Κρίστου του Λονδίνου, χωρίς ωστόσο να έχει το ποσόν.

Ο Δήμαρχος Ηρακλείου, Γιάννης Κουράκης, είχε απευθύνει έκκληση προς όλους τους Έλληνες, να συνεισφέρουν ώστε να συγκεντρωθούν τα χρήματα και ο πίνακας να έρθει στην Ελλάδα.

Όπως ανακοίνωσε ο κ. Κουράκης, με την προσφορά του ζεύγους Αγγελοπούλου ο Δήμος εξασφάλισε τα χρήματα για την αγορά, ενώ κατά την παρουσίαση του μουσείου τόνισε:

«Στόχος είναι το μουσείο - σπίτι του Ελ Γκρέκο στα ενετικά τείχη, δίπλα από το νεοαναγειρόμενο πολιτιστικό κέντρο του Δήμου, να αποτελέσει διεθνή πόλο έλξης.

Επίσης, **τα ενετικά τείχη να ενταχθούν στο καλαντάρι της UNESCO ως μνημείο προστασίας και ανάδειξης της παγκόσμιας κληρονομιάς».**

Ο Γιάννης Σμαραγδής χαρακτήρισε χρέος του την προσφορά του στην πόλη του Ηρακλείου, ενώ δήλωσε ότι ήταν συγκινημένος γιατί το σπίτι - μουσείο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου «Ελ Γκρέκο», βρίσκεται στη γειτονιά όπου ο ίδιος γεννήθηκε.

«Το μουσείο είναι σημαντικότερο από την ταινία, καθώς μετά από τέσσερις αιώνες ο συμπατριώτης μας Δομήνικος Θεοτοκόπουλος αποκτά μόνιμη στέγη στον τόπο του», είπε ο κ. Σμαραγδής.

Σύμφωνα με την παραγωγό και επιμελήτρια των εκθεμάτων του Μουσείου Ελένη Σμαραγδή, **στο μουσείο παρουσιάζονται παράλληλα τα κοστούμια από την ταινία «Ελ Γκρέκο» που σχεδίασε η Ισπανίδα ενδυματολόγος Lala Huete και για τα οποία βραβεύτηκε με το Ισπανικό Oscar «Goya».**

Ανάμεσα σε αυτά είναι τα κοστούμια του NICK ASHDON, που υποδύθηκε τον Ελ Γκρέκο, όπως επίσης και των: Σωτήρη Μουστάκα, Λάκη Λαζόπουλου, Δήμητρας Ματσούκα και άλλων Ελλήνων και ξένων ηθοποιών που συμμετείχαν στην ταινία.

Τα εγκαίνια του Μουσείου έγιναν παρουσία πολλών προσωπικοτήτων ανοίγοντας τις Πύλες του στο κοινό.

Ο χώρος της έκθεσης υποβάλει τον επισκέπτη αφού έχει στεγαστεί σε δύο στοές μέσα στα Ενετικά τείχη, τα μεγαλύτερα της Μεσογείου.

Παρόντες ήταν οι Αρχές του τόπου, ο Δήμαρχος Γιάννης Κουράκης, ο περιφερειάρχης Κρήτης κ. Σεραφείμ Τσόγκας, ο σκηνοθέτης της ταινίας «Ελ

Γκρέκο» Γιάννης Σμαραγδής, ο Αρχιεπίσκοπος Κρήτης κ. Ειρηναίος, η Νομάρχης Ηρακλείου Ευαγγελία Σχηναράκη, ο κ. Λαζόπουλος και πολλοί άλλοι, επίσης μεγάλη ήταν και η συμμετοχή των πολιτών, οι οποίοι με την παρουσία τους είπαν το δικό τους μπράβο σε αυτούς που πρωτοστάτησαν για την δημιουργία αυτού του χώρου πολιτισμού.

Τα υπόλοιπα εκθέματα είναι πιστές αντιγραφές των έργων του μεγάλου Ελ Γκρέκο, από καταξιωμένους ζωγράφους.

Οι ζωγράφοι είναι: Ο Νίκος Μόσχος, ο οποίος κατάγεται από τα Ηράκλειο, ο Στέλιος Πετρουλάκης ο οποίος κατάγεται από τα Χανιά και ο Σάββας Γεωργιάδης ο οποίος κατάγεται από την Κύπρο. Και οι τρεις θεωρούνται μεγάλα ταλέντα και κυρίαρχες μορφές των ζωγράφων της γενιάς τους.

Εκτός από τις αριστουργηματικές αναδημιουργίες των έργων του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, προσφέρουν στο Μουσείο κι από ένα πρωτότυπο έργο τους ο καθένας, που ακολουθεί την αισθητική του EL GRECO.

Επίσης θα προστεθούν και πολλά γλυπτά με θέμα τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο από διακεκριμένους γλύπτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ « EL GRECO »

Η σημασία και ο συμβολισμός της μορφής του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου σε παγκόσμιο επίπεδο και ιδιαίτερα για τους Έλληνες

2.1. Υπογραφή των έργων με Ελληνική γραφή

Στο Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο) γνώρισε ο Θεοτοκόπουλος τη βυζαντινή παιδεία. Η ζωγραφική του φέρει αισθητά την βυζαντινή κληρονομιά τόσο στη τεχνοτροπία όσο και στη μορφή των πιο σημαντικών έργων του. Για το ότι ο καλλιτέχνης καμάρωνε για την ελληνική του καταγωγή, δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία, όταν ο ίδιος φροντίζει να τη σημειώνει δίπλα στην υπογραφή που βάζει στους πίνακές του και δεν περιορίζεται σ' αυτό. **Συνηθίζει να αναγράφει βυζαντινές εκφράσεις: «Χειρ Δομνίκου», «Δομνίκος Θεοτοκόπουλος Κρης εποίη»,** που είναι η ίδια υπογραφή που έβαζαν οι αρχαίοι καλλιτέχνες στα αγγεία και τα γλυπτά τους.

Κατά κανόνα υπογράφει με ελληνική γραφή.

«Δομήνικος Θεοτοκόπουλος εποίη».

(Υπογραφή του μεγάλου Κρητικού ζωγράφου σε πίνακα)

Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ) θεωρείται πρόδρομος του εξπρεσιονισμού, ήταν δε βαθύς γνώστης της βυζαντινής τεχνοτροπίας.

Τα βίαια χρώματα, η μυστικοπαθής διάθεση που ζητά να ξεφύγει από την απεικόνιση του σώματος και να φθάσει στην παράσταση ψυχής, η προσπάθεια της πνευματικής ανατάσεως που αγωνιά να απολυτρώσει τον εσωτερικό άνθρωπο από τα σωματικά υλικά δεσμά του, συνθέτουν την εκπληκτική μεγαλοφυΐα του Γκρέκο και τα αριστουργήματά του.

2.2. Ο μαγνητισμός που εκπέμπει το έργο του ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ στο βλέμμα και την ψυχή του θεατή

Ένας από τους μεγαλύτερους καλλιτέχνες όλων των εποχών, προσωπικότητα μυθική, με έργο άκρως ελκυστικό για τους φιλότεχνους όλου του κόσμου, κορυφαίος στην εποχή του αλλά και αντικείμενο αυξανόμενου ενδιαφέροντος στις μέρες μας, ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, γνωστός ως «Έλ Γκρέκο», είναι οικείος αλλά και αινιγματικός, αφού, παρά τις συνεχείς έρευνες, μουσειακές και εκδόσεις, δεν είναι ακόμη γνωστά όλα εκείνα τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη ζωή και το έργο του.

Η γενική εικόνα της ζωγραφικής του έρχεται εύκολα στο νου, όχι μόνο των ειδικών αλλά και των καθημερινών ανθρώπων: ανθρώπινες φιγούρες μεγαλοπρεπείς, στενόμακρες, φωτοσκιασμένες θεατρικά και σε διάλογο μεταξύ τους, έτσι ώστε να αφηγούνται επιγραμματικά ένα επεισόδιο είτε από τη Βίβλο, είτε από τη ζωή της εκκλησίας, είτε, σπανιότερα, από τη σύγχρονή του Ισπανία, μέσα από πορτρέτα και τοπία.

Η εικαστική του προσωπικότητα έντονη - στο μέγιστο βαθμό για έναν αναγεννησιακό καλλιτέχνη - και η γραφή του εντελώς ιδιαίτερη, όσο και αν η εμπειρία από το βυζαντινό ιδίωμα και το βενετσιάνικο χρώμα παραμένουν ισχυρά συστατικά.

Αυτό όμως που προσδίδει στα έργα του τη μοναδικότητα είναι η επαφή που εδραιώνουν με το θεατή τους. Με την πρώτη ματιά καθιστούν σαφές ότι ζητούν την ψυχική του συμμετοχή, όχι μόνο την προσέλκυση του πνεύματος.

Πρόκειται για έναν κορυφαίο «αρχιτέκτονα» στη σχεδιαστική διαμόρφωση του χώρου, με πυραμιδοειδείς διατάξεις των μορφών να στηρίζουν αφαιρετικά τις συνθέσεις και με διακριτικά καθοδηγημένες διαγώνιες κινήσεις του βλέμματος πάνω στις φωτιστικές αντανakλάσεις.

Αποδεικνύεται σπουδαίος μάστορας των οπτικών εφέ, μιάς εικονικής πραγματικότητας που κινητοποιεί τις αισθήσεις του θεατή κάνοντάς τον να ζει την σκηνή αισθητηριακά, την ίδια στιγμή που η εκφραστικότητα των ανθρώπινων μορφών αναλαμβάνει να φέρει στην επιφάνεια τον εσωτερικό κόσμο τους και να τον θέσει σε επικοινωνία με το θεατή.

Τόσο η μορφοπλαστική γλώσσα της ζωγραφικής του όσο και ο ρόλος που δίνει στο θεατή κατορθώνουν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των σύγχρονων μελετητών του.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο που όλο και περισσότερο ο Θεοτοκόπουλος πιστοποιείται ως πρόδρομος της μοντέρνας τέχνης του 20ού αιώνα.

Το έργο του Πάμπλο Πικάσο χαρακτηρίζεται επίσης από αρκετές αναφορές στον Γκρέκο, τον «πατέρα του» στη ζωγραφική, όπως ο ίδιος τόνιζε. Ορισμένα σχέδια και πίνακες της πρώιμης περιόδου του, μιμούνται το ιδίωμα του Θεοτοκόπουλου, ενώ ιδιαίτερα εμφανής είναι η επίδραση του κατά την «μπλε περίοδο» του Πικάσο. **Ο πίνακας *Η ταφή του Κασαχέμας* (1901, Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης Παρισιού) του Ισπανού ζωγράφου είναι εμπνευσμένος από την *Ταφή του Κόμη Οργκάθ*, ενώ και οι *Δεσποινίδες της Αβινιόν* (1907, αντλούν μοτίβα από τον πίνακα *Η Πέμπτη Σφραγίδα της Αποκαλύψεως* τού Γκρέκο.**

Κατά τη δεκαετία του 1940, όταν ο Πικάσο ολοκλήρωσε μια σειρά πινάκων που αποτελούσαν παραλλαγές γνωστών έργων, φιλοτέχνησε επίσης την *Προσωπογραφία ζωγράφου* (1950), έργο που αποτελεί τη δική του εκδοχή για την *Προσωπογραφία του Χόρχε Μανουέλ Θεοτοκόπουλου (1600-05)* του Γκρέκο.

Ο Πικάσο δήλωνε γοητευμένος όχι μόνο από το έργο - φιλοτεχνώντας μάλιστα και σχετικούς πίνακες στο ύφος του Ελ Γκρέκο - αλλά και επειδή η τεχνοκριτική έρευνα αποδεικνύει την έντονη σχέση ακόμη και του προκυβιστή Σεζάν ή του μετεμπρεσιονιονιστή Βανγκόγκ με τις φόρμες και το πνεύμα του μεγάλου δημιουργού, του Έλ Γκρέκο.

Ωστόσο δεν είναι ακόμη γνωστές όλες οι πτυχές της ζωής και του έργου του Θεοτοκόπουλου, παρά το κλιμακούμενο ευρύ, μουσειακό και ερευνητικό ενδιαφέρον. Το σύνολο των έργων του δεν ξεπερνά τα 150, όπως τα κατέγραψε ο ίδιος ο γιός του, λίγο μετά το θάνατο του ζωγράφου. Παρ'όλα αυτά άγνωστα έργα εμφανίζονται και τεκμηριώνονται ως αυθεντικά ακόμη και στις μέρες μας.

Για τις ιδιότητες του γλύπτη και του αρχιτέκτονα που του αποδίδονταν όσο ζούσε, δεν έχουμε καθόλου στοιχεία.

Ως προς την ελληνικού ενδιαφέροντος πλευρά του Θεοτοκόπουλου, τις τελευταίες δεκαετίες η ιστορική έρευνα πλούτισε τις γνώσεις μας κατά πολύ.

Ήρθαν στο φως έργα της πρώτης δημιουργικής περιόδου, όταν ακόμη εργαζόταν στην Κρήτη, έργα που τεκμηριώνουν ότι επρόκειτο για ολοκληρωμένο και ήδη αναγνωρισμένο επαγγελματία, «μαϊστρο», ο οποίος πήγε στη Βενετία - διοικητική και καλλιτεχνική Μητρόπολη της εποχής - με στόχο να πραγματοποιήσει τις φιλοδοξίες του, όχι να τις ορίσει.

Η σχέση του Ελληνικού χώρου με την κοσμοκράτειρα τότε Ισπανία, είναι επίσης ένας άλλος σοβαρός τομέας που ακόμη δεν έχει διερευνηθεί, ανεξάρτητα από τις σχέσεις της Βενετίας μαζί της.

Τέλος, στη βιβλιοθήκη του Θεοτοκόπουλου σώθηκαν εκδόσεις και σημειώσεις που ακόμη δεν έχουν μελετηθεί εκτενέστατα και που οπωσδήποτε δίνουν νέες διαστάσεις σε όσα γνωρίζαμε για την κλασική του παιδεία, τη σχέση του με την τέχνη της εποχής και με τη βυζαντινή του κληρονομιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ελ Γκρέκο - Η ζωή και το έργο του

3.1. Στα χνάρια του Κρητικού ζωγράφου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου γνωστού ως «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»

Γκρέκο,

«Ω διαβάτη, αυτός ο ωραίος τάφος, ο θόλος από πορφυρίτη, απ' το σύμπαν κλέβει το πιο περίφημο πινέλο, αυτό που έκαμε τη ζωή να σφύζει στο ξύλο και στο πανί. Το όνομα αυτό, που είναι άξιο για μια πνοή πιο ισχυρή από εκείνη που γεμίζει τη σάλπιγγα της Φήμης, απλώνεται και λάμπει πάνω σ' αυτό το μάρμαρο το βαρύ. Γονάτισε και προχώρησε. Εδώ βρίσκεται ο Γκρέκο. Η μελέτη του έδωσε τα μυστικά της Τέχνης, η Τέχνη του αποκάλυψε τα μυστικά της φύσεως, η Ίρις του έδωσε το χάρισμα των χρωμάτων, ο Φοίβος το δώρο του φωτός και ο Μορφέας του χάρισε τις σκιές του».

(Από τον τάφο του Γκρέκο)

Στην Κρήτη εκφράζεται ο πόθος του ελληνισμού σε μία ιστορική πορεία που διαμόρφωσε την πολιτιστική παράδοση του Ελληνικού Έθνους.

Σ αυτό το νησί είδε το φως ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, που έγινε αργότερα ένας από τους μεγαλύτερους ζωγράφους της Ευρώπης, ανάμεσα στα 1537 και στα 1550, όπως υποστηρίζουν διάφοροι βιογράφοι του.

Το πιθανότερο ότι γεννήθηκε στα 1541, αφού υπάρχουν δύο ένορκες δηλώσεις του ίδιου του θεοτοκόπουλου με χρονολογίες: 31 Οκτωβρίου 1606 και 4 Νοεμβρίου

1606, που φέρουν και οι δύο την υπογραφή του και αναφέρεται «ηλικίας εξήντα χρόνων».

Το 1541 έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί έτσι αυξάνει το χρονικό διάστημα που ο καλλιτέχνης πέρασε στη γενέτειρα και μας δημιουργεί τη σκέψη πως ο θεοτοκόπουλος, όταν έφυγε από το νησί του για την Ιταλία, είχε ήδη διαμορφώσει τον εθνισμό του, ώστε να υπογράψει τους πίνακές του ως Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ο Κρης και να προσονομάζεται από τους συγχρόνους του «Έλ Γκρέκο», δηλαδή «ο Έλληνας», σε ένδειξη σεβασμού προς την τέχνη και την καταγωγή του.

Στην Κρήτη ο θεοτοκόπουλος γνώρισε τον βυζαντινό πολιτισμό και διαμόρφωσε τις αισθητικές του αντιλήψεις.

Το βλέπουμε αυτό στα έργα που δημιούργησε όταν απαλλάχθηκε από την επίδραση του Τιτσιάνο και προχώρησε με τα μάτια της ψυχής του.

Η Κρήτη, το μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας είναι ένα από τα πιο φημισμένα και όμορφα νησιά της γης.

Το πιο ακραίο σημείο της Ελλάδας και όλης της Ευρώπης αναδείχτηκε από πολύ παλιά, σ' ένα είδος γέφυρας, στο σταυροδρόμι των τριών ηπείρων. Πολλοί μάλιστα τη χαρακτηρίζουν μια ξεχωριστή ήπειρο, αφού απομονωμένη από την υπόλοιπη Ελλάδα, αποτελεί μια γεωγραφική, ιστορική και πολιτιστική ύπαρξη με έντονη λαϊκή παράδοση.

Πατρίδα του Νίκου Καζαντζάκη, του Βιντσέντζου Κορνάρου, του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (Έλ Γκρέκο), του Ελευθερίου Βενιζέλου, γοητεύει τον επισκέπτη με την πλούσια ιστορική της κληρονομιά και τον αυθεντικό της λαϊκό πολιτισμό.

Καθώς η μορφή του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, αιώνες τώρα, ύστερα από την κοίμησή του, προβάλλει στον τόπο της ιστορίας επιμόνως και κατ' επανάληψιν, τυλιγμένη μέσα στην αχλύ του μύθου, καθώς αυτός ο παράξενος Έλληνας, εξόριστος, χωρίς πατρίδα, έρχεται «ως στρουθίον μονάζον επί δώματος» και κατασκηνώνει στο βράχο του Τολέδο, στην μακρινή Ισπανία, καθώς το έργο του φαντάζει μέσα από τον τόπο του μυστηριακού και του ονειρικού και του μαγικού, δημιουργείται η σκέψη ότι αυτός ο εξόριστος Έλληνας εξακολουθεί να μας μιλά και να μας μαγεύει, αφήνοντάς μας έκπληκτους και εκστατικούς, μπροστά στο μυστικό φως των έργων που μας κατέλιπε.

Έτσι ήταν που φτάνει, μέσα στη φρίκη της Δύσεως, εις το μέσον της λύσσας και του θρησκευτικού πάθους και φανατισμού, αυτός ο εξόριστος Έλληνας του άλλου φωτός, για ν' απαλύνει και να ημερέψει τις ψυχές της πληγωμένης Δυτικής

χριστιανοσύνης, που τόσο είχαν αγριέψει και στεγνώσει και παραμορφωθεί, μακράν της αλήθειας της Ορθοδοξίας και του αγιασμένου Βυζαντίου.

Να αναμετρηθεί με τον δικό του εικαστικό τρόπο, με την ασφυκτική και κυρίαρχη και τυραννική λογική τού Μεγάλου Ιεροεξεταστού και να μας οδηγήσει, μέσα από μια παράδοξη και συγκλονιστική οδό, στον τόπο του φωτός και του αγιασμού και της χάριτος.

Τον συναντούμε, έτσι, και πάλι στους σκοτεινούς και στενούς και μυστηριακούς δρόμους του μεσαιωνικού Τολέδο, που ασφυκτιούν μέσα στη στενότητα και τα πέτρινα τείχη που περιβάλλουν την πόλη, την ώρα ακριβώς της καταιγίδας, να διαρρηγνύει το σκότος, μ' ένα άλλο φως.

«Εγώ ειμί το φως... Ο πιστεύων εις εμέ ου μη περιπατήσει εν τη σκοτία αλλ' έξει το φως της ζωής».

Έτσι περιπατεί ο Γκρέκο, ο εξόριστος αυτός Έλληνας της μυστηριακής Ανατολής, κουβαλώντας την πληγωμένη μέσα του Ρωμιοσύνη, αυτός ο εξόριστος «Κρης» της Βυζαντινής αγιογραφίας, αλλά και της ιταλικής Αναγέννησης, στο Τολέδο της Ισπανίας, εις το μέσον της πυράς της Ιεράς Εξέτασης και υπό το άγρυπνο βλέμμα του μεγάλου Ιεροεξεταστού. Ένα βλέμμα απάνθρωπο, όπως απάνθρωπη κατέστη η ορθολογίζουσα πρόσληψη του Κυρίου από τη Δύση.

Έτσι κι οι άγιοί του είναι μορφές του πάθους. Παράξενοι. Ασκητικοί. Με τα περιεργά τους πρόσωπα. Όπως επέλεξε και επέβαλε στην τέχνη ο Γκρέκο.

Δεν συναντώνται και δεν έχουν καμιά σχέση με τα σφριγηλά πρόσωπα της αναγεννησιακής τέχνης. Είναι Βυζαντινοί εξόριστοι στη Δύση. Κομίζουν εντός τους το φως του αγιασμού και της χάριτος και του μυστηρίου.

Είναι μορφές βασανισμένες, που οδηγούν, όμως, εντέλει στον άλλο τόπο. Τον μυρόπνοο τόπο της μυστικής χαράς. Καθώς περιπατεί κανείς στο Τολέδο, με όλους εκείνους τους ανυποψίαστους επισκέπτες που περιφέρονται, έχει την αίσθηση πως από κάπου θα προβάλλει ο ιδιόμορφος Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, από κάποιο σκοτεινό στενό θα φανεί, για να υποδεχθεί τους ελάχιστους Έλληνες που επισκέπτονται την πόλη, να τους συνοδεύσει στο εργαστήριό του, ζητώντας να μάθει, αυτός ο μεγαλοφυής Έλληνας, τη μοίρα του τόπου του, που την άφησε να στενάζει.

Ο Γκρέκο επέλεξε την εξορία. Ως έρημο τρυγόني. Ως στρουθίον μονάζον στο μακρινό Τολέδο της Ισπανίας. Που το είδε να αναλαμβάνεται στο φως, ενώ η καταιγίδα και το σκότος του τυλίγει τα πόδια.

3.2. Η καταγωγή

Γύρω από το χρόνο και τον τόπο της γέννησης του Ελληνικής καταγωγής μεγάλου ζωγράφου, Ελ Γκρέκο (Δομήνικου Θεοτοκόπουλου) υπάρχουν πολλές και ποικίλες εκδοχές. Αν κανένας ξεφυλλίσει βιβλία και εγκυκλοπαίδειες που ασχολούνται με τη ζωή και το έργο του, θα διαπιστώσει πως υπάρχουν βασικές διαφορές όχι μόνο ως προς το χρόνο γέννησης αλλά και ως προς το χρόνο του θανάτου του.

Το επικρατέστερο είναι πως γεννήθηκε στο Ηράκλειο (Χάνδακα) της Κρήτης (υποστηρίζεται από πολλούς πως γεννήθηκε στο χωριό Φόδελε του Μαλεβιζίου) στις 5 Νοεμβρίου του 1541 και πέθανε στο Τολέδο της Ισπανίας σε ηλικία 73 χρόνων, στις 7 Απριλίου 1614.

Στην πατρίδα του τον βάπτισαν Κυριάκο, αλλά όταν ξενιτεύτηκε, το Κυριάκος καθώς έμοιαζε με το «Κύριος», μεταφράστηκε στα λατινικά Dominus -και σε συνέχεια Dominico (Δομήνικος). Κι έτσι στη θετή του πατρίδα, την Ισπανία, έμεινε σαν «Δομήνικος ο Έλληνας», «Ντομένικο ελ Γκρέκο» ή και μόνο «Ελ Γκρέκο». Όπως συμβαίνει για όλους τους μεγάλους δημιουργούς που ύστερα από τον θάνατό τους πληθύνονται σ' όλο τον κόσμο οι θαυμαστές τους και οι βιογράφοι τους, έτσι και στο Θεοτοκόπουλο, έχουμε αμφισβητήσεις και κενά, που όσο περνούν τα χρόνια τόσο είναι δύσκολο να εξακριβωθούν.

Ακόμα και για το θρήσκευμά του υπάρχουν αμφισβητήσεις. Ορθόδοξος ή Καθολικός; Εξαιτίας μιας (αμφισβητούμενης) διαθήκης του υπάρχει η γνώμη πως ήταν Καθολικός. Όμως ο Γάλλος ακαδημαϊκός Μωρίς Μπαρρές ισχυρίζεται πως ο μεγάλος ζωγράφος δεν άφησε διαθήκη, ενώ άλλοι ισχυρίζονται το αντίθετο (μαζί με αυτούς και ο Παντελής Πρεβελάκης).

Ο Παντελής Πρεβελάκης ήταν Κρητικός λογοτέχνης και καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών. Καλλιέργησε όλα σχεδόν τα είδη της λογοτεχνίας, συγγράφοντας πεζά, ποιητικά και θεατρικά έργα.

Διακρίθηκε επίσης στην δοκιμογραφία και στη συγγραφή επιστημονικών συγγραμμάτων στην ιστορία της τέχνης, ειδικά στην τέχνη της Ιταλικής Αναγέννησης). Φυσικά η καταγωγή του Θεοτοκόπουλου από τη μια μεριά και από την άλλη η υποχρέωσή του να συντάξει τη διαθήκη του σύμφωνα με τα όσα όριζε η Ιερά Εξέταση («ήμουν καλός καθολικός»), κάνουν επικρατέστερη τη γνώμη πως ήταν και πέθανε ορθόδοξος.

Η καταγωγή της οικογένειας Θεοτοκόπουλου λένε πως ξεκινάει από παλιά και πως εγκαταστάθηκε στην Κρήτη πριν ακόμη την καταλάβουν οι Βενετοί.

Ο Θεοτοκόπουλος έφυγε από την Κρήτη, όταν ήταν μόλις είκοσι χρόνων και με πείρα στη ζωγραφική. Και αυτό γιατί είχε δημιουργηθεί μια ζωγραφική σχολή στον τόπο του, όπου είχε μαθητεύσει. Αρκετό καιρό πριν (14ο αιώνα) η **Κρητική Σχολή ζωγραφικής** (Θεοφάνης Τζώρτζης, Αντώνιος Κρης και άλλοι) είχε **μεσουρανήσει.**

Αλλά πολλοί ζωγράφοι πήγαιναν στη Βενετία κι έτσι δημιουργήθηκε η **Βενετοκρητική Σχολή.** Όμως η «**αφαιμάξη**» έφερε **κατάπτωση στην Κρητική σχολή, γι' αυτό ο Θεοτοκόπουλος διψασμένος για κάτι πλατύτερο εγκατέλειψε την πατρίδα του.**

3.3. Για την Κρήτη

Σε ποια κατάσταση βρισκόταν η Κρήτη όταν την εγκατέλειψε ο Θεοτοκόπουλος, ύστερα από την κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας;

Οι Φράγκοι μοίρασαν τις διάφορες επαρχίες της: Ο Βονιφάτιος ο Μομφερρατικός πήρε την Κρήτη που αργότερα (1204) την πούλησε στους Ενετούς για χίλια αργυρά μάρκα. Τα παζαρέματα για την πώληση της Κρήτης αργούσαν και οι Γενουάτες βρήκαν την ευκαιρία να την καταλάβουν αιφνιδιαστικά. Οι Ενετοί όμως είχαν δώσει «προκαταβολή» και αναγκάστηκαν να **πολεμήσουν, για να πάρουν τη μεγαλόνησο (1210).**

Η Κρήτη γίνεται Ενετική επαρχία και η ζωή της πια αρχίζει ν' αλλάζει με τις μεταρρυθμίσεις που επιβάλλουν οι κατακτητές. **Ο άρχοντας του βασιλείου της Κρήτης εγκαταστάθηκε στο Χάνδακα (σημερινό Ηράκλειο) και όλα τα αξιώματα τα πήραν οι ξένοι.** Έτσι, για τα προσχήματα, άφησαν μερικά σκιώδη κατώτερα αξιώματα στους Κρητικούς.

Ήρθε Λατίνος αρχιεπίσκοπος, χωρίστηκε η περιοχή σε δέκα επισκοπές στις οποίες ορίστηκαν Λατίνοι επίσκοποι. Ωστόσο δεν έθιξαν ούτε τα μοναστήρια, ούτε τον ορθόδοξο κλήρο. Απεναντίας, **αναγνώρισαν την Ορθόδοξη Θρησκεία των Κρητών.** Διαίρεσαν όμως κοινωνικά τους Κρητικούς. Κι επειδή οι Λατίνοι είχαν κάπως ανθηρά οικονομικά μέσα, οι Κρητικοί αγρότες θεωρούνταν ως κατώτερη κοινωνική τάξη.

Η επαφή, όμως, της Κρήτης με τη Βενετία κι ο εργομός πολλών μορφωμένων Βυζαντινών, ύστερα από την άλωση της Πόλης, δημιούργησαν ένα καλλιτεχνικό κλίμα. Έτσι, το θέατρο, η ζωγραφική, η μουσική και η τυπογραφία αναπτύχθηκαν αρκετά από τους Κρητικούς. Προπαντός η ζωγραφική, που ανθούσε πιο καλά στα πολλά μοναστήρια και επεκτεινόταν με τις αγιογραφίες και τις τοιχογραφίες των πάμπολλων Εκκλησιών.

Η ζωγραφική είχε περάσει σ' όλο τον κόσμο. Και έδινε εκτός από τη δόξα και χρήματα. Το γεγονός άλλωστε πως δεν υπήρχαν συγκροτημένα σχολεία **συντέλεσε στην άνθιση της ζωγραφικής και στη δημιουργία της Κρητικής ζωγραφικής σχολής.**

Τα Κρητικόπουλα μάθαιναν να διαβάζουν το ψαλτήρι, στα μοναστήρια. Ύστερα θα έπρεπε να βγάλουν το ψωμί τους στα χωράφια ή μαθαίνοντας κάποια τέχνη. Πώς να βγάλουν όμως το ψωμί τους αφού οι κατακτητές Ενετοί απομυζούσαν τους χωρικούς και τους επιβάρυναν με τεράστιους φόρους; Γι' αυτό κι έφευγαν ή δεν καλλιεργούσαν τη γη τους.

Η φυγή των τεχνιτών προς τη Δύση και κυρίως προς τη Βενετία, η πλημμελής καλλιέργεια των αγρών και -προπαντός- η ανακάλυψη της Αμερικής και του θαλάσσιου δρόμου προς τις Ινδίες, συντέλεσαν στο να χάσει την οικονομική κυριαρχία και υπεροχή η Βενετία και φυσικά η Κρήτη.

3.4. Αναχώρηση από την πατρίδα

Στα 1560 ο εικοσάχρονος Θεοτοκόπουλος αφήνει την Κρήτη. Αν και επηρεασμένος από το όραμα της Βενετίας που θα πήγαινε, στη διαδρομή σκέφτεται την πατρίδα του και κλαίει. Ως την τελευταία του πνοή το όραμα της Κρήτης θα τον ακολουθεί. Μ' ένα μικρό μπογαλάκι στο χέρι **απ' την πρώτη στιγμή θαμπώνεται απ' την ομορφιά και τη μεγαλοπρέπεια της Βενετίας.** Κάστρα, εκκλησίες, οικόσημα, ανάκτορα, δρόμους, γεφύρια, και τι να πρωτοθαυμάσει! Περιπλανήθηκε στη μεγαλούπολη, βρήκε τους συμπατριώτες του που είχαν ολάκερη παροικία. Πιάνει αμέσως δουλειά. **Ζωγραφίζει ακατάπαυστα.**

Σιγά-σιγά η επίδραση μεγάλων Βενετών ζωγράφων (Πάλμα, Βέκιο, Τιντορέττο, κ.α.) δημιουργεί τη «**Βελτιωμένη Βυζαντινή Σχολή**», που είναι **κράμα τεχνοτροπιών** ή αν θελήσουμε να τη χαρακτηρίσουμε αλλιώς, **η βυζαντινή εμπλουτισμένη από την τολμηρότητα και τα φωτεινά χρώματα.**

Στα έργα του ο Κρητικός ζωγράφος δε μπορούσε ν' απαλλαγεί απ' τη βυζαντινή επιρροή γι αυτό κι όταν ζήτησε να μαθητεύσει στα εργαστήρια του Τιντορέττο και του Τιτσιάνο δεν έγινε δεκτός. Οι δύο αυτοί μεγάλοι καλλιτέχνες ήταν πολέμιοι της βυζαντινής σχολής. Αναζητώντας ύστερα απ' αυτόν τον αποκλεισμό τον πρώτο του δάσκαλο, πήγε στο διάσημο Ιάκωβο Δαπόντε που είχε το εργαστήριό του 80 χιλιόμετρα μακριά από τη Βενετία, στο Bassano. Ο Δαπόντε δέχτηκε με στοργή το Θεοτοκόπουλο και τον κράτησε μαζί του δέκα ολόκληρα χρόνια. Εκεί διαμόρφωσε οριστικά το ταλέντο του, και έγινε Βενετός καλλιτέχνης. Εκτός από τις παραγγελίες που εκτελεί με το δάσκαλό του, ζωγραφίζει και έργα για τη δική του ευχαρίστηση.

Στα 1570 ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος -καθιερωμένος πια σαν Γκρέκο- εγκαταλείπει το Βασσάνο και γυρίζει στη Βενετία. Δεν έμεινε για πολύ. Αυτό το λίγο διάστημα, πολλοί βιογράφοι του λένε πως εργάστηκε κοντά στον Τιτσιάνο.

Τη γνώμη τους αυτή τη στηρίζουν στο γεγονός πως υπάρχει κάποια συγγένεια ανάμεσα στα έργα των δύο ζωγράφων και ειδικότερα στο «Φλωρεντινό πατρίκιο», στον «Άγιο Δομήνικο», στην «Προσκύνηση των Ποιμένων» και τον «Ευαγγελισμό».

Φυσικά ο Γκρέκο θαύμαζε τον Τιτσιάνο και μελέτησε τα έργα του, όμως δεν αφήνει κανένα ίχνος από το πέρασμά του κοντά στο μεγάλο αυτό δημιουργό.

Πρέπει να σημειωθεί ακόμα πως όταν ο Γκρέκο ανέβαινε τη σκάλα της καλλιτεχνικής του δημιουργίας, ο Τιτσιάνο ήταν γέρος, ιδιότροπος, φτασμένος και ίσως τελειωμένος αφού τα χέρια του είχαν αρχίσει να τρέμουν.

3.5. Στη Ρώμη

Το Νοέμβριο του 1570 ο Γκρέκο φεύγει για τη Ρώμη.

Αυτό είναι βέβαιο αφού υπάρχει η συστατική επιστολή του Ντον Τζούλιο Κλόβιο προς τον Καρδινάλιο Φαρνέζε, με ημερομηνία 16 Νοεμβρίου 1570 :

Προς τον καρδινάλιο Φαρνέζε Βιτέρμπο:

«Στη Ρώμη έφτασε ένας νέος Κρητικός μαθητής του Τιτσιάνο, που κατά τη γνώμη μου είναι από τους λίγους που διακρίνονται στη ζωγραφική. Εκτός από τ' άλλα έργα του, μια προσωπογραφία του κατέπληξε όλους τους ζωγράφους της Ρώμης. Επιθυμία μου είναι να τεθεί υπό την προστασία της Αγίας εκλαμπρότητος και μακαριότητά σας. Δεν θέλει τίποτε άλλο παρά ένα δωμάτιο στο ανάκτορο έως ότου μπορέσει να ταχτοποιηθεί καλύτερα. Γι' αυτό σας ικετεύω να ευδοκήσετε να

γράφετε στον οικονόμο σας κόμητα Λουδοβίκο να του παραχωρηθεί ένα από τα δωμάτια του ανακτόρου σας. Κατ' αυτόν τον τρόπο η Εξοχότητά σας θα κάνει έργο αντάξιό της και εμένα θα υποχρεώσει πολύ. Ασπαζόμενος τη χείρα της εκλαμπροτάτης και μακαριστάτης εξοχότητός σας ταπεινός δούλος σας».

«Ντον Τζούλιο Κλόβιο»

Ο καρδινάλιος Φαρνέζε αγοράζει ένα πίνακά του και του παρέχει κάθε βοήθεια. Γίνεται γνωστός στους καλλιτεχνικούς κύκλους και εργάζεται ακατάπαυστα. Μιλάνε παντού γι' αυτόν τον νέο Κρητικό με το σπάνιο ταλέντο.

Ένα χειρόγραφο του ιδιαίτερου γιατρού του πάπα Ουρβανού του Η' αναφέρει τα παρακάτω:

«Τον επιλεγόμενο Ιλ Γκρέκο. Κατά την εποχή της αγίας μνήμης του πάπα Πίου του Ε' έφτασε στη Ρώμη έγινε διάσημος... Προόδευσε στο επάγγελμά του και την τεχνοτροπία του. Από τη Βενετία την εποχή που δεν ζούσαν πολλοί ζωγράφοι και κανένας από όσους ζούσαν δεν είχε την τεχνοτροπία, τη σοβαρότητα και τη δροσερότητα του Γκρέκο. Η ζωγραφική του έγινε διάσημη ύστερα από επιτυχίες μερικών ιδιωτικών παραγγελιών. Ορισμένα από τα έργα αυτά βρίσκονται στον δικηγόρου Λαντσιότι και πολλοί τα θεωρούν έργο του Τιτσιάνο...».

Τζούλιο Τσέζαρε Μαντσίνι»

3.6. Στην Ισπανία

Από το χειρόγραφο του Τζούλιο Τσέζαρε Μαντσίνι πληροφορούμαστε πως αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ιταλία.

Εκείνη την εποχή ο Πάπας Πίος ο Ε' έδωσε διαταγή να σκεπάσουν μερικές μορφές από τη «Δευτέρα παρουσία» του Μιχαήλ Αγγέλου, γιατί θεωρήθηκαν ασυμβίβαστες με την ιερότητα του χώρου.

Ο Γκρέκο, δίχως κανένας να τον καλέσει, διακήρυξε πως αν κατέστρεφαν όλο το έργο του Μιχαήλ Αγγέλου μπορούσε να το αντικαταστήσει με άλλο σεμνό, κατάλληλο και όχι κατώτερο.

Η διακήρυξη αυτή θεωρήθηκε σαν πρόκληση προς τους άλλους ζωγράφους και πριν απ' όλα ως έλλειψη σεβασμού προς τη μνήμη ενός μεγάλου καλλιτέχνη.

Ξεσηκώθηκε τεράστιος θόρυβος ύστερα από αυτό και ο Γκρέκο- ξένος όπως ήταν- στάθηκε αδύνατο να αντιπαραταχθεί στην πολεμική και την συκοφαντία όχι μόνο των άλλων ζωγράφων αλλά και του πλήθους.

Αυτή η αναπάντεχη εχθρότητα που, για να είμαστε δίκαιοι, προήλθε από τις απερίσκεπτες και εγωιστικές διακηρύξεις του, **τον ανάγκασε να αναζητήσει καταφύγιο σ' άλλη χώρα.**

Έτσι **αποφάσισε να πάει στη Μαδρίτη (1580), όπου τότε βασιλεύε ο Φίλιππος Β',** άνθρωπος που προστάτευε τους καλλιτέχνες και τους βοηθούσε. **Στην αυλή του Φιλίππου εργάστηκε πολλά χρόνια.**

Η τέχνη του όμως δεν έμοιαζε με την τέχνη των αυλικών ζωγράφων. Έφερνε κάτι νέο και αναμφισβήτητο ήταν ο πρόδρομος της νεώτερης τέχνης.

Οι άλλοι ζωγράφοι δεν είδαν με καλό μάτι το νέο συνάδελφό τους. Φοβήθηκαν κιόλας πως θα τους επισκίαζε γρήγορα. Μερικοί μάλιστα Φλαμανδοί μαζί με τον Πελεγκρίνι ντα Μπολόνια και το Φεντερίκο Τσούκαρο έπεισαν το Φίλιππο πως δεν αξίζει τίποτα. Η γνώμη τους αυτή έγινε και γνώμη του βασιλιά.

Και σε λίγο ο Γκρέκο αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την αυλή αφού άλλωστε ποτέ δεν είχε προσκληθεί.

Στη Μαδρίτη ο Γκρέκο έκανε πολλές προσωπογραφίες διασήμων ανθρώπων καθώς και το εικονοστάσι του Σαν Ντομίγκο ελ Αντίγου.

Αφού διέπρεψε σε λίγο διάστημα ως σχεδιαστής κοντά στον αρχιτέκτονα Ερρέρε, φεύγει για το Τολέδο. Εκεί μαθαίνουμε πως ασχολήθηκε και με την αρχιτεκτονική γιατί πεθαίνοντας άφησε και βιβλία αρχιτεκτονικά.

3.7. Στο Τολέδο

Από τη Μαδρίτη (1584) αποφάσισε την οριστική του εγκατάσταση στο Τολέδο όπου έγινε κιόλας δημότης του.

Η πόλη αυτή με το αριστοκρατικό της παρουσιαστικό είχε μια παράδοση καλλιτεχνική και κυρίως στη ζωγραφική την εμπνευσμένη από θρησκευτικά θέματα.

Εδώ ο Γκρέκο δημιουργεί τραγικές μορφές γεμάτες μυστικισμό. Προσπαθεί να δείξει τη θρησκευτική, ψυχική θλίψη του ανθρώπου, αρνήθηκε τις επίγειες χαρές.

Σε λίγο **η φήμη του εξαπλώνεται σ' όλη την Ισπανία.** Εδώ ζωγραφίζει το έργο του «Η ταφή του κόμητα Οργκάθ». Ο Γκρέκο, επίσης αναδεικνύεται ως θαυμάσιος προσωπογράφος.

3.8. Τα τελευταία του χρόνια.

Ο Γκρέκο έμεινε στο Τολέδο ως το τέλος της ζωής του. Από μια ανάκρισή του που βρέθηκε στα αρχεία της Ιεράς Εξέτασης μαθαίνουμε αρκετές λεπτομέρειες της ιδιωτικής του ζωής. Πριν απ' όλα έμεινε πάντα του Έλληνας και Κρητικός.

Σε μια συνομιλία του με ένα μορφωμένο θρησκευτικό ηγέτη (Κοβαρούμπιας) λέει απερίφραστα:

«Για μένα, δε θα ήθελα να είμαι παρά μονάχα Έλληνας. Στην Κρήτη ονειρευόμουν την Ιταλία, στην Ιταλία ονειρευόμουν την Ισπανία, αλλά τώρα μου φαίνεται πως πρέπει να εύχομαι να γυρίσω πίσω στην Κρήτη».

Οι πληροφορίες οι σχετικές με το θάνατό του είναι συγκεχυμένες. Το βέβαιο είναι πως στα αρχεία του Αγίου Βαρθολομαίου του Τολέδου, γράφονται τα παρακάτω:

«Στις 7 Απριλίου 1614 πέθανε ο Δομήνικος Γκρέκο, χωρίς διαθήκη. Ενταφιάστηκε στον Άγιο Ντομίγκο Ελ Αντίγιο. Ο Θεός να αναπαύσει την ψυχή του».

3.9. Τα κυριότερα έργα του Θεοτοκόπουλου

Έργα της νεανικής ηλικίας του Γκρέκο, δηλαδή πριν την εποχή της μετάβασής του στη Βενετία θεωρούνται: «Η Προσκύνησις των Μάγων» του Μουσείου Μπενάκη στην Αθήνα, ένα τρίπτυχο στην Gabriela Estense της Μοδένας με την παράσταση της προσκύνησης των Ποιμένων, τη βάπτιση και στο μέσο το Χριστό να στέφεται σε δόξα μάρτυρας της πίστεως του Όρους Σινά κ.ά. Παρά τις αμφισβητήσεις περί αυτών, φαίνεται ότι αυτά είναι μάλλον γνήσια έργα του, ενώ αντιθέτως «ο Ευαγγελιστής Λουκάς ζωγραφίζων την Θεοτόκον», παρά την υπογραφή του Δομήνικου, δεν πρέπει να θεωρείται έργο του.

Άλλα νεανικά έργα του ζωγράφου που ανήκουν σ' αυτήν την περίοδο της παραμονής του στη Βενετία θεωρούνται: «Η Δευτέρα Παρουσία», «Η προσκύνησις των Ποιμένων» της συλλογής Willumsen.

Πίνακες της ίδιας περιόδου θεωρούνται:

«Η θεραπεία του Τυφλού» της Πινακοθήκης της Δρέσδης, «Ο λεγόμενος Στέφανος» της Βιέννης, «Η Βάπτιση του Χριστού» της συλλογής Κούκ στην Αγγλία, «Το Παιδίον με το κάρβουνο» στην Πινακοθήκη Νεαπόλεως Ιταλίας, «Η

αρπαγή της Περσεφόνης» της Πινακοθήκης Ντόρια στη Ρώμη και η λεγόμενη «προσωπογραφία μιας Κρητικιάς».

Η προσωπογραφία αυτή η λεγόμενη αλλιώς «Κυρία με την ερμίνα» είναι έργο μάλλον του 1580-82.

Επίδραση του Τιτσιάνο αναγνωρίζουν οι κριτικοί στα έργα του Δομήνικου: «Ευαγγελισμός» του Πράδο (Μαδρίτη), «ο Άγιος Φραγκίσκος δεχόμενος τα στίγματα» της συλλογής Θουλοάγκα, «Προσωπογραφία του Κλόβιο» στο Μουσείο Νεαπόλεως και την προσωπογραφία του «Αναστάτζι» (Συλλογή Frick N. Υόρκη).

Κατά την παραμονή του στη Ρώμη, με την ανάμνηση όμως του Τιντορρέτο, ο Γκρέκο θα ζωγραφίσει την «Θεραπεία του Τυφλού», της Πινακοθήκης της Πάρμας και την «Εκδίωξη των εμπόρων εκ του ναού» του Ινστιτούτου Τέχνης στη Μινεάπολη (Η.Π.Α.).

Αλλά τα καλύτερα έργα του Θεοτοκόπουλου ανήκουν στη Ισπανική περίοδο, που ήρθε και η πλήρης ωρίμανσή του.

Από τα πρώτα του έργα στη χώρα αυτή είναι οι εικόνες του εικονοστασίου του Αγ. Δομίγκου του Παλαιού Τολέδο, καθώς και η Κοίμησης της Θεοτόκου, η Αγία Τριάς, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος, ο Ιωάννης ο Ευαγγελιστής κ.ά.

Ακολουθούν κατόπιν οι πίνακες: «Pieta», της συλλογής Χούντικτον στη Ν. Υόρκη, «ο Άγιος Σεβαστιανός» της μητρόπολης της Βαλένθια (Ισπανία), η προσωπογραφία του Ντον Κοβαρούμπιας» στο μουσείο Τολέδου, η «Προσωπογραφία του γλύπτου Λεόνη», στη συλλογή Μάξγουελ Σκωτίας, «ο Άγιος Ιερώνυμος ως καρδινάλιος» της Πινακοθήκης του Λονδίνου, «ο Ιππότης με το χέρι εις το στήθος» της συλλογής του Βερολίνου.

Με τη ζωή του Θεοτοκόπουλου στο Τολέδο συνδέονται σπουδαιότατοι πίνακες.

Μεταξύ αυτών: «Πέτρου και Παύλου», «Χριστόν αίροντα τον Σταυρόν» (περί το 1594) στο Πράδο της Μαδρίτης, «επί νεφελών Θεοτόκον» (περί το 1597) στη Βαρκελώνη, «Ανάστασιν του Χριστού» (περί το 1598), στο Πράδο, «Προσωπογραφία του καρδινάλιου Nino de Guevarass (περί το 1600) αρχιεπισκόπου Σεβίλλης και μεγάλου Ιεροεξεταστή, «η εκδίωξη των εμπόρων» (περί το 1604) στο Gabridge Mass των Η.Π.Α., «Προσωπογραφία του Don Diego Conarrubias» (περί το 1604) του μουσείου Καλών τεχνών Βουδαπέστης, «Άγιον Ανδρέαν» (περί το 1604) στη μητρόπολη του Τολέδο, «Άγιον Ιλδεφόνσον γράφοντα καθ' υπαγόρευσιν της Θεοτόκου» (1608 περίπου) στην εκκλησία του

νοσοκομείου de la Caridad του Illescas, «**Δείπνον του Ιησού εις την οικίαν του Σίμωνος**» (περί το 1608) στην Κούβα, και ο ανάλογος πίνακας της συλλογής **Winterborthom** των Η.Π.Α.

Πολύ γνωστός είναι ο πίνακας «**Άποψη του Τολέδου**» (περί το 1608).

Κατάπληξη προκαλεί η δεκαεπτάστιχη επιγραφή σε αυτό τον πίνακα. Νομίζει κανείς ότι ακούει τον Θεοτοκόπουλο να συλλογίζεται:

«Έπρεπε να βάλω το νοσοκομείο του Δον Ζουάν Ταβέρα σε ξεχωριστό μέρος γιατί όχι μόνο έκρουβε την πόρτα του Βιζάρα, αλλά και ο θόλος του ανέβαινε με τέτοιο τρόπο ώστε ξεπερνούσε την πόλη και έτσι αν το βάλω εδώ θα δείξει καλύτερα την πρόσοψη από το άλλο μέρος.»

Τελειώνουν οι στίχοι του με τις σκέψεις του, κάπως μυστικιστικές πάνω στο φως και τις επιδράσεις του. Αυτοί οι στίχοι μας οδηγούν στο δρόμο της κατανόησης ορισμένων λεπτομερειών, πώς δηλαδή ο πιστός μαθητής των μεγάλων πρωτοπόρων της ενετικής τέχνης έγινε «παράξενος» και τόσο «φτωχός». Με αυτούς προχωρούμε βαθύτερα στις ψυχικές κρίσεις του, από τις οποίες ξεπήδησε η «τρέλα» του, που θα ήταν προτιμότερο να την ονομάσουμε μεγαλοφυΐα.

Άλλοι πίνακες της ίδιας περιόδου είναι:

Η «**Μετάσταση της Θεοτόκου**» (περί το 1606) του Μουσείου San Vicenie στο Τολέδο, το «**Χριστόν εις το όρος των Ελαιών**» (περί το 1610) της συλλογής A. Sachs στη Ν. Υόρκη, την «**Πεντηκοστή**» (περί το 1610) στο Πράδο, την «**Προσκύνηση των ποιμένων**» (περί το 1610) στο Μητροπολιτικό Μουσείο Ν. Υόρκης και την «**Βάπτισι του Χριστού**» (περί το 1610-1614) στο νοσοκομείο του Αγίου Ιωάννη του Τολέδου.

Στην τελευταία αυτή περίοδο του Γκρέκο ανήκουν και τα μεγάλα και ονομαστότερα έργα του. Αυτά είναι:

Το «**Espolio**» ή αλλιώς ο **διαμερισμός των ιματίων του Χριστού** (περί το 1579) της Μητρόπολης του Τολέδου, το «**Μαρτύριον του Αγίου Μαυρικίου και των σύν αυτώ**» 91580) στη συνοδική αίθουσα του Εσκοριάλ. Η «**Προσκύνηση του Αγίου ονόματος του Ιησού Χριστού**» στο Εσκοριάλ (1580). Η «**ταφή του κόμητος Όργκαθ**», πίνακας αποκείμενος στο ναό του αγίου Θωμά στο Τολέδο με χρονολογία του ζωγράφου το 1586. Ο «**Θάνατος του Λαοκόοντος**» (1610-1614) της Εθνικής Πινακοθήκης της Ουάσιγκτον. Η «**Πέμπτη σφραγίς της Αποκαλύψεως**» (1610-1614) στο Μουσείο Θουλοάγκα της Zumaya στην ανία. Το «**Τολέδο εν καιρώ καταγίδος**» (περί το 1610) στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Ν. Υόρκης, κ.ά.

Στο «Τολέδο εν καιρώ καταιγίδος» ο Γκρέκο πραγματοποιεί ένα απ'τα τελευταία ρωμαλέα έργα του. Μπροστά πράσινοι θάμνοι και ποταμός, πίσω το Τολέδο την ώρα κατά την οποία αστραπές διασχίζουν το μελανό ουρανό φωτίζοντας τις οικοδομές του και ξεσπά η καταιγίδα στο βάθος.

Και εδώ ο ζωγράφος εργάστηκε με πολλή ελευθερία, δηλαδή, δεν αντέγραψε πιστά το τοπίο του, αλλά αυτό υπήρξε απλά αφορμή για να εκφράσει το όραμα το οποίο είχε συλλάβει η καλλιτεχνική του φύση.

Το έργο διακρίνεται για τον ονειροπόλο χαρακτήρα του, την υπέροχη πνευματικότητά του και την έκφραση των σπασμών της ψυχής με τρόπο ρεαλιστικό.

3.10. Ο χαρακτήρας της τέχνης του Θεοτοκόπουλου

Η τέχνη του Θεοτοκόπουλου είναι καρπός των ιστορικών συνθηκών και της όλης προπαιδείας της μεγαλοφυΐας του. Κρήτη, Βενετία, Ρώμη, Μαδρίτη, Τολέδο, αποτελούν τα ιστορικά του πλαίσια.

Τα καλλιτεχνικά των χωρών, οι πολιτικές και θρησκευτικές συνθήκες της εποχής του, επέδρασαν στη διαμόρφωσή του και άλλοι ασφαλώς έζησαν την ίδια εποχή υπό αυτές τις συνθήκες. Αλλά μόνο του Γκρέκο το πνεύμα βρέθηκε κατάλληλο για να δώσει την καλλιτεχνική έκφραση της περιόδου και να την ερμηνεύσει με τον δικό του, τον βαθύτατα προσωπικό, αλλά και απaráμιλλο τρόπο.

Ο ορθολογισμός της Αναγέννησης επέφερε ήδη κόπωση στην τέχνη, η οποία τώρα, από αντίδραση, ζητά στα εξωκόσμια οράματα της θρησκείας, την αντιρρεαλιστική πραγματικότητα.

Η τεχνική του ιμπρεσιονισμού με την έντονη αντίθεση του φωτός και της σκιάς, η ανήσυχη στάση των σωμάτων και η αδιαφορία προς τη φυσικότητα του χώρου, δημιουργούν την ατμόσφαιρα της νέας τέχνης.

Αυτή φέρει το όνομα του **Μανιερισμού** και η ζωηρότερή της εκδήλωση πληρεί κυρίως το β' ήμισυ του 16ου αιώνα και τις αρχές του 17ου, όταν αρχίζει η πληθωρική περίοδος του **Μπαρόκ**.

Στη Βενετία ο Τιτσιάνο, ο Τιντορέττο, ο Ντα Πόντε (Μπασσάνο), ο Βερονέζε και προηγουμένως στη Ρώμη ο Βαζάρι, στην Τοσκάνη ο Ραντόρνο, στην Φλωρεντία ο Ροσσο και άλλοι καλλιτέχνες, γίνονται δημιουργοί του μανιεριστικού κινήματος.

Ο Θεοτοκόπουλος εντάσσεται σ' αυτό το κλίμα αλλά εννοείται ότι η τέχνη του φέρει κάποια χαρακτηριστικά από τα στάδια που διήλθε στα τρία, κυρίως, ευρωπαϊκά κέντρα. Στη Βενετία, στη Ρώμη, στο Τολέδο.

Τα έργα του δηλαδή της βενετικής περιόδου έχουν ακόμη τα χαρακτηριστικά της Αναγέννησης και της ιμπρεσιονιστικής τεχνικής, με τις αντιθέσεις του φωτός και της σκιάς στα νέφη και τα χρώματα στα ενδύματα δηλώνουν το βενετικό μανιερισμό.

Στην Ισπανία κατόπιν η τέχνη του Θεοτοκόπουλου βρίσκει την τέλειά της έκφραση. Στο αυστηρό καθολικό της περιβάλλον με τον φανατικό Φίλιππο τον Β' η μεταρρύθμιση τότε θριάμβευε. Οι Ιησουΐτες με αρχηγό τον Ιγνάτιο Λογιόλα το θάνατο για την καθολική πίστη, εξαίρουν το μαρτύριο και την εκ τούτου θέωση των ηρώων της πίστης. Τοιουτοτρόπως, η μυστική φύση του ανατολίτη τα καλλιτεχνικά του βιώματα βρήκαν το κατάλληλο κλίμα στην Ισπανία, εξάλλου έμεινε κατ' ουσία μακριά από την κλασσική Αναγέννηση.

Για τον μνημένο άνθρωπο στους πίνακές του οι μορφές φαίνονται ως οπτασίες, ως οράματα της στιγμής, καλείται ο θεατής να τις απομαντεύσει συλλαμβάνοντας τον υπερβατικό τους χαρακτήρα. Οι άγιοί του καθώς και οι προσωπογραφίες του έχουν βλέμμα πέρα των γήινων. Στη μυστική σύλληψη του περιβάλλοντος και του όλου χώρου εντάσσεται ο ίδιος, οι φίλοι του, οι θρησκευτικές και κοσμικές μορφές και τα διάφορα γεγονότα.

Μορφές ελλειπτικές και μετεωριζόμενες, σώματα μακρύτερα από το φυσικό, με το «γραφικό» ρυθμό, με τα ακαθόριστα περιγράμματα, με τις ιριδιάζουσες ευρείες πτυχές των ενδυμάτων και την έντονη φωτοσκίαση, συνιστούν τη δύναμη του καλλιτέχνη, τη «μυστική μαγεία» της συνθέσεως, ανάλογο προς την έκσταση της αγίας Θηρεσίας για το όραμα του κόσμου.

Ακριβώς το όραμα μιας άλλης πραγματικότητας ενδυναμώνει και ο απροσδιόριστος παλμός του χρωστήρα του ο οποίος πλαισιώνει το όλο του σχέδιο και την αξιοθαύμαστη ανατομία του.

Αρκεί να παρατηρήσει κανείς λεπτομέρειες στα πρόσωπα των έργων του για να αντιληφθεί την σημασία που έχει γι' αυτόν η κίνηση του χρωστήρα. Έπειτα πρέπει να κάνει λόγο για τις ευρείες πτυχώσεις του. Η πλούσια, η πληθωρική πτύχωση, η οποία δεν χωρίζεται σε πολλές μικρότερες, αλλά διατηρεί την ενότητά της με το άφθονο φως το οποίο την διαγράφει στην αντίθεσή του προς τη σκιά, είναι όμως ιδιαίζον χαρακτηριστικό του Γκρέκο.

Ο Γκρέκο αδιαφορεί τελείως για την πραγματικότητα και συγκεντρώνει την προσοχή του αποκλειστικά σε ό,τι είναι απαραίτητο για να μεταδώσει το πνευματικό του μήνυμα. Καθετί περιττό το εγκαταλείπει. Τα σώματα που ζωγραφίζει δεν είναι πια ανθρώπινα κορμιά, αλλά μοιάζουν περισσότερο με φλόγες που υψώνονται προς τον ουρανό. Παραμορφώνει τα μέλη, επιμηκύνει υπερβολικά τα σώματα, εξαυλώνει τα ρούχα και τα χρώματα και γενικά υποτάσσει τα πάντα και τα αναγκάζει να υποβάλλουν την αίσθηση της τέλει μεταρσιώσεως.

Είναι κατόπιν και η ουσία του φωτός στο Θεοτοκόπουλο. Βεβαίως συναντάμε και σ' αυτό τη βασική αρχή της βενετικής ζωγραφικής, δηλαδή, την απότομη μετάβαση από το φως στη σκιά.

Αλλά στη θυελλώδη ιδιοσυγκρασία του Θεοτοκόπουλου το φως καθίσταται αυτόνομο στοιχείο της συνθέσεως.

Διαμορφώνει σε σχήματα που παρακολουθούν τα διαγράμματα των εικονιζόμενων ή εικονιζόμενο στο κέντρο ή σε ορισμένο σημείο μιας παράστασης, διαμορφώνει τα πρόσωπα και τα πράγματα ανάλογα προς την υφή του. Γνωρίζει να δημιουργεί ζοηρή την εντύπωση του ανάγλυφου στις μορφές του ή και ως γλώσσα φωτός να εμφανίζει τις φυσιογνωμίες του. Ο Γκρέκο εξάλλου, δεν δέχεται αντικειμενικά το φως στα έργα του, αλλά σ' αυτό δίνει τη δική του αξία και το καθιστά στοιχείο ουσιαστικής διαπλάσεως του πίνακα.

Δεν ακολουθεί αυτό τη φυσική πορεία στον πίνακα, δε φωτίζει ως φυσική πηγή φωτός τα αντικείμενα. Άρα είναι φως αφύσικο και η ουσία του κείται έξω της πραγματικότητας.

«Το φως του Γκρέκο, λέει σωστά ο Π. Πρεβελάκης, δεν είναι μια ιδιότητα της ατμόσφαιρας που δημιουργεί τις φόρμες στο χώρο... Η πηγή του δεν βρίσκεται ούτε στον ήλιο, ούτε σ' άλλη τεχνητή εστία παρά μέσα στην παλέτα του ζωγράφου».

Εκείνο το φως μορφοποιεί τα πρόσωπα, τα στοιχεία του περιβάλλοντος. Εκείνο με τις ζοηρές κηλίδες του στα σώματα, με τη ρευστότητα του στις πτυχώσεις, με την διάλυσή του στις ακμές των κυβικών οικιών ή πολυγωνικών πύργων, ή με την κυρίαρχη παρουσία του φωτός δια μέσου των μελανών ουρανών στα τοπία, γίνεται στοιχείο άλλοτε τραγικότητας και άλλοτε δημιουργίας της υψηλής και μεγαλειώδους μεταφυσικής ατμόσφαιρας των πινάκων.

Αυτός τώρα ο κατ' ουσία υποκειμενικός φωτισμός, είναι σύμφωνος προς τα μυστικά οράματα του καλλιτέχνη, συνιστά δηλαδή το δικό του, το «εσωτερικό του φως» περί του οποίου μιλά επιστολή του μικρογράφου Κλόβιο:

«Χθες επισκέφτηκα τον Γκρέκο για να περπατήσουμε μαζί στην πόλη. Ο καιρός ήταν πολύ ωραίος, ο δε γλυκύτερος ήλιος του Απριλίου χάριζε σε όλο τον κόσμο χαρά. Εξεπλάγην όταν εισήλθα στο εργαστήριο του Γκρέκο και είδα τα παραπετάσματα των παραθύρων κατεβασμένα εντελώς, ώστε μόλις να διακρίνεις τα αντικείμενα... Ο Γκρέκο δεν θέλησε να μου ανοίξει επειδή το φως της ημέρας ενοχλούσε το εσωτερικό φως».

Δεν θα ήταν υπερβολικό να λέγαμε πως εκείνα τα κορμιά του Γκρέκο με τα ασήμαντα περιβλήματα που τραβιούνται προς τα πάνω, παλεύουν να αποχωρήσουν από την ύλη και να συναντήσουν το άπιαστο πνεύμα, το «θείο», υψώνονται, λεπτόνονται, ανεβαίνουν προς το φως, λες και φωτίζονται από ένα εσωτερικό φως και θαρρείς πως έχουν ήδη αρχίσει να εγκαταλείπουν τη γη εξορμώντας προς τον επουράνιο κόσμο του Θεού.

«Με το φως, βεβαίως, σχετίζονται και τα χρώματα του Δομήνικου. Διότι εκείνο ξεπηδά μέσα από τις ανταύγειες των χρωμάτων, των προσώπων και των αντικειμένων. Και προσφιλή του χρώματα, το ερυθρό στις αποχρώσεις του, το κυανό, το κίτρινο (θείο), το λευκό, το χαλκοπράσινο, το πορτοκαλί (μίνιο), το ιώδες, όλα τα χρώματά του έχουν την σκληρότητα του υαλώδους, κατά κάποιο τρόπο θυμίζουν τα βυζαντινά ψηφιδωτά». Αλλά αυτό είναι μάλλον σύμφωνο στην μπρεσιονιστική τέχνη του ζωγράφου μας και την όλη αντιρρεαλιστική του προσέγγιση. Ο Γκρέκο θέλει να πλάσει τη φόρμα με το χρώμα, αλλά συνάμα να δείξει τη δύναμη της χρωματικής σαγήνης, να φτάσει σε όσο γίνεται μεγαλύτερη πλαστικότητα». (Πρεβελάκης).

Την διάθεση του αυτή εκφράζουν οι κινήσεις και οι χειρονομίες των προσώπων. Πόσο π.χ. εξαίρει τη φυγή από την πραγματικότητα η κυρτή κίνηση των σωμάτων.

Με πόση πάλι μεταφυσική διάθεση διαγράφονται οι παλάμες τους. Σωστά, λοιπόν, ο Unamuno χαρακτήρισε τα δάχτυλα του Γκρέκο ως τα πιο αποκαλυπτικά όργανά του.

Το γνωστότερο ή τουλάχιστον το εντυπωσιακότερο χαρακτηριστικό είναι τα, υπέρ το δέον, επιμήκη σώματα. Αυτά συναντώνται κυρίως στα έργα της ισπανικής περιόδου. Υπολογίζεται ότι μήκος έντεκα κεφαλών έχουν τα βυζαντινά ανθρώπινα μορφώματα. (Ο βυζαντινός «κανόνας» εν προκειμένω είναι εννέα και μισό περίπου κεφάλια. Ο κανόνας του Πολυκλείτου είναι επτά κεφάλια, του δε Λυσίππου περίπου εννιά).

Επιμήκη ζωγραφίζει και τα πρόσωπα με τα ιδιαζόντως μεγάλα βλέφαρα και τις μεγάλες μύτες. Τα κεφάλια κρατούν μεγάλοι λαιμοί με τονισμένο καμιά φορά το

τρίγωνο των τενόντων. Η ραδινότητα, μάλιστα, αυτή των σωμάτων είναι μεγαλύτερη στα πρόσωπα του ουρανού κόσμου.

Αυτές οι **αφύσικες επιμηκύνσεις των σωμάτων** στο έργο του Γκρέκο έγιναν αφορμή να γίνει λόγος περί – τάχα - αλλοφροσύνης και ανισορροπίας του (Ricardo Jorge) από τους εγκεφαλικούς Γερμανούς, -πρώτων πάντοτε στο σχολαστικό επιστημονισμό- και να υποστηριχθεί ότι έπασχε από αστιγματισμό και στα δύο μάτια του. αλλά, εάν το πρώτο είναι αφελές και πρόχειρό, το δεύτερο είναι και επιστημονικά απαράδεκτο γιατί υπάρχουν πίνακες του ζωγράφου, ακριβώς της ίδιας περιόδου, με κανονικές τις αναλογίες των εικονιζόμενων.

Είναι ηθελημένες οι επιμηκύνσεις και παραμορφώσεις του ζωγράφου και η αιτία αυτών πρέπει αλλού να αναζητούνται.

Και βρίσκεται αυτή - η αιτία - στην πρόθεση και τη δύναμη του να εξαυλώνει τις μορφές για να εκφράζει μέσω του χρωστήρα του το φυσικό μεταφυσικό πάθος το οποίο τον συνέπαιρνε.

Και ακριβώς η εξαύλωση αυτή των μορφών και η δημιουργία μιας υπερβατικής ατμόσφαιρας χαρακτηρίζει το έργο του Θεοτοκόπουλου.

Αλλά που διδάχθηκε και πότε ο Θεοτοκόπουλος την τέχνη αυτή;

Ποια διδάγματα τροφοδότησαν και καλλιέργησαν την ευαισθησία της ιδιοσυγκρασίας του **στην παράσταση της εξαύλώσεως των μορφών του, στην ανύψωση αυτών σ' έναν κόσμο ονείρου, μέσω της τεχνοτροπίας των επιμηκύνσεων και των παραμορφώσεων;**

Αυτά τα γνωρίζει και ο μανιερισμός αλλά και η βυζαντινή τέχνη, οπότε και το πρόβλημα της σχέσης της τέχνης του Γκρέκο προς τη βυζαντινή παράδοση και γενικότερα της ανασκόπησης των χαρακτηριστικών της τέχνης του σε σύγκριση με την εικονογραφία και μορφολογία της βυζαντινής ζωγραφικής.

3.11. Ο Θεοτοκόπουλος και η Βυζαντινή παράδοση

Απ' τους κριτικούς της τέχνης, τους ιστορικούς, τους καλλιτέχνες και τους ειδικούς υποστηρίχθηκε ή αμφισβητήθηκε η σχέση του Θεοτοκόπουλου με την βυζαντινή ζωγραφική παράδοση.

Συγκεκριμένα, άλλοι τον ήθελαν να έχει εκπαιδευτεί στην Κρήτη στη βυζαντινή τέχνη και να διατηρεί κατόπιν την ανάμνησή της στο έργο του, άλλοι στοιχειωδώς

ίσως να τη γνώρισε και, τέλος, άλλοι να έχει μια εικονογραφική και μορφολογική συγγένεια με την τέχνη αυτή της Ορθοδοξίας.

Άλλωστε, κατά την άποψη των περισσότερων μελετητών: **«η ψυχή του Θεοτοκόπουλου είναι βυζαντινή».**

Επίσης ο ενθουσιώδης αρχειοθέτης και ερευνητής στη Βενετία Κ. Μέρτζιος θεωρεί αυτόν **«συνεχιστή της βυζαντινής εικονογραφίας»** και ότι **«ήρθε στη Βενετία περιβεβλημένος την πανοπλία της βυζαντινής μαεστρίας».**

Αντίθετα προς τους παραπάνω, **την ανεξαρτησία του Θεοτοκόπουλου από τη βυζαντινή παράδοση και την επίδραση στο έργο του των καλλιτεχνικών ευρωπαϊκών ρευμάτων των χρόνων του,** υποστήριξαν άλλοι αξιόλογοι μελετητές.

Μεταξύ αυτών ο A.Mayer π.χ. θεωρεί το έργο του αποτέλεσμα των επιδράσεων των Ιταλών ζωγράφων (Τιντορέττο, Τιτσιάνο κ.λ.π.) και ότι τελικά διαμορφώθηκε στο κλίμα του ισπανικού manierισμού.

Ο Dworak, διαβλέπει στον Θεοτοκόπουλο το λαμπρότερο παράδειγμα ευρωπαϊκού manierισμού, ενώ ο Kehrger τον θεωρεί, ομοίως, ως μορφή του manierισμού-όπως χαρακτηριστικά δηλώνει και ο τίτλος του βιβλίου του **«Greco, als des manierismus, Munchen 1939»** - και μάλιστα ως τον τελευταίο των manierιστών. Σε πείσμα αυτών των αντίθετων απόψεων, τι έχει άραγε να πει η επανεξέταση του έργου του Γκρέκο, τόσο σε σχέση με την ουσία της βυζαντινής ζωγραφικής όσο μάλιστα και με τις τελευταίες αρχειακές έρευνες;

Κατ' αρχάς, παρόλο που υπάρχουν ομοιότητες, πολύ δύσκολα μπορεί κανείς να ταυτίσει εικονογραφικά τον Γκρέκο προς τη βυζαντινή τέχνη.

Πρέπει πολύ προσεχτικά να μελετήσουμε τα πράγματα για να παραδεχτούμε **εικονογραφική εξάρτησή του από τη βυζαντινή ζωγραφική.** Βέβαια πολλές ομοιότητες εντυπωσιάζουν, αλλά η νηφαλιώτερη έρευνα δεν θα συμφωνήσει στο ότι αυτός ακολουθεί πιστά τη βυζαντινή εικονογραφία.

Απ' την άλλη πλευρά δεν πρέπει να είμαστε απόλυτοι στις εικονογραφικές μας κρίσεις, γιατί υπάρχουν και πίνακες του Γκρέκο οι οποίοι ανακαλούν τη βυζαντινή εικονογραφία.

Όπως π.χ. **«Η ταφή του κόμη Οργκάθ».**

Ο Γκρέκο ζωγράφησε το έργο αυτό κατά παραγγελία του πρωθιερέα της εκκλησίας του Αγίου Θωμά. Η εκκλησία αυτή είχε κερδίσει μια σπουδαία δίκη και θέλησαν να γιορτάσουν το γεγονός με ένα μεγάλο έργο που θα απαθανάτιζε ένα θρύλο του 14ου αιώνα.

Σύμφωνα με το θρύλο αυτό, όταν το 1323 πέθανε ο ευλαβικός Δον Γκονζάλο Ρουίθ, κόμης του Οργκάθ, κατέβηκαν από τον ουρανό ο Άγιος Αυγουστίνος και ο πρωτομάρτυρας Στέφανος και μετέφεραν με τα χέρια τους το πτώμα στον τάφο του.

Ο Γκρέκο ζωγράφισε για το θέμα αυτό ένα καταπληκτικό αριστούργημα.

Την αρχική του έμπνευση πρέπει να την οφείλει σε κάποια ανάμνηση από τις βυζαντινές αγιογραφίες, που παρίσταναν την «Κοίμηση της Θεοτόκου». Όπως στις βυζαντινές αγιογραφίες που Απόστολοι κρατούν οριζόντιο το σώμα της Παναγίας, ενώ την περιστοιχίζουν οι άλλοι Απόστολοι και ο Χριστός παραλαμβάνει την ψυχή της μητέρας του που μοιάζει με μικρό βρέφος, έτσι και στο έργο του Γκρέκο ο Άγιος Αυγουστίνος και ο πρωτομάρτυρας Στέφανος σηκώνουν τον νεκρό Οργκάθ για να τον βάλουν στον τάφο, ενώ γύρω στέκουν πλήθος οι Ισπανοί ευγενείς.

Το πάνω μισό του πίνακα εικονίζει ένα θρόνο, όπου ο Χριστός κάθεται με όλη την μεγαλοπρέπεια και μπροστά του δεξιά και αριστερά έχει την Παναγία, τον Άγιο Ιωάννη και άλλους σε στάση δεητική.

Ο πίνακας δείχνει πως για μια στιγμή τα ουράνια άνοιξαν για να δεχτούν την ψυχή του Οργκάθ που μοιάζει με ένα μικρό μωρό και ανεβαίνει μέσα σε φωτεινό στρόβιλο προς το θρόνο του Θεού. Κάτω στη γη κανείς δε φαίνεται να παραξενεύεται γι' αυτό το θαύμα.

Όλη η έμφαση της ευλαβικότητάς του βρίσκεται σε αυτή ακριβώς την ηρεμία που επικρατεί κατά την ώρα της ταφής. Ήταν τόσο αγαπητός στο Χριστό ο Οργκάθ, ώστε όλοι το βρίσκουν φυσικό να ανοίγουν οι ουρανοί κατά την ώρα της κηδείας. Ακόμη και τα μικρά δονούμενα των μεγιστάνων που παρευρίσκονται στην κηδεία μοιάζουν σαν να υπογραμμίζουν την ηρεμία αυτή.

Σε αντίθεση προς την ηρεμία της γης, όλα στον ουρανό έχουν δυναμισμό, ένταση και δραστηριότητα.

Η ψυχή του Οργκάθ φαίνεται να περνάει την Παναγία και τους άλλους αγίους για να φθάσει στο Χριστό, ενώ ένας άνεμος χαράς μοιάζει να ανεμίζει τα φορέματα των Αγίων, να φυσάει στα πρόσωπά τους. Ο Χριστός ανοίγει τους κόλπους του και μικρά αγγελούδια πετούν ολόγυρα. **Ό,τι λείπει από τη γη βρίσκει την έκφρασή του στον ουρανό.** Αλλά εάν η εικονογραφία του Θεοτοκόπουλου δεν έχει επηρεαστεί, ως κατά το μεγαλύτερο μέρος της από τη βυζαντινή παράδοση, δεν ισχύει όπως πιστεύουμε και για το καλλιτεχνικό ύφος του και την όλη μορφολογία των έργων του.

Η βαθιά πνευματικότητα της βυζαντινής ζωγραφικής, η χρωματική κλίμακα, η αρχιτεκτονική διάταξη των εικόνων, ακόμα και οι συνθέσεις των μορφών σε ένα πίνακα ή οι πτυχές των ρούχων, γίνονται (ασυναίσθητα, αλλά πάντως αποτελεσματικότερα), οδηγοί του στο μεγάλο του έργο.

Ο Γκρέκο είναι ο μεγαλύτερος βυζαντινός ζωγράφος, γιατί απέδωσε όσο κανένας άλλος τη θρησκευτική υψηλοφροσύνη της βυζαντινής ζωγραφικής, ενώ, ταυτόχρονα, έχει απαλλάξει τη ζωγραφική αυτή από όλα τα περιοριστικά βάρη των τεχνικών κανόνων και κρατώντας μόνο ό,τι ήταν αληθινά ουσιαστικό την ανανέωσε από τις ρίζες της.

Η ανανέωση αυτή φαίνεται καθαρότερα στα έργα που ζωγράφησε ο Γκρέκο κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του γιατί τότε και η επιστροφή του στις βυζαντινές πηγές γίνεται ολοκληρωτική.

Πρώτα απ' όλα, οι υπέρ το δέον επιμηκύνσεις των σωμάτων του και οι λοιπές παραμορφώσεις τους, προϋπόθεταν καθαρά τη βυζαντινή επίδραση στον καλλιτέχνη. Στον Θεοτοκόπουλο βρίσκουμε ακριβώς την αφύσικη, την άμετρη επιμήκυνση. Οι δάσκαλοί του και το όλο καλλιτεχνικό κλίμα του μανιερισμού καλλιέργησε ό,τι προϋπήρχε σ' αυτόν, με άλλες λέξεις έγιναν η αιτία να εκδηλωθεί η εκρηκτική ιδιοσυγκρασία του χωρίς ποτέ να είναι η αφορμή την ιδιοσυγκρασίας αυτής.

Αλλά βλέπουμε ότι και στο μανιερισμό και στον Γκρέκο παρατηρείται η υπερβολή αντί της αρμονίας των αναλογιών και του μέτρου, η ανησυχία αντί της γαλήνης.

Σωστά παρατηρεί ο Ισπανός καθηγητής Jose Gamon Aznar, *«οι επιμηκύνσεις στα σώματα του Δομήνικου δεν έχουν το χαρακτήρα των έργων των Ιταλών μανιεριστών, διότι εκφράζουν το εκτάκτως ανήσυχο, το φρενιόδες και εμψυχώνονται από την ιδιάζουσα σε παλμό τεχνική του ιμπρεσιονισμού».*

Αλλά αυτό δε σημαίνει πάλι ότι ο Θεοτοκόπουλος ανήκει στο Baroque όπως υπέθεσε παλιότερα ο Wulff. Διότι στις συνθέσεις του δεν υπάρχουν οι αντιθέσεις φωτός και σκιάς, του είδους εκείνου το οποίου παρατηρείται στα έργα του Μπαρόκ. Εκεί το φως είναι άλλης ποιότητας, έντονα φυσικό.

Στο Δομήνικο, όμως, το φως δεν είναι το φυσικό, αλλά είναι φως ιδιαιτέρως μεταφυσικό. Έπειτα ο παροξυσμός των κινήσεων χαρακτηρίζει βεβαίως το Μπαρόκ και τις μορφές του Γκρέκο. Αλλά στο Μπαρόκ η κίνηση επιβάλλεται έξωθεν, η επιφάνεια πάλλεται με το διακοσμητικό φόρτο της. Η ανησυχία είναι για την εντύπωση χωρίς λογισμό και μέτρο.

Ενώ στο Γκρέκο «ο δυναμισμός των μορφών είναι εσωτερικός και ουσιώδης στην πραγματικότητά τους» (Aznar). Αλλά αυτή η εσωτερική εντελέχεια η οποία εμπυχώνει και εκτείνει τις «υπέρ τα κοινά μέτρα», είναι χαρακτηριστικό της βυζαντινής τέχνης μα ιδιαίτερα ορισμένων περιόδων της (Αναγεννήσεων). Ραδινά π.χ. είναι τα σώματα κατά την περίοδο των Παλαιολόγων.

Έτσι όπως έχουν τα πράγματα νομίζω ότι, ούτε ο μανιερισμός, ούτε το μπαρόκ μπορούν να ερμηνεύσουν τη μορφολογία της τέχνης του Γκρέκο, δηλαδή τη μοναδική έκφραση του ύφους του (styl), το μεταφυσικό του φως, τις ασύμμετρες αναλογίες, τη διάπλαση των φυσιογνωμιών, με μια λέξη την τεχνοτροπία του.

Μια κοινή ζωγραφική όμως, την οποία γνώρισε ασφαλέστατα στην Κρήτη, παρέχει την απόδειξη και δικαιολόγηση όλων αυτών. Εκείνη δίδαξε σ' αυτόν την αισθητική της, το βαθύτερο νόημά της. Και το νόημά της βρέθηκε σύμφωνο προς την καλλιτεχνική του αφορμή, αυτό άλλωστε είναι και το υπόστρωμα της τέχνης του που παρέμεινε πάντοτε η παράδοσή του απ' τον καιρό που στη Βενετία, και μάλιστα στη Ρώμη, επηρεάζεται (είναι νέος εξάλλου) απ' την τεχνοτροπία των ρευμάτων της τέχνης των εκεί σχολών, αλλά κατόπιν στην Ισπανία, ώριμος, επανέρχεται στη μορφολογία της βυζαντινής ζωγραφικής την οποία, εκφράζει κατά δικό του τρόπο.

Μίλησαν περί «επαναβυζαντινισμού» του, κατά την περίοδο αυτή, περί «κελεύσματος του Ελληνικού αίματος». Αυτά είναι ίσως άνευ σημασίας όταν δεν περιορίζονται σε χρονικά όρια.

Στην Ισπανία, ο ώριμος καλλιτέχνης εμπυχώνει το έργο του με την παράδοση της ζωγραφικής, της οποίας προσαρμόζει τη μορφή προς την τέχνη των χρόνων επιμήκη σώματα, οι μεγάλοι οφθαλμοί, οι μεγάλες μύτες και οι αντιπραγματικές αναλογίες, είναι βεβαίως βυζαντινά.

Η ασυμμετρία στις αναλογίες των σωμάτων με μικρές κεφαλές σε σχέση με τα υπέρμετρα επιμήκη σώματα είναι γνήσια.

Τα χρώματά του κατόπιν με τη φωτεινή λάμψη τους και την κρυστάλλινη υφή τους, απηχούν βυζαντινές αναμνήσεις.

Το φως του στα πρόσωπα και τα σώματα, όπως πέφτει όλως ιδιόρρυθμο, υποκειμενικό, αφύσικο, υπενθυμίζει το φως των αγίων της βυζαντινής αγιογραφίας («και οι δίκαιοι εκλάμπουσιν ως φωστήρες»), του οποίου η παράθεση κατά σχηματικό τρόπο στη σκιά, συμβάλλει στη δημιουργία της υπερβατικής ατμόσφαιρας.

Έπειτα, προς την αδιαφορία του για τις κανονικές αναλογίες, η αδιαφορία του για την Τρίτη διάσταση και αντίθετα η φροντίδα του για την οργάνωση των συνθέσεών του κατά τρόπο μνημειώδη και ρυθμικό, απηγεί βέβαια τη βυζαντινή αγιογραφία.

Αλλά και η μέθοδός του «να περνά και να ξαναπερνά (με το χρώμα) τις ζωγραφιές το» - όπως λέει ο Pacheco- φέρνει στη μνήμη τη «βυζαντινή τεχνική που δουλεύει το χρώμα σε απανωτά στρώματα, ξεκινώντας από το σκοτεινό προπλάσμα για να φτάσει, ολοένα ανοίγοντας τον τόνο, στα φώτα», όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Π. Πρεβελάκης.

Ο χώρος ειδικότερα στους πίνακες του δεν είναι ο πραγματικός, αλλά ο συμβατικός της βυζαντινής ζωγραφικής, αδιάφορα βεβαίως εάν αποδίδεται κατά τον τρόπο της συλλήψεως του οράματός του από τον ζωγράφο.

Και ως συνισταμένη όλων αυτών έρχεται κατόπιν η εξαΰλωση των μορφών, πάλι κατά τη βυζαντινή παράδοση.

Επομένως, στο έργο του Θεοτοκόπουλου έχουμε Κρητικούς καρπούς οι οποίοι αναπτύχθηκαν και ωρίμασαν στην ξένη γη, φέρουν τις επιδράσεις του περιβάλλοντος, ενώ στην ουσία τους παρέμειναν αναλλοίωτοι.

Βρίσκουμε δηλαδή, υπέρ την τεχνική και την εικονογραφία έναν «βυζαντινισμό του πνεύματος», ο οποίος «ολίγον κατ' ολίγον, ως υπόγειος καταρράκτης διαποτίζει το υπέδαφος του έργου του Γκρέκο», κατά τη σωστή παρατήρηση του P.Guinard.

Δικαίως λοιπόν ο Π. Πρεβελάκης σημείωσε ότι η βυζαντινή τέχνη είναι η «αρχική ρίζα» του Θεοτοκόπουλου, δικαίως ο L. Reau θεωρεί ότι η πρωτοτυπία του «βρίσκεται στην έντονη πνευματικότητα των μορφών του που είχε κληρονομιά απ' τη ζωγραφική των βυζαντινών εικόνων.

Δεύτερος λόγος που βεβαιώνει τη βαθύτερη βυζαντινή επίδραση στην τεχνοτροπία του Θεοτοκόπουλου και ο οποίος ατυχώς δεν εξετάστηκε από κανέναν είναι ο «συμπυκνωτικός λειτουργικός» τρόπος παράστασης των σκηνών του.

Η βυζαντινή λατρεία δηλαδή και η ζωγραφική υψώνουν τα γεγονότα της ιερής Ιστορίας υπεράνω της χρονικής στιγμής, λαμβάνουν χώρα σήμερα, διότι σ' αυτά δεν υφίσταται η διάκριση παρελθόντος και μέλλοντος.

Ο χρόνος δηλαδή παύει να εννοείται, σε ένα μυστικό βίωμα του παρόντος. Κατ' αυτό τον τρόπο ο αγιογράφος και ζωγράφος δεν αναμιμνήσκεται απλά αλλά ζει και μετέχει ο ίδιος πραγματικά των ιερών λαμβανόντων χώρα γεγονότων».

Η βυζαντινή αγιογραφία απαλλάσσεται από περιττά εικονογραφικά στοιχεία, προσπαθεί όσο είναι δυνατό να τα «ωθήσει» προς εμάς ιστάμενα και επομένως προσωπικά με εμάς συνδεδεμένα.

Ο θεατής νομίζει ότι τώρα λαμβάνει χώρα αυτό που εικονίζεται καθώς ο ίδιος μετέχει στο γεγονός. Αυτό έχει την έννοια ότι ο ζωγράφος «λειτουργεί το γεγονός που λαμβάνει χώρα επί των ημερών του.

Το βυζαντινό αυτό πνεύμα «συμπυκνώσεως» γεγονότων δημιουργεί και ο Γκρέκο στο Espolio. Το παρομοίασαν με τη σκηνή της προδοσίας. Αυτό όμως είναι η θεια ταπείνωση.

Το Espolio είναι Δημιουργία του Γκρέκο εντελώς άσχετο προς την προδοσία του Ιούδα. Δεν εικονίζει μια σκηνή (τη σύλληψη, ή απλά τον διαμερισμό των ιματίων του, όπως κοινώς λέγεται), αλλά συναιρεί σ' αυτόν τον πίνακα.

Τα επεισόδια των τελευταίων στιγμών του Κυρίου κατά τις διηγήσεις των Ευαγγελίων. Το Χριστό στο μέσο της σκηνής παριστάνει τη στιγμή που «οι στρατιώτες του ηγεμόνος» αφού «ενέπαιξαν, εξέδυσαν αυτόν την χλαμύδα την πορφυρήν και απήγαγον εις το σταυρώσαι αυτόν». (Ματθ. κζ' 27-31, Μαρκ. ιε' 20). «Ανοίγει εις τον χαμαί σταυρόν τας οπάς διά τους ήλους του και εκατέρωθεν του Χριστού κατόπιν προβάλουν οι δύο κακούργοι, διότι κατήγοντο... σύν αυτό αναιρεθήναι» (κγ' 32). «Αι γυναίκες, αι μακρόθεν θεωρούσαι» (Μαρκ. ιε' 40) βρέθηκαν εμπρός στο πρώτο επίπεδο και δεν παρακολουθούν τον απογυμνωμένο Χριστό, ούτε το χυδαίο όχλο. Κατά την όψιν και των τριών στρέφονται προς τον ετοιμαζόμενο σταυρό-η σταύρωση δημιουργεί οδύνη στα πρόσωπα τους». Αυτό έγινε από τον Γκρέκο για να **εξαρθεί ο βαθύτατος πόνος, ο οποίος ζωγραφίζεται στα πρόσωπα στη θέα του μαρτυρίου της Σταυρώσεως.** Είναι έργο με ανώτερο στυλ, συγκεντρωμένο γύρω από την ευγενική θλίψη του Χριστού.

Το «Espolio» πρώτ' απ' όλα (Exprolium) είναι πίνακας στον οποίο ο Γκρέκο απέδωσε ελεύθερα τη δραματικότητα της ευαγγελικής διηγήσεως.

Το κέντρο κατέχει ο Χριστός, φυσιογνωμία με πολλή γαλήνη και ευγένεια, ενώ γύρω από αυτόν συνωθούνται οι βάνασες μορφές των λογχοφόρων στρατιωτών και του όχλου.

Πίσω ακριβώς απ' τους ώμους του Χριστού προβάλλουν ημίγυμνοι και οι δύο ληστές οι οποίοι «ήγοντο σύν αυτό αναιρεθήναι» (Λουκά κγ' 32).

Κάτω αριστερά ο καλλιτέχνης ιστόρησε τις τρεις Μαρίες, την Θεοτόκο, την μητέρα των υιών Ζεβεδαίου και τη Μαγδαληνή.

Και οι τρεις παρακολουθούν έναν υπηρέτη ο οποίος ανοίγει οπή στον κατά γης Σταυρό για την προσήλωση του Κυρίου.

Ο πόνος και η οδύνη έχουν αποτυπωθεί και ευγενικά τους πρόσωπα. Το φως όπως πέφτει άφθονο στο ερυθρό ένδυμα του Χριστού με την αντίθεση της σκιάς των πλαισίων και των ωραίων πτυχώσεων, εξαίρει τη φυσιογνωμία του, η οποία κατέχει τον κεντρικό άξονα της συνθέσεως, δεσπόζει αμέσως και επιβάλλεται.

Ανίκανοι οι επίτροποι της Μητροπόλεως του Τολέδου να εννοήσουν τον πίνακα, δημιούργησαν ζητήματα στην πληρωμή του, με αποτέλεσμα ο καλλιτέχνης να καταφύγει στα δικαστήρια και να εξοφληθεί η αμοιβή του μετά από δύο χρόνια περίπου. Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος ήταν οι παπικοί θεολόγοι, οι οποίοι δεν ενέκριναν τη θέση του Ιησού και τη σ' αυτό το ύψος στάση στις μορφές των δύο κακούργων, τρεις γυναίκες στο πρώτο επίπεδο εφόσον αναφέρονται στο Ευαγγέλιο από μακρόθεν εστώσαι».

Το προσφιλές του Espolio επανέλαβε κατόπιν ο Θεοτοκόπουλος και τα έξοχα αντίγραφα του κοσμούν σήμερα την Πινακοθήκη του Μονάχου.

Πρέπει να σημειώσω στο τέλος της παραγράφου αυτής ότι άλλο χαρακτηριστικό βυζαντινισμού του ζωγράφου είναι οι υπογραφές του στα ελληνικά. Τον τίτλο ορισμένων πινάκων (επιγραφή) μπορούσε ίσως να την έθετε σε ισπανικά γράμματα, γιατί αυτή αφορούσε αυτούς που παράγγελλαν, ενώ την υπογραφή του, η οποία ενδιέφερε μόνο αυτόν, την έθετε πάντα στα ελληνικά, δηλαδή όπως ακριβώς και οι Έλληνες αγιογράφοι.

Οι Έλληνες αγιογράφοι έθεταν μεν τις επιγραφές στα σέρβικα, για να κατανοούν οι μοναχοί το περιεχόμενο των τοιχογραφιών, ενώ τις υπογραφές τους, ελεύθεροι και αδέσμευτοι, τις έθεταν στη μητρική τους γλώσσα.

Ακολουθεί, ως επίλογος, η αισθαντική και αμοσφαιρική περιγραφή του Τολέδου του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, πραγματικού και φανταστικού, από το Νίκο Καζαντζάκη.

«...Πάω κι έρχομαι στα στενά δρομάκια, κι ο νους μου χιμάει πίσω γοητευμένος. Στις 8 του Απρίλη του 1614, ένα τέτοιο χαρούμενο πρωινό, η πόρτα του σπιτιού του μεγάλου Κρητικού ήταν ανοιχτή, παιδόπουλα με άσπρα δαντελωτά πουκάμισα στέκονταν στο κατώφλι με κίτρινες λαμπάδες. Ο περήφανος μυστηριώδης ξένος που είχε έρθει, τώρα και σαράντα χρόνια, από τη θάλασσα, είχε πεθάνει».

Όλο το Τολέδο πενθούσε. Ο θρύλος που είχε δημιουργήσει ο βίαιος, λιγομίλητος Κρητικός ζωντανεύει πάλι σήμερα σε όλα τα χείλια.

Η ζωή του ήταν παράξενη, τα λόγια του λίγα και τσεκουράτα.

Αυτός δεν ήταν που είπε για τον Μιχαήλ Άγγελο:

«Καλός άνθρωπος, μα δεν ήξερε να ζωγραφίζει».

Αυτός δεν ήταν που έκανε τα φτερά των αγγέλων τόσο μεγάλα που η Εκκλησία τρόμαξε;

Κι όταν τον ρώτησε η Ιερά Εξέταση: «Πούθε ήρθες; Γιατί ήρθες;» αυτός αποκρίθηκε: «Δεν έχω να δώσω λόγο σε κανένα!».

Όταν έτρωγε, είχε μουσικούς στο διπλανό δωμάτιο να τα παίζουν και να εφραίνεται τρώγοντας.

«Σπαταλούσε, λέει ο φίλος του Ιωσήφ Μαρτίνεθ, σπαταλούσε τα δουκάτα στα μεγαλεία του σπιτιού του!».

Το δειλινό αγαπούσε να πηγαίνει στους κήπους του καρδινάλιου Σαντοβάλ ν Ρόχας. Ελιές, πορτοκαλιές, πεύκα, στέρνες με ψάρια, ξωτικά πουλιά, γυμνά αγάλματα, γυναίκες. Εκεί έσμιγε με τους φίλους του -ποιητές, καλόγερους, πολεμιστές, καρδινάλιους.

Στους κήπους αυτούς πήγαιναν και οι πιο όμορφες Τολεδάνες αρχόντισσες που καθώς λέει ο Γκρέκο, **«λεν περισσότερα με μια λέξη απ' ότι ένας Αθηναίος φιλόσοφος μ' ένα βιβλίο».**

Το Τολέδο τον είχε γοητέψει.

Ήταν η πολιτεία που του ταίριαζε -γιομάτη μεγαλείο και λάμψη, μα που είχε αρχίσει να ξεπέφτει και ν' αφανίζεται. Ακόμα τότε περπατούσαν στα στενά δρομάκια της, όλο περηφάνια, με μια μυστική έξαρση, οι ιπότες κι οι ευγενείς, οι άγριοι καρδινάλιοι, οι χλωμοί καλόγεροι, όλες οι παθητικές φασματικές μορφές που γοήτεψαν το έμπειρο μάτι του ανυπόταχτου Κρητικού. Οι φλέβες του ήταν γιομάτες από διαλεχτό αραβίτικο αίμα. Τούτοι οι ίδιοι Άραβες, που είχαν αρπάξει την Ισπανία, είχαν ξεχυθεί ίσαμε την Κρήτη, «το νησί που τρέχει μέλι και γάλα... εμπάρκαραν κι έκαψαν τα καράβια τους για ν' αναγκαστούν να την κουρσέψουν.

Το ίδιο καταχτητικό αραβίτικο αίμα έτρεχε στις κρητικές κι ισπανικές φλέβες. Κι όταν ήρθε ο Γκρέκο στο Τολέδο, βρήκε μια άλλη αληθινή πατρίδα.

Ακόμα το παρθενικό του μάτι, που δεν μπορούσαν να το 'χουν οι Ισπανοί ζωγράφοι, έβλεπε για πρώτη φορά, ξαφνικά, στην κρισιμότερη ακμή της νιότης του, τη μαγεία της Ισπανίας, τις εκστατικές χλωμιασμένες μορφές, την πικραμένη αυτή κατάσταση μιας ράτσας που αρχίζει να γέρνει στη δύση της.

Ο Θεοβάντες την ίδια απαράλλαχτη εποχή αθανάτιζε, κλαίγοντας, γελώντας «τους ιππότες τούτους της ελεεινής μορφής».

Μα ο Γκρέκο, αναμερίζοντας το κωμικό στοιχείο, κατόρθωσε, ξεκινώντας από τους κουρασμένους τούτους ιδαλγούς διαβάτες, να διατυπώσει με τη γραμμή και το χρώμα ένα αιώνιο στοιχείο: την ακατάλυτη, απελπισμένη ψυχή του ανθρώπου.

Σε όλες τις ζωγραφιές του Γκρέκο το φως σπαθίζει με σφοδρότητα, γερά, έχει κάτι το ανήλεο και σαρκοβόρο -είναι σαν το Άγιο Πνεύμα στην επιφοίτησή του.

Οι Απόστολοι καταλαγιάζουν κάτω τρεμάμενοι. Σα να θέλουν «πουν», μα είναι πια πολύ αργά. Το Πνεύμα ορμάει σα γεράκι και γαντζώνεται απάνω τους, ένας Απόστολος βάζει σταυρωτά τα χέρια απάνω από το κεφάλι του για να αποφύγει το Πνέμα μα τα χέρια του γιομώνουν αίματα. Τέτοιο φως είναι στα έργα του Γκρέκο. Τρώει τα σώματα, αποσυνθέτει τα σύνορα σώματος και ψυχής, τανύζει σα δοξάρι τα κορμιά - κι ας σπάσουν. Το φως του είναι κίνηση βίαιη. Δεν πηγάζει από τον ήλιο, είναι αντίθετο με το φως του. Το φως χιμάει σαν από φεγγάρι τραγικό, ο αγέρας μερμηδίζει γιομάτος ρεύματα, οι άγγελοι κάποτε ξεσπούν κατάκορφα στον ουρανό σαν αστροβολίδες, πολύχρωμες, απειλητικές, απάνω από τα κεφάλια των ανθρώπων. Έτσι τα πρόσωπα του Γκρέκο έχουν κερωμένην, εκστατικήν όψη που έχουν τα φαντάσματα ή που παίρνουν οι μορφές μας σε μια μεγάλη γαλάζια φωταψία.

Η αγωνία του Γκρέκο είναι: πίσω από τα φαινόμενα να βρει την ουσία. Να τανύσει το σώμα, να το μακρύνει, να το φωτίσει αρπαχτικά, να επιφοιτήσει τα κάτω με τα άνω και να το κάψει όλο. Όλος ανησυχία και πείσμα, περιφρονούσε τους συνηθισμένους κανόνες της τέχνης, προσηλωμένος μονάχα στο δικό του όραμα, παίρνει το πινέλο του όπως ο ιππότης το σπαθί του, και πολεμάει. «Η ζωγραφική είναι άθλος, έμπνευση, ενέργεια απόλυτα προσωπική».

Όσο γερνάει, ο Γκρέκο αγριεύει ολοένα. Ο σφυγμός του όλο και γρηγορεύει, η «παραφροσύνη» του όλο και γίνεται πιο γόνιμη. **Τα στερνά του έργα, η Πέμπτη σφραγίδα, ο Λαοκόοντας, το Τολέδο με την καταγιίδα, είναι καθάρια φλόγα.** Δεν είναι σώματα. Η ψυχή του ανθρώπου είναι σπαθί και ξεθηκάρωσε από το σώμα. Κι όσο προχωράει ο Κρητικός στην ηλικία, τολμάει ακόμα και τούτο: Ο άνθρωπος είναι - ψυχή και σώμα - ολάκερος σπαθί. Ολοένα το σώμα εξαυλώνεται, τεντώνεται διάφανο, λαμπερό, απόκοσμο - σαν ψυχή.

Οι μυστικοί αλχημιστές του Μεσαίωνα έλεγαν: «Αν δεν ασωματώσεις τα σώματα, τίποτα δεν κατόρθωσες». Ο Γκρέκο στα στερνά χρόνια του τέλεψε τον αλχημικό του τον άθλο.

Κάποτε η αγάπη της γης αναβρύζει σφοδρή από τα σώματα του Γκρέκο. Οι άγγελοί του έχουν στέρα αθλητικά κορμιά. Είναι μελαχρινοί, με αλαφρό μαύρο χνούδι στα μάγουλα και στο απάνω χείλι κι η μύτη τους είναι ανασηκωμένη, όλο χάρη. Και στην εκκλησιά του Αϊ-Βιθέντε στο Τολέδο ένας άγγελος σπρώχνει με τα ρωμαλέα μπράτσα του με τόση δύναμη την Παναγία στον ουρανό, που, καθώς τον κοιτάζεις, η δύναμή του σε συνεπαίρνει τόσο που τα μπράτσα σου και τα στήθια πονούν, σα να σπρώχνουν όλη τη γης ψηλά κατά τον ουρανό.

Τα πορτρέτα του Γκρέκο έχουν τόση ένταση που ανατριχιάζεις, σα να βλέπεις, μέσα από το μαύρο φόντο, να'ρχεται συμπύκνωση φασματική του αιθέρα, ο άγιος ιπότης ή καρδινάλιος.

Ο Γκρέκο ένιωθε το σώμα του ανθρώπου ως εμπόδιο συνάμα όμως ως και το μόνο μέσο για να εκφραστεί η ψυχή. Γι' αυτό δεν το απαρνήθηκε όπως οι Άραβες ξομπλιαστές, βάζοντας στη θέση του αφηρημένα γεωμετρικά σχήματα. Ξαθέρι του κορμιού δεν ήταν για τον Γκρέκο το παιχνίδι που κάνουν η σάρκα και το σώμα. Ήταν η ψυχή, το αόρατο μαργαριτάρι που έπρεπε να γίνει ορατό. Γι' αυτό όσο κοιτάζεις τα πορτρέτα του Γκρέκο νιώθεις να σε κυριεύει μεταφυσικός τρόμος.

Οι σκοτεινές έννοιες: αλχημιστής, μάγος, γόης, ξορκιστής, έρχονται στο νου σου. Όλοι τούτοι οι ζωγραφισμένοι άνθρωποι διατηρούν το σώμα που είχαν όταν ζούσαν, τα σουσούμια, τα ίδια ρούχα, είναι οι ίδιοι που ξανάρχονται, μέσα από μαγικό τέχνασμα, αναστημένοι από έναν παντοδύναμο ξορκιστή.

Η τέχνη έτσι ξαναπαίρνει μια μαγική δύναμη κι ανασταίνει τους πεθαμένους. Μα δεν υπάρχει πια στα αναστημένα τούτα κορμιά γλύκα, αφέλεια και σωματική ζέστα. Πέρασαν την κόλαση, το Πουργατόριο και τον Παράδεισο, και ξαναγυρίζουν στη γης απόκοσμες. Έτσι βγαίνουν, περνώντας από το τρίπατο μυαλό του Γκρέκο, όλοι του οι άγιοι κι οι άνθρωποι.

Ο πνευματικός της Αγίας Τερέζας, **ο πάτερ Μπάνιεθ** έλεγε: **«Η Τερέζα είναι Άγια από τα πόδια ίσαμε το κεφάλι. Μα από το κεφάλι και πάνω το μπόι είναι ασύγκριτα πιο μεγάλο. Τούτο το μπόι, το αόρατο αγωνίζονταν σε όλη τη ζωή ο Γκρέκο να ζωγραφίσει».**

3.12.Κριτική θεώρηση - Μεταθανάτια φήμη

Κατά τη διάρκεια της ζωής του, το έργο του εκτιμήθηκε και προωθήθηκε περισσότερο από τους λόγιους, ουμανιστές και διανοούμενους και λιγότερο από το καλλιτεχνικό κατεστημένο.

Αργότερα, αγνοήθηκε για μία περίοδο περίπου τετρακοσίων ετών. Δεν υπήρξαν μιμητές του, καθώς μόνο ο γιος του φρόντισε για την αναπαραγωγή ορισμένων από τις πιο γνωστές συνθέσεις του.

Στη διάρκεια του 16ου και 17ου αιώνα, ο Γκρέκο τοποθετούνταν στην Ιταλική σχολή, έχοντας τη φήμη ενός ζωγράφου με τάσεις εκκεντρικότητας, στην προσπάθειά του να πρωτοτυπήσει, αλλά και με περιφρόνηση απέναντι στους καθιερωμένους κανόνες.

Για αρκετούς ιστορικούς, η τέχνη του Γκρέκο συνδέθηκε με το πνεύμα της Αντιμεταρρύθμισης, θεώρηση που συγκρούεται ή συμπληρώνεται με άλλες ερμηνείες, κυρίως Ελλήνων μελετητών του, που τονίζουν τη σημασία των βυζαντινών στοιχείων στην τέχνη του.

Άλλοι ερευνητές, με βάση τις γραπτές σημειώσεις του Γκρέκο, τονίζουν περισσότερο την εικόνα ενός ζωγράφου με φιλοσοφικές αναζητήσεις (συνδεδεμένο ειδικότερα με τις νεοπλατωνικές ιδέες), αποκομμένος από τα θρησκευτικά ζητήματα της εποχής και απασχολούμενος κυρίως με αισθητικά προβλήματα, σε σχέση με την διερεύνηση και απόδοση του φυσικού κόσμου μέσα από τη ζωγραφική.

Η τέχνη του Θεοτοκόπουλου ήταν αρκετά προσωπική και αυτόνομη, έτσι ώστε να μην ευνοηθεί η «συνέχειά» της, ενώ καθοριστικό ρόλο σε αυτό διαδραμάτισε και η νέα μπαρόκ τεχνοτροπία που εκτόπισε τον manierισμό του 16ου αιώνα, με αποτέλεσμα το έργο του Γκρέκο να είναι ελάχιστα γνωστό κατά την περίοδο του μπαρόκ.

Στη διάρκεια του 17ου αιώνα, υπό την άνθιση του κλασικισμού, και στις αρχές του 18ου, οι πίνακές του θεωρούνταν «υπερβολικοί» και «επιτηδευμένοι», ενώ η εκκεντρικότητά του συχνά ταυτίστηκε με ενδεχόμενη «παραφροσύνη».

Αργότερα, κατά την περίοδο του ρομαντισμού, τα έργα του επανεξετάστηκαν.

Για τον Γάλλο ποιητή Θεόφιλο Γκωτιέ - έναν από τους πρώτους που εξέφρασαν θαυμασμό για το ύστερο έργο του Γκρέκο - θεωρήθηκε πρόγονος του ρομαντικού κινήματος στην αναζήτηση του παράδοξου ή του ακραίου.

Οι κριτικοί τέχνης Zacharie Astruc και Paul Lefort, συνέβαλαν επίσης στην προώθηση ενός νέου ενδιαφέροντος για τον Θεοτοκόπουλο, την ίδια στιγμή που Ισπανοί ζωγράφοι στο Παρίσι υιοθετούσαν την τεχνοτροπία του. Από τους πρωταγωνιστές αυτής της τάσης υπήρξε ο Ιγνάσιο Θουλοάγα (1870-1945), καλλιτέχνης βασκικής καταγωγής, ο οποίος αντέγραφε έργα του Γκρέκο που βρίσκονταν στο Πράδο.

Στην Ισπανία, εκπρόσωποι του ιμπρεσιονισμού και του συμβολισμού, ανανέωσαν το ενδιαφέρον για το έργο του Γκρέκο, το οποίο ερμήνευσαν ως προδρομικό εκείνου τού Βελάσκεθ.

Το 1908 ολοκληρώθηκε ο πρώτος αναλυτικός κατάλογος έργων του, από τον Ισπανό ιστορικό τέχνης Manuel Bartolomé Cossío.

Με την άνθιση του εξπρεσιονισμού κατά τις αρχές του 20ού αιώνα, το έργο του Γκρέκο θεωρήθηκε προδρομικό του ρεύματος αυτού και σταδιακά επανεξετάστηκε αποκτώντας τελικά την εξέχουσα θέση που διατηρεί ως σήμερα στην ιστορία της τέχνης.

Ο ιστορικός και κριτικός τέχνης Ιούλιος Μάγιερ-Γκρέφε, κατέγραψε τις εντυπώσεις του από το έργο του Γκρέκο, κατά την επίσκεψή του στην Ισπανία το 1909, αναγνωρίζοντας σε αυτό μοντέρνα στοιχεία.

Την ίδια αντίληψη εξέφρασε και ο κριτικός Roger Fry, θεωρώντας τον Γκρέκο «όχι μόνο μοντέρνο, αλλά αρκετά βήματα μπροστά».

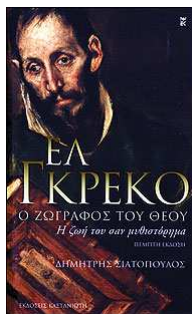
Στις αρχές του 20ου αιώνα, υποστηρίχθηκε πως το ύφος που χαρακτηρίζει τα έργα της ύστερης περιόδου του ήταν αποτέλεσμα αστιγματισμού από τον οποίο έπασχε, άποψη που είναι μάλλον εσφαλμένη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η μυθιστορηματική βιογραφία «Ελ Γκρέκο, ο ζωγράφος του Θεού» από τον συγγραφέα Δημήτρη Σιατόπουλο

Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ο «Ελ Γκρέκο» της παγκόσμιας ζωγραφικής, η μορφή που ξεκίνησε από την Κρήτη για να κατακτήσει με το χρωστήρα του τις ενετικές και ισπανικές αυλές, η προσήλωσή του στις εξαύλωμένες, πνευματικές μορφές, η σθεναρή υποστήριξη του αγώνα των Κρητικών κατά των Βενετών, η σύγκρουση με την Ιερά Εξέταση, είναι μόνο λίγες όψεις από τη ζωή και τη δράση μιας πολυδιάστατης προσωπικότητας.

Η μυθιστορηματική βιογραφία του Δημήτρη Σιατόπουλου «Ελ Γκρέκο, ο ζωγράφος του Θεού», που κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Καστανιώτη, αποτελείται από χρώματα και εικόνες Τέχνης, στην οποία αναβιώνουν οι πολιτικές, οι κοινωνικές και οι ιδεολογικές αντιφάσεις της πολυτάραχης εποχής του.

Το εξώφυλλο του βιβλίου του Δημήτρη Σιατόπουλου «Ελ Γκρέκο, ο ζωγράφος του Θεού», που κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Καστανιώτη.

Το βιβλίο έχει τιμηθεί με το Α' Κρατικό Βραβείο Μυθιστορηματικής Βιογραφίας και πάνω σ' αυτό βασίστηκε και το σενάριο της ταινίας «El Greco» του Γιάννη Σμαραγδή. Ο Δημήτρης Σιατόπουλος πήγε το 1973 στην Αμερική, καλεσμένος από το Σύνδεσμο Ρουμελιωτών Αμερικής-Καναδά, για μια σειρά διαλέξεων. Σε μια επίσκεψή του στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης είδε ότι στις επιγραφές κάτω από τους πίνακες ο El Greco αναφερόταν ως Ισπανός. Εξανέστη και διαμαρτυρόμενος στο διευθυντή του μουσείου, του έκανε έντονες συστάσεις. Στη συνέχεια και έπειτα από επίμονες παρεμβάσεις του ελληνικού στοιχείου της Αμερικής, διορθώθηκαν οι μικρές αυτές επιγραφές κάτω από τους πίνακες και ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος έκτοτε αναφέρεται ως

Έλληνας ζωγράφος που διέπρεψε στην Ισπανία. Στο μεταξύ, είχε δημιουργηθεί μέσα του η ιδέα για το συγκεκριμένο έργο. Το καλοκαίρι του 1976 και ενώ κάθε Τρίτη επιμελείτο τη Φιλολογική Βραδυνή της εποχής, άρχισε να δημοσιεύει το έργο σε καθημερινές συνέχειες. Δεδομένου ότι εκείνη την εποχή ακόμη πολύ κόσμος διάβαζε μυθιστορήματα στις εφημερίδες, συνάντησε μεγάλη ανταπόκριση από το κοινό της εφημερίδος «Βραδυνής», με ένθερμους αναγνώστες τον τότε πρωθυπουργό της χώρας, Κωνσταντίνο Καραμανλή, αλλά και τον ιδιοκτήτη της εφημερίδας, Τζώρτζη Αθανασιάδη. Μάλιστα, ο ίδιος ο Δημήτρης Σιατόπουλος, όταν έλεγε την ιστορία του βιβλίου, ανέφερε ότι ο Τζώρτζης Αθανασιάδης αφηγείτο τις εγκωμιαστικές φράσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή για τις συνέχειες του έργου στην εφημερίδα. **Λίγο αργότερα εκδόθηκε το βιβλίο και το 1978 τιμήθηκε με το Α' Κρατικό Βραβείο.**

Ο Δημήτρης Σιατόπουλος (1917-2001), συγγραφέας, κριτικός και νομικός, γεννήθηκε στην Ανατολή Φθιώτιδας, αλλά έζησε από μικρή ηλικία στην Αθήνα. Σπούδασε νομικά, οικονομικά και παρακολούθησε τον κύκλο της φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών με ειδίκευση στη μελέτη του θεάτρου. Στον πόλεμο του '40 έλαβε μέρος στην πρώτη γραμμή και συμμετείχε την Εθνική Αντίσταση.

Διατέλεσε δικηγόρος στον Άρειο Πάγο, ενώ συνεργάστηκε με τον αθηναϊκό Τύπο για πενήντα χρόνια. Υπήρξε πρωτοπόρος του πνευματικού ραδιοφώνου, με τακτικές εκπομπές στην κρατική ραδιοφωνία από το 1950 («Μορφές και χώροι του πνευματικού μας πολιτισμού», «Καλλιτεχνικό συμπόσιο», «Οι λαοί και η λαογνωσία τους» και αργότερα «Χρήσιμες γνώσεις» με σύμπραξη της Αιμιλίας Υψηλάντη και «Λογοτεχνικό δεκάλεπτο της Κυριακής»). Από το 1976 έως το 1987 διατέλεσε διευθυντής της «Φιλολογικής Βραδυνής» μετά τη συνταξιοδότηση του ιδρυτή της, Μπάμπη Κλάρα.

Εγγραψε ποιητικά έργα, δοκίμια, μεταφράσεις και μελέτες. Για πολλά βιβλία του **τιμήθηκε με σημαντικές διακρίσεις, όπως : Βραβείο Διαλέξεων** της Ελληνικής Περιηγητικής Λέσχης (1949, με κριτική επιτροπή τους Ηλίας Βενέζη, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο, Πέτρο Χάρη, Στέλιο Χιλιαδάκη και Ευάγγελο Παπανούτσο), **Βραβείο Ουράνη** της Ακαδημίας Αθηνών για το βιβλίο «Το θέατρο του Εικοσιένα» (1973), **Κρατικό Βραβείο μυθιστορηματικής βιογραφίας για το βιβλίο «Ελ Γκρέκο, ο ζωγράφος του Θεού»** (1978), **Α' Κρατικός Επαινος** Θεάτρου για το έργο του «Ο Γέρος του Μωριά» (1976), Βραβείο Premio Italia για το έργο του «Η Δίκη της Φρύνης» (1976) και **Βραβείο Ιδρύματος Τρανούλη** για το μυθιστόρημα «Η μελωδία των ανέμων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΤΑΙΝΙΑ «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»

5.1. Η ιδέα της ταινίας «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» από τον σκηνοθέτη Γιάννη Σμαραγδή, βασισμένη στο βιβλίο του Δημήτρη Σιατόπουλου.

Πρόσφατα μια ταινία έφερε ξανά στην επιφάνεια τον πιο γνωστό ίσως στην ιστορία της τέχνης Έλληνα ζωγράφο, τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο αλλιώς γνωστό και ως El Greco.

Οι ταινίες για τους μεγάλους δημιουργούς είναι ιδιαίτερα πολύτιμες. Είναι ένας τρόπος να γίνουν τόσο οι ίδιοι όσο και τα έργα τους γνωστά στο ευρύτερο κοινό. Έμμεσα είναι ένας τρόπος μύησης στην μαγεία της τέχνης.

Η ταινία σε σκηνοθεσία Γιάννη Σμαραγδή δεν αποτελεί ένα ιστορικό ντοκιμαντέρ για την ζωή του Ελ Γκρέκο. **Η υπόθεση της ταινίας βασίζεται στη μυθιστορηματική βιογραφία «El Greco - ο ζωγράφος του Θεού» του Δημήτρη Σιατόπουλου.** Η ιστορία επικεντρώνεται στους έρωτες του μεγάλου ζωγράφου και στον αγώνα του ενάντια στην **Ιερά Εξέταση** και το κατεστημένο γενικότερα.

Η ταινία είναι ιδιαίτερα συγκινητική καθώς παρουσιάζει μια ρομαντική εικόνα του Ελ Γκρέκο σαν χαρισματικό πολεμιστή του φωτός. Η μυθοποίηση του «καλλιτέχνη» είναι κοινό στοιχείο σε όλες της ταινίες που αφηγούνται την ιστορία κάποιου δημιουργού.

Μια αναδρομή σε ταινίες διαφόρων εποχών που αφηγούνται τις ζωές μεγάλων καλλιτεχνών όπως: Basquiat, Pollok, Frida Kahlo, Artemisia αποκαλύπτει μια συγκεκριμένη εικόνα, στερεότυπο για τους «καλλιτέχνες» γενικότερα. Αυτό της παρεξηγημένης ή βασανισμένης ιδιοφυίας.

Ο συγκεκριμένος τρόπος σκιαγράφησης της προσωπικότητας του καλλιτέχνη αποτελεί ένα επίμονο αργέτυπο. Το συναντάμε όχι μόνο στον κινηματογράφο που έχει στην φύση του την τάση να μεγαλοποιεί τα πράγματα. Αλλά και στην γενικότερη εντύπωση που υπάρχει για τους καλλιτέχνες. Εντύπωση που διακατέχει ακόμη και τους ίδιους. Οι καλλιτέχνες πρέπει να έχουν πάθος, ταμπεραμέντο και φυσικά μια δόση τρέλας. Πρόκειται για ιδιαίτερα ευαίσθητα άτομα που έχουν μια βαθύτερη κατανόηση της ζωής γιατί διακατέχονται από κάποιο θείο δώρο/ταλέντο. Είναι βαθιά ριζωμένη η εικόνα του ηρωικού καλλιτέχνη που αντιτίθεται στο κατεστημένο.

Μια αντικειμενική παρατήρηση φοιτητών σχολών καλών τεχνών αποκαλύπτει ότι κουβαλούν σαν παράσημο την απέχθεια τους προς το σύστημα ακόμα και αν αυτή είναι προσποιητή. Ειρωνικά, αποτελεί τρόπο να γίνουν αποδεκτοί στην δική τους κοινότητα. Εν μέρη είναι φυσικό να επικρατεί η συγκεκριμένη εικόνα αφού υπάρχουν πολλοί μεγάλοι δημιουργοί που υπήρξαν επαναστάτες και βασανισμένες ιδιοφυίες.

«Είτε ακολουθώντας χνάρια χαραγμένα ή με πράξεις αυτόβουλες, μια ωθούσα ανάσα σαν δροσερό αεράκι με έφερε έξω από την πόρτα του συγγραφέα Ελ Γκρέκο «ο ζωγράφος του Θεού», πάνω στο οποίο τελικά στηρίχτηκε η ταινία «El Greco», αφηγείται ο Γιάννης Σμαραγδής.

«Όλα ξεκίνησαν το καλοκαίρι του 1996. Ημασταν στο σπίτι του Βαγγέλη Παπαθανασίου, ο οποίος μόλις είχε ολοκληρώσει τη μουσική για την ταινία "Καβάφης", χωρίς κανενός είδους αμοιβή. Γιατί δεν κάνεις ταινία τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο;», με ρώτησε. Αρχισα την έρευνα. Ελάχιστα πράγματα βρήκα γι' αυτόν το μεγάλο Έλληνα και διαπίστωσα πως, όπου υπήρχαν, ο ένας αντέγραφε τον άλλο.

Αποφάσισα να γράψω ένα πρωτότυπο σενάριο. Λίγο αργότερα, σε ένα ταξίδι στο Ηράκλειο συνάντησα το φίλο μου και συγγραφέα βιβλίων έρευνας Νίκο Ψιλάκη και μου συνέστησε να διαβάσω το βιβλίο του κυρίου Δημήτρη Σιατόπουλου, "Ελ Γκρέκο, ο ζωγράφος του Θεού", πράγμα που έκανα. Έτσι, τα βήματά μου με έφεραν στην πόρτα του. Ήταν αληθινά ένας άρχοντας, με τεράστια παιδεία και μεγάλη γνώση της ελληνικής γραμματείας».

5.2. Η πραγματοποίηση της ταινίας «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»

Η ταινία του Γιάννη Σμαραγδή έχει θέμα την περιπετειώδη ζωή του ζωγράφου. Από την Κρήτη και την Βενετία μέχρι τις αυλές του Τολέδο, ο Δομίνικος

Θεοτοκόπουλος αναζητά την καλλιτεχνική και προσωπική ελευθερία. Το γύρισμα μιας ταινίας με θέμα τη ζωή του Ελ Γκρέκο δεν ήταν εύκολη υπόθεση, αφού οι λεπτομέρειες για τη ζωή του που έχουν γίνει γνωστές είναι ελάχιστες και προέρχονται από επιστολές και έγγραφα της εποχής.

Υπόθεση της ταινίας

Η ταινία μας μεταφέρει στο 16ο αιώνα με αφετηρία την Κρήτη, στη Βενετία ως το Τολέδο της Ισπανίας, ακολουθώντας την περιπετειώδη αναζήτηση του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου ή Ελ Γκρέκο για ελευθερία και έρωτα.

Εκείνη την εποχή η Κρήτη, η ιδιαίτερη πατρίδα του ζωγράφου, βρίσκεται υπό την κατοχή των Ενετών. Ο πατέρας του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου είναι αντάρτης και μάχεται τους κατακτητές, ενώ ο νεαρός καλλιτέχνης απολαμβάνει ήδη μεγάλη φήμη και επιτυχία. **Μαζί με το στενό του φίλο Νικολό**, που τον συνοδεύει παντού και τον προστατεύει, **ο Γκρέκο θα βρεθεί στη Βενετία**, ακολουθώντας την πανέμορφη Φραντζέσκα ντα Ρίμι. Εκεί θα **θητεύσει στο εργαστήριο του μεγάλου ζωγράφου της Αναγέννησης Τιτσιάνο**, ενώ θα γνωρίσει τον Ισπανό **ιδεαλιστή ιερομένο Νίνο ντε Γκεβέρα**, που θα επηρεάσει καθοριστικά τη ζωή του. Ο Γκεβέρα γοητεύεται από το ταλέντο του Έλληνα ζωγράφου και τον θαυμάζει, αν και διαφωνεί με την ιδιότυπη στάση του σε ό,τι αφορά στην τέχνη και στο Θεό. Οι δυο τους αναπτύσσουν μια ξεχωριστή φιλία.

Φθάνοντας στην Ισπανία, ο Θεοτοκόπουλος κατακτά παγκόσμια φήμη ως καλλιτέχνης, ενώ βρίσκει το μεγάλο έρωτα της ζωής του στο πρόσωπο της Χερόνιμα. Αποκτά ισχυρούς φίλους και είναι ευτυχισμένος που εργάζεται στην Ισπανία, ως τη στιγμή που θα δεχτεί το πρώτο χτύπημα της μοίρας.

Μέσα στη δυστυχία του, **θα ξανασυναντηθεί με ένα αγαπημένο πρόσωπο από το παρελθόν: τον Νίνο ντε Γκεβέρα**, ο οποίος τώρα πια ανήκει στην Ιερά εξέταση και είναι **Μέγας Ιεροεξεταστής** και στέλνει τους «αιρετικούς» στην πυρά.

Ιερά Εξέταση είναι ένας γενικός όρος που **αναφέρεται στην εκδίκηση από την Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία υποθέσεων** που αφορούσαν από ανώτερους εκκλησιαστικούς αξιωματούχους μέχρι και ομάδες ή μεμονωμένα άτομα τα οποία **βαρύνονταν με την κατηγορία της αίρεσης**.

Ο όρος μπορεί να αναφέρεται σε Ρωμαιοκαθολικό εκκλησιαστικό δικαστήριο ή άλλο θεσμό με σκοπό την καταπολέμηση και καταστολή των αιρέσεων, σε έναν αριθμό ιστορικών κινημάτων κάθαρσης κατά των αιρέσεων ή στη δίκη συγκεκριμένων ατόμων με την κατηγορία της αίρεσης.

Ο θεσμός αυτός είναι πολύ γνωστός λόγω του τρόπου διενέργειας των ανακρίσεων βάσει των οποίων συγκεντρώνονταν στοιχεία για τις δίκες ή ομολογίες, με απάνθρωπα βασανιστήρια.

Η μετάλλαξη του φίλου του σοκάρει τον Γκρέκο, ενώ το συγκλονιστικό θέαμα των ανθρώπων στην πυρά τον ωθεί να απεικονίσει με σχεδόν υπερφυσικό τρόπο την ψυχή των αθώων, κάνοντάς τους να φαίνονται άγιοι. Αυτό εξοργίζει τον Γκεβέρα.

Στη μάχη που θα διεξαχθεί ανάμεσά τους, το φως πολεμά το σκοτάδι. Τα όπλα του Γκεβέρα είναι η εξουσία και ο θάνατος, ενώ ο Γκρέκο προτάσσει τους πίνακές του, το φως και τις αξίες του ανυπότακτου Κρητικού πολιτισμού που τον γέννησε.

Πληροφορίες για την ταινία

Η ταινία του Γιάννη Σμαραγδή είναι βασισμένη στο βιβλίο «El Greco - Ο Ζωγράφος του Θεού» του Δημήτρη Σιατόπουλου, αφηγείται την επική ιστορία του διασημότερου Κρητικού ζωγράφου της Αναγέννησης, του ασυμβίβαστου δημιουργού και υπερασπιστή της ελευθερίας **Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, γνωστότερου σε όλο τον κόσμο ως Ελ Γκρέκο.**

Για την ταινία εργάστηκαν πολλοί Έλληνες και Ευρωπαίοι συντελεστές, καθώς το καστ είναι διεθνές, ενώ συμπαραγωγοί είναι ο Ισπανός **Ραϊμόν Μασλόρενς και ο Ούγγρος **Ντένες Τζέκερες**.**

Γυρίσματα έγιναν στην Κρήτη, τη Ρόδο, την Ισπανία και τη Βενετία. Αξίζει να σημειωθεί πως μεταξύ των Ελλήνων ηθοποιών που λαμβάνουν μέρος στην ταινία συγκαταλέγονται ο Λάκης Λαζόπουλος, που υποδύεται τον αφοσιωμένο φίλο του Ελ Γκρέκο, Νικολό, αλλά και ο Σωτήρης Μουστάκας στην τελευταία του εμφάνιση πριν πεθάνει, στο ρόλο του ζωγράφου Τιτσιάνο, δασκάλου του Ελ Γκρέκο, τον οποίο υποδύεται ο Βρετανός ηθοποιός **Nick Ashdon.**

Στοιχεία της ταινίας

Σκηνοθεσία: Γιάννης Σμαραγδής **Σενάριο:** Τζάκι Παβλένκο, Γιάννης Σμαραγδής **Παραγωγοί:** Ελένη Σμαραγδή, Ραϊμόν Μασλόρενς, Ντένες Τζέκερες **Μουσική:** Βαγγέλης Παπαθανασίου

Επτά ολόκληρα χρόνια προετοιμασίας, 26 φορές γραμμένο και ξαναγραμμένο το σενάριο, 1.130 σελίδες ζωγραφισμένων πλάνων, η συνδρομή του Ινστιτούτου Ηλεκτρονικής Δομής και Λείζερ του Ι.Τ.Ε. Ηρακλείου στην αναβίωση της τεχνικής του Γκρέκο βήμα - βήμα και ακόμη: γυρίσματα σε 3 χώρες, επίλεκτο καστ ηθοποιών και συντελεστών (60 Έλληνες και διεθνείς ηθοποιοί, 70 άτομα

συνεργείο, 500 βοηθητικοί ηθοποιοί). **Μια διεθνής συμπαραγωγή (Ελλάδα Ισπανία, Αγγλία και Ουγγαρία)** ή, για να μιλήσουμε τη γλώσσα των αριθμών: η **μεγαλύτερη σε προϋπολογισμό ελληνική ταινία όλων των εποχών**, με αναμενόμενο προϋπολογισμό **πάνω από επτά εκατομμύρια ευρώ**.

Το όραμα του Γιάννη Σμαραγδή για μία μεγάλη εθνική ταινία για τη ζωή και το έργο του οικουμενικού Κρήτα ζωγράφου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, βασισμένο στο βιβλίο του Δ. Σιατόπουλου «ο ζωγράφος του Θεού» και σε μουσική του διεθνούς Βαγγέλη Παπαθανασίου, μπήκε επιτέλους σε τροχιά.

Το Ηράκλειο, από όπου ξεκίνησαν τα γυρίσματα, στις 9 Οκτωβρίου έχει την τιμητική του. Όλη η πόλη σαν να συντονίστηκε με το μεγαλειώδες εγχείρημα, στέλλοντας εκείνες τις μυστικές ενεργειακές δονήσεις της «εθνικής περηφάνειας» για αυτό που συντελείται. Είναι αυτό που αισθάνονται όλοι εδώ: **ο δικός μας άνθρωπος κάνει την δική μας ταινία, για τον δικό μας άνθρωπο, τον δικό μας Ελ Γκρέκο και του κόσμου όλου...**

5.3. Τα βραβεία της ταινίας «Ελ Γκρέκο» στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου

Η ταινία Ελ Γκρέκο ο μεγάλος νικητής του Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης.

Οκτώ Κρατικά Βραβεία Ποιότητας του 48ου Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης και συνολικά 126.270 ευρώ κέρδισε ο Γιάννης Σμαραγδής για την ιστορία του ζωγράφου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου που έγινε ταινία με τον τίτλο «Ελ Γκρέκο».

Η ταινία «Ελ Γκρέκο» απέσπασε το 1ο βραβείο ταινίας μυθοπλασίας μεγάλου μήκους (58.700 ευρώ), βραβείο σκηνοθεσίας (29.350 ευρώ), φωτογραφίας στον Άρη Σταύρου και Νίκο Σμαραγδή (8.805 ευρώ), σκηνογραφίας στον Δαμιανό Ζαρίφη -που πέθανε τον περασμένο Μάιο- (5.870 ευρώ), μουσικής, εξ ημισείας στον Βαγγέλη Παπαθανασίου που έγραψε τη μουσική στον «Ελ Γκρέκο» και στον Παναγιώτη Καλατζόπουλο που έγραψε τη μουσική στην ταινία «Ουράνια» (5.870 ευρώ), ήχου στον Μαρίνο Αθανασόπουλο (5.870 ευρώ) και μακιγιάζ στην Αργυρώ Κουρουπού (5.870 ευρώ). Επίσης, η ταινία είχε λάβει και το βραβείο κοινού του ελληνικού προγράμματος που συνοδεύονταν από το ποσό των 3.000 ευρώ.

5.4. NICK ASHDON:

Στο πρόσωπο του 27χρονου Βρετανού ηθοποιού, Nick Ashdon, ο Γιάννης Σμαραγδής είδε να ζωντανεύει η μορφή του Γκρέκο, του δικού του Γκρέκο, που ωριμάζει μέσα του εδώ και επτά ολόκληρα χρόνια.

Απόφοιτος μίας από τις καλύτερες Δραματικές Σχολές της Μ. Βρετανίας, της RADA, ο Nick Ashdon, αν και πολύ νέος ακόμα, παρέχει όλες τις εγγυήσεις - πέρα από την πασιφανή του ομοιότητα με την μορφή του Θεοτοκόπουλου - για να μας δώσει μία εξαιρετική ερμηνεία: **έχει πλήρη συνείδηση της ευθύνης που φέρει και δείχνει ότι έχει αντιληφθεί απόλυτα τη σημασία και τον συμβολισμό της μορφής του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου για μας τους Έλληνες και για τους Κρητικούς ιδιαίτερα.**

Θεωρεί κομπλιμέντο ότι του λένε τώρα πώς δεν μοιάζει για Άγγλος, θεωρεί την αναμέτρησή του με αυτόν τον ρόλο ως τη μεγαλύτερη πρόκληση της καριέρας του, ενώ δεν κρύβει τον θαυμασμό του για τον πολιτισμό και την κουλτούρα της Κρήτης και της Ελλάδας γενικότερα: **«ελπίζω να δώσουμε στους Έλληνες και τους Κρητικούς την ταινία που τους αξίζει και να ανοίξουμε στον υπόλοιπο κόσμο ένα μέρος του πνεύματός τους».**

5.5. Γιάννης Σμαραγδής / Ο Σκηνοθέτης της ταινίας

«ΔΕΝ ΕΙΜΑΙ Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ, ΕΙΜΑΙ ΕΝΑΣ ΑΠΛΟΣ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΣ!»

Ο Γιάννης Σμαραγδής θεωρεί πως επιτελεί ένα χρέος. Πως του δόθηκε μία εντολή που πρέπει να εκπληρώσει, να φανεί αντάξιος της με όλες του τις δυνάμεις. Πως δεν είναι ο δημιουργός του Ελ Γκρέκο, πως είναι ένας απλός ενδιάμεσος.

- *«τα πράγματα δεν τα διαλέγουμε εμείς αλλά μας διαλέγουν», έχει πει κάποια στιγμή...*

Η ήρεμη, σεμνή φυσιογνωμία του με τίποτε δεν παραπέμπει στην στερεότυπη φιγούρα του πολύβουου, νευρικού σκηνοθέτη. Ο Γιάννης Σμαραγδής κυβερνάει με πραότητα το καράβι: δίνει τον παλμό των γυρισμάτων μέσα από μια νηφάλια, κατευναστική διάθεση που μεταδίδει εμπιστοσύνη, χαλαρώνει τις αντιστάσεις και αντλεί τα πιο πολύτιμα, προσωπικά και αληθινά στοιχεία από τους συνεργάτες του, ηθοποιούς και συντελεστές της ταινίας.

Μια σειρά από μεταφυσικές συμπτώσεις που μας διηγείται σε σχέση με την συμμετοχή ορισμένων ανθρώπων-κλειδιά στην ταινία αλλά και το γεγονός ότι το πατρικό του στο Ηράκλειο απέχει μόλις τριακόσια μέτρα από το σπίτι του Θεοτοκόπουλου, είναι μόνο μερικά από τα σημάδια που μας προδιαθέτουν για το ότι τίποτα δεν είναι τυχαίο, όλα σε αυτή τη ζωή γίνονται για κάποιο λόγο.

Ο Γιάννης Σμαραγδής, ο προικισμένος σκηνοθέτης του «Καβάφη» και άλλων σημαντικών βιογραφιών, όπως του Παπαδιαμάντη, του Σεφέρη, του Καζαντζάκη κ.α., δεν ταλανίζεται από αγωνίες. Εκπέμπει αυτήν την ήρεμη δύναμη του ανθρώπου, που όλα αυτά τα χρόνια εξοπλίζεται και οργανώνει τις αντοχές που χρειάζονται για να φέρει σε πέρας την αποστολή του, «για να καταθέσει ως αντίδωρο στην πατρίδα του το καλύτερό του υλικό, που συγκέντρωνε τόσα χρόνια».

«Είστε Κρητικός (και φανατικός Κρητικός), γεννηθήκατε στο Ηράκλειο, το σπίτι σας απέχει μόλις τριακόσια μέτρα από αυτό που λέγεται ότι ήταν το πατρικό του Θεοτοκόπουλου, νομίζετε ότι είναι ένα σημάδι της μοίρας αυτό; Μου είπατε ότι μέχρι να αρχίσουν τα γυρίσματα συνέβη και μια σειρά από «μεταφυσικές» συμπτώσεις».

«Πράγματι συνέβηκαν διάφορες καταστάσεις, ανεξήγητες μπορεί να πει κανείς.

Αυτό συνέβη μόλις το θέμα έφτασε σε μια κατάσταση ωριμότητας, στο σωστό σημείο. Η χρυσή αυτή στιγμή εκδηλώθηκε με μια σειρά γεγονότων που δεν εξηγούνται με τη λογική.

Ακόμη και ο Nick Ashdon εμφανίστηκε στην ταινία με έναν τρόπο ιδιόρρυθμο, παράξενο: μου τηλεφώνησε ένας Κρητικός όταν είδε το πρόσωπο του στην τηλεόραση, για να μου πει ότι «αυτός είναι ίδιος ο Θεοτοκόπουλος και μοιάζει σα να εστάλη από τον υπερουράνιο τόπο».

Ο άνθρωπος αυτός αμφιβάλλω αν ξέρει ότι, κατά Πλάτωνα, ο υπερουράνιος τόπος είναι ο τόπος των ψυχών, αν ξέρει ότι ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος στην «ταφή του Κόμητος Οργκάθ» εικονοποιεί κατά κάποιο τρόπο τον διπλό κόσμο του Πλάτωνα.

Το συνεργάτη του Γκρέκο, το Νικολό, που είναι βοσκός και Τειρεσίας μαζί, ένας οίωνοσκόπος και ένας Πάντσο δίπλα στον Δον Κιχώτη - Γκρέκο, τον προόριζα για άλλο ηθοποιό, αλλά ο τρόπος που αντιμετωπίζει αυτό τον ρόλο ο Λαζόπουλος θα είναι μια τεράστια έκπληξη, σα να ήταν ο ρόλος φτιαγμένος εξ αρχής μόνο γι αυτόν. Το ίδιο συνέβη και με τον αδελφό του Θεοτοκόπουλου, το Μανούσο, για τον οποίο είχα επίσης επιλέξει κάποιον άλλο, αλλά όταν γύριζα από την Ισπανία όπου είχα μια επαφή με τους παραγωγούς μου, στα 10.000 μέτρα ύψος, στο μέσο της Μεσογείου, μιλούσε ο αδελφός μου με τον βοηθό και έλεγαν ιστορίες για τον κινηματογράφο, ακούω κάποιον να τους ρωτά αν έχουν σχέση με τον κινηματογράφο, του λεν «γιατί ρωτάς;» και απαντά «είμαι ηθοποιός, μένω στη Νέα Υόρκη, έχω σπουδάσει στο Λονδίνο και πάω στην Ελλάδα να κάνω μια επαφή με έναν σκηνοθέτη για το Ελ Γκρέκο». «Ποιο σκηνοθέτη;» «Τον Σμαραγδή». Και εγώ ήμουν στο μπροστινό κάθισμα... Άλλαξα την αρχική μου επιλογή και πήρα το Ζουμπουλίδη, ο οποίος είναι «φτυστός» ο Nick Ashdon, σαν αληθινός του αδελφός. Ποιος τον έστειλε στα 10.000 μέτρα; Η ενδυματολόγος Λαλα Γουέτε πάλι, είναι σα να μου έστειλε κάποιος μια μεγάλη ανοικτή αγκαλιά. Δεν ήταν να έλθει αυτή αλλά η Σόνια Γκράντε, που είχε κάνει τους «Αλλους» και τις ταινίες του Αλμοδοβάρ. Μια μέρα πριν έλθει σε μας έπαθε υπερκόπωση, την πήγαν στο νοσοκομείο, η ίδια ζήτησε από την Λάλα να την αντικαταστήσει και ήλθε ο κατάλληλος άνθρωπος.

Όλα τα πράγματα λοιπόν λειτουργούν σαν κάποιος να τα διευθύνει. Όχι εγώ. Βλέπω τον εαυτό μου σ' αυτή την ταινία ως ενδιάμεσο.

Δε λέω ότι είναι μια ταινία του Σμαραγδή, λέω ότι είναι μια εθνική ταινία, μια ταινία της χώρας μου. Κάποιος έπρεπε να την κάνει, έπεσε ο κλήρος σε μένα. Αισθάνομαι ως ενδιάμεσος όχι ως ο δημιουργός αυτής της ταινίας».

«Δημιουργοί αυτής της ταινίας είναι όλοι ή αν υπάρχει ένας δεν είμαι εγώ και δεν ξέρω ποιος είναι!».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ «ΕΛ-ΓΚΡΕΚΟ» ΩΣ ΣΗΜΕΙΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

6.1. Πολιτιστικός τουρισμός

Μεγάλο και σπουδαίο ρόλο στα τουριστικά δρώμενα της πόλης και ολοκλήρου της Κρήτης, ενδέχεται να διαδραματίσει το μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ», ως πολιτιστικός σταθμός τουρισμού. Μολονότι δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός για τον πολιτιστικό τουρισμό, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον ορισμό που δίνει η Επιτροπή Καναδικού Τουρισμού (CTC).

Σύμφωνα μ' αυτόν: μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ένα είδος τουρισμού ως πολιτιστικό όταν η συμμετοχή σε πολιτιστικές και εκπαιδευτικές εμπειρίες ή εμπειρίες που αναφέρονται στην πολιτιστική κληρονομιά αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα του ταξιδιού.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO) θεωρεί πως πολιτιστικός τουρισμός είναι το ταξίδι που γίνεται με κίνητρο βασικά πολιτιστικό - περιλαμβάνοντας εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία, καθώς και τη μελέτη του φυσικού περιβάλλοντος, του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι πολιτιστικό τουρισμό έχουμε όταν ο επισκέπτης θέλει να κατανοήσει και να εκτιμήσει τον βασικό χαρακτήρα ενός τόπου και τον πολιτισμό του ως σύνολο, περιλαμβάνοντας:

- *την ιστορία και την αρχαιολογία*
- *τον λαό και τον τρόπο ζωής του*
- *την πολιτιστική εξέλιξη*
- *τις τέχνες και την αρχιτεκτονική*
- *το φαγητό, το κρασί και την τοπική παραγωγή*
- *την κοινωνική, οικονομική και πολιτική δομή*
- *τη μορφολογία της περιοχής*
- *τα διάφορα φεστιβάλ και εκδηλώσεις*

Ο πολιτιστικός τουρισμός σχετίζεται με την επίσκεψη σε έναν τόπο με στόχο την επαφή με τα πολιτιστικά στοιχεία αυτού (αρχαιολογικά, βυζαντινά, κλασικά ή νεότερα μνημεία, ιστορία, τέχνες, λαογραφία, κλπ).

Συνήθως πραγματοποιείται συμπληρωματικά με κάποιο άλλο είδος τουρισμού, προσφέροντας γνώση και ποικιλία στο τουριστικό προϊόν.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ένα από τα παλαιότερα και δημοφιλέστερα είδη τουρισμού. Από τους περασμένους αιώνες άτομα ή ομάδες περιηγητών, αναζητώντας τη γνώση, την εμπειρία, την προσωπική ανακάλυψη, πραγματοποιούσαν ταξίδια σε τόπους με αρχαιολογικό, ιστορικό, λαογραφικό ή θρησκευτικό ενδιαφέρον, σε μέρη με διαφορετικό πολιτισμό και εθνολογικές ιδιομορφίες.

Ο πολιτιστικός τουρισμός προσφέρει ευκαιρίες για πολιτιστική εμπειρία, προσφέρει την περιήγηση στη φυσική, καλλιτεχνική και πνευματική κληρονομιά μιας περιοχής καθώς και στη σημερινή δημιουργία.

Επίσης, περιλαμβάνει τη συμμετοχή σε δραστηριότητες είτε παθητικές, όπως παρακολούθηση καλλιτεχνικών εκδηλώσεων (μουσικών συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων κ.α.), επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, περιηγήσεις σε πολιτιστικές διαδρομές, είτε ενεργητικές όπως εκμάθηση τοπικής μαγειρικής, τέχνης ή συμμετοχή σε λαογραφικές δραστηριότητες.

Μια άλλη σημαντική παράμετρος που χαρακτηρίζει αυτή τη μορφή τουρισμού, είναι η στενή και ουσιαστική επαφή που αποκτούν οι επισκέπτες με τον τοπικό πληθυσμό, τα ήθη και τις παραδόσεις του, σε συνδυασμό με τα πολιτιστικά δρώμενα στην περιοχή.

Ο Πολιτιστικός τουρισμός δίνει μια άλλη αντίληψη στις συνηθισμένες διακοπές ψυχαγωγίας για όσους θέλουν να ανακαλύψουν και να γνωρίσουν από κοντά την κουλτούρα και τον πολιτισμό διαφόρων περιοχών μέσα από την επίσκεψη και ενεργή συμμετοχή σε σεμινάρια και εργαστήρια ερχόμενοι σε επαφή με τις διάφορες πλευρές της παράδοσης όπως, **βυζαντινή αγιογραφία, ζωγραφική, φωτογραφία, κεραμική, γλυπτική, τοιχογραφία, κατασκευή μουσικών οργάνων και εκμάθηση παραδοσιακών μουσικών οργάνων κ.α. Είναι ιδανική επιλογή για όσους διψούν να ανακαλύψουν νέους πολιτισμούς και κουλτούρες!**

Μια χώρα όπως η Ελλάδα με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά από την Αρχαιότητα και τη βυζαντινή εποχή αλλά και τη νεότερη με άπειρα μνημεία είναι η ιδανικότερη επιλογή για μια αναδρομή στην ιστορία και τους μύθους της.

Ο πολιτιστικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από οργανωμένες επισκέψεις σε περιοχές με αρχαιολογικό ενδιαφέρον, μουσεία, χώρους ανασκαφών και σε περιοχές όπου συμμετέχουν μαζί με τους κατοίκους σε πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Το μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» είναι άλλος ένας σταθμός στην πολιτιστική και ιστορική πορεία της Κρήτης και ιδιαίτερα της πόλης του Ηρακλείου.

Η προσέλκυση των ανά τον κόσμο θαυμαστών της τέχνης του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου στον τόπο που γεννήθηκε καθώς και η προσέγγιση σε μία τεράστια πολιτιστική κληρονομιά του Κρητικού λαού, είναι βέβαιο ότι δεν θ' αφήσει αδιάφορο τον επισκέπτη.

Το μουσείο δημιουργήθηκε μέσα στα ενετικά τείχη της πόλης του Ηρακλείου, το μεγαλύτερο οχυρωματικό έργο της Μεσογείου. Ο οχυρωματικός περίβολος του βενετσιάνικου Χάνδακα του 15ου αι., που σώζεται μέχρι τις μέρες μας, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μνημεία του είδους του και λόγω της έκτασης και του βαθμού διατήρησής του, σε ολόκληρη τη μεσογειακή λεκάνη.

Σήμερα τα τείχη οριοθετούν την παλιά πόλη του Ηρακλείου καταλήγοντας στα ανατολικά στο επιβλητικό θαλάσσιο φρούριο του Κούλε, ένα επίσης σημαντικό μνημείο της περιόδου της ενετοκρατίας.

Είναι σίγουρο ότι το νέο μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στην πόλη του Ηρακλείου θα γίνει πόλος έλξης για την προσέλκυση του τουρισμού και ειδικότερα του διεθνούς τουρισμού ο οποίος θα συμβάλλει στην ανάπτυξη της οικονομίας της πόλης καθώς και ολοκλήρου της Κρήτης και μπορεί να είναι πραγματικά σημαντική, αφού θα εξασφαλίζει σε αυτή συναλλαγματικούς πόρους, θα δημιουργήσει νέες ευκαιρίες απασχόλησης, θα αυξήσει ή θα συμπληρώσει τα εισοδήματα του πληθυσμού, θα προκαλέσει αξιόλογες οικονομικές εισροές στους τόπους της τουριστικής ανάπτυξης κλπ.

6.2. Πολιτισμός και τουριστική Μουσειακή Πολιτική

Κυριολεκτικά και μεταφορικά τα ελληνικά μουσεία αποτελούν την βιτρίνα του Ελληνικού πολιτισμού. Ο επισκέπτης είτε Έλληνας, είτε ξένος θαυμάζει τα εκθέματα του πολιτισμού στα μουσεία τα οποία πολλές φορές δεν είναι αντάξια των εκθεμάτων που φιλοξενούν.

Οι μουσειακοί χώροι δεν αποτελούν απλά χώρους έκθεσης του πολιτισμού μιας χώρας, αλλά προάγουν τον πολιτιστικό τουρισμό.

Επομένως η προσηκουσα μουσειακή πολιτική θα πρέπει να είναι αντάξια της λαμπρότητας των πολιτιστικών ευρημάτων, αλλά και της σύγχρονης κουλτούρας της χώρας μας.

Στα Ελληνικά μουσεία μπορεί κανείς να παρατηρήσει μια μεγάλη αντίφαση. Από τη μία να υπάρχει ένας τεράστιος πολιτιστικός πλούτος που περικλείεται μέσα σε αυτά και από την άλλη φτωχές και τυπικές εγκαταστάσεις που φιλοξενούν αυτό τον πλούτο. Στα μουσεία όλης της χώρας υπάρχει μια τεράστια πολιτιστική δύναμη που δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε ότι βρίσκεται σε αταξία. Μέσα σε ένα άτακτο περιβάλλον, που καταργεί την πραγματική δυνατότητα των Ελλήνων πολιτών να κάνουν κτήμα τους αυτό που τους ανήκει. Που αφαιρεί, τον παράγοντα του πολιτιστικού τουρισμού από τη δυναμική ανάπτυξης των τοπικών κοινωνιών. Που τελικά επιφέρει απώλειες σε όλα τα μεγέθη που σχετίζονται με τον πολιτισμό και καθορίζουν τη θέση της χώρας μας, στο διεθνές περιβάλλον.

Τα Ελληνικά κρατικά μουσεία δεν καλύπτουν όλο το φάσμα των ιστορικών περιόδων, ούτε και όλα τα είδη των τεχνών.

Υπάρχει πληθώρα μουσείων που αφορούν στην ιστορική μας κληρονομιά σε αντίθεση με τα μουσεία που αφορούν στην τέχνη.

Αρκεί και μόνο αυτό το στοιχείο: σε μια πρόχειρη καταγραφή **τα κρατικά μουσεία σύγχρονης τέχνης στην Ελλάδα είναι μόνο 2 και μία κρατική πινακοθήκη** σε αντίθεση με τα εκατοντάδες αρχαιολογικά μουσεία από τα οποία λείπει πολλές φορές η στοιχειώδης οργάνωση.

Την κατάσταση ωστόσο έρχονται να σώσουν πολλές ιδιωτικές πρωτοβουλίες, στο χώρο της τέχνης όπως και **πρωτοβουλίες των Δήμων ειδικά όσον αφορά τις πινακοθήκες.**

Τα μουσεία στο εξωτερικό δεν έχουν την μορφή που έχουν στην Ελλάδα. Δεν είναι ένας απλός και ψυχρός χώρος, αλλά χώροι πνευματικοί και δημιουργικοί.

Είναι κυρίως παλιά αρχοντικά ή παλάτια που έχουν αξιοποιηθεί σε μουσειακούς χώρους. Δεν επενδύουν μόνο στα εκθέματα, αλλά και στην επιβλητικότητα του χώρου. Για παράδειγμα **το μουσείο του Λούβρου, αλλά και το Βρετανικό Μουσείο είναι στα παλιά ανάκτορα με επιβλητική εξωτερική όψη που έλκουν και απευθείας τον επισκέπτη.**

Προτείνουμε:

1. Την επέκταση του ωραρίου των μουσείων όλης της Ελλάδας προκειμένου να μπορούν περισσότεροι πολίτες να τα επισκέπτονται και ιδιαίτερα κατά την τουριστική περίοδο.

2. Την κατασκευή νέων μουσείων ή την επέκταση των ήδη υπαρχόντων προκειμένου να στεγασθούν πολλά από τα ευρήματα που υπάρχουν σε αποθήκες και άλλους χώρους και δεν έχει πρόσβαση το κοινό σε αυτά.

3. Να αξιοποιηθούν στην Ελλάδα περισσότεροι επιβλητικοί και ιστορικοί χώροι για την στέγαση μουσείων, ώστε να προσελκύουν το τουριστικό κοινό.

Ήδη το νέο μουσείο της Ακρόπολης, παρά τις όποιες αντιδράσεις που προκάλεσε η κατασκευή του θεωρείται αρκετά επιβλητικό σαν κτίριο, όπως επίσης και η εσωτερική του αρχιτεκτονική. Σε ανάλογη λογική κινείται και η αξιοποίηση των παλιών ανακτόρων στο Τατόι, όπου έχει αποφασισθεί να μετατραπούν σε μουσειακό χώρο.

Θα πρέπει κυρίως τα νέα μουσεία στην Ελλάδα να είναι μοντέρνα και να λειτουργούν σαν πολυχώροι. Δηλαδή να υπάρχει ένας κύριος χώρος που θα είναι το μουσείο με τα εκθέματα και γύρω από αυτό να αναπτύσσονται ένα σύνολο από καταστήματα, χώρους εστίασης και αναψυχής, εκθεσιακοί και ψυχαγωγικοί χώροι. Χώροι όπου θα διεξάγονται υψηλής ποιότητας πολιτιστικές δράσεις που δεν θα προσβάλουν τα μουσειακά εκθέματα, αλλά αντίθετα θα αποτελούν μαζί μια αρμονική πολιτιστική δημιουργία.

4. Να αρχίζουν να λειτουργούν και τα ελληνικά μουσεία κατά το πρότυπο των ξένων.

Να πραγματοποιούνται δηλαδή εκθέσεις τέχνης (ζωγραφικής, γλυπτικής, χαρακτικής κ.α), μουσικές παραστάσεις, όπερες, μιούζικαλ, θεατρικές παραστάσεις καθώς και επιδείξεις μόδας διεθνών οίκων αλλά και άλλου είδους δραστηριότητες που αποφέρουν όχι μόνο οικονομικά οφέλη από την χρήση των συγκεκριμένων χώρων, αλλά και προβολή του χώρου διεθνώς.

Τα χρήματα που συγκεντρώνονται να διατίθενται όχι μόνο για επένδυση στον πολιτισμό, αλλά θα δίνουν την ευκαιρία να υπάρχει δωρεάν είσοδος σε συγκεκριμένες ομάδες πολιτών που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα.

Επίσης, τα μουσεία είναι οι κατάλληλοι χώροι που μπορεί να υπάρξει σύνδεση μεταξύ πολιτισμού και επιστήμης. Να γίνονται δηλαδή ειδικές εκδηλώσεις που θα παρουσιάζονται ειδικές μελέτες σχετικά με τις ιστορικές περιόδους που υπάρχουν σε κάθε μουσείο.

Τα μουσεία μπορούν να ενημερώνουν τα πανεπιστήμια για τα νέα εκθέματα ή ευρήματα που προστίθενται στις συλλογές τους και να προκαλούν την έρευνα και την μελέτη σε βάθος αυτών των ευρημάτων.

Όμως δεν φτάνουν μόνον αυτά.

Τα μουσεία δημόσια και ιδιωτικά πρέπει να ανησυχούν για το μέλλον τους.

Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει και τον συγκεκριμένο κλάδο. Ήδη στο εξωτερικό τα μεγάλα και γνωστά μουσεία της Ευρώπης αναζητούν τρόπους για την προσέλκυση επισκεπτών.

Ειδικότερα τα μουσεία που έχουν πολυδάπανες στη συντήρησή τους συλλογές εξετάζουν τρόπους για να ανανεώσουν την εικόνα τους και να αυξήσουν το κοινό τους. Ένας από αυτούς τους τρόπους είναι η ταυτόχρονη πραγματοποίηση εκθέσεων σύγχρονης τέχνης που συγκεντρώνουν τα βλέμματα πολλών επισκεπτών.

Ένα μουσείο στις μέρες μας πρέπει να πάψει να είναι ένας στατικός χώρος εκθεμάτων. Για να επιβιώσει πρέπει να διατηρείται ζωντανό, αεικίνητο και ανοικτό σε ολοένα διαφορετικές ομάδες κοινού.

Να απευθύνεται δυναμικά στους νέους. Να επικοινωνεί με το διεθνές κοινό.

Να διοργανώνει, εκτός από εκθέσεις, και διαλέξεις, μουσικές εκδηλώσεις, προβολές ή προγράμματα για παιδιά.

Να ενημερώνει και να αγγίζει, άμεσα και συνεχώς, όλο και περισσότερο κόσμο, με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το προφίλ του επισκέπτη.

Να διαθέτει εκσυγχρονισμένο website και ένα e-shop.

6.3. Αναπτύσσοντας τον πολιτιστικό τουρισμό της Κρήτης μέσω του έργου του EL GRECO

Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (EL GRECO) είναι ο διασημότερος Έλληνας ζωγράφος διεθνώς, με αναγνωρισιμότητα σε όλα τα πλάτη και μήκη της γης.

Το έργο του έτυχε μιας απήχησης πρωτόγνωρης ιδίως για καλλιτέχνη προερχόμενο από μία μικρή ευρωπαϊκή χώρα.

Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος παρ'ό,τι εισήγαγε μια ιδιαίτερη μορφή ζωγραφικής, κατάφερε να διαδώσει παγκοσμίως την Ελληνική ζωγραφική τέχνη και μάλιστα σε ένα πλατύ κοινό. Δικαίως θεωρείται ως ένας από τους κορυφαίους ζωγράφους παγκοσμίως. Αποτελεί διεθνώς μια εμβληματική μορφή που χάρη στη μοναδικότητα των έργων του κατάφερε να επιτύχει την προσέγγιση των λαών.

Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος αποτελεί, εδώ και εκατοντάδες χρόνια το σημαντικότερο πρεσβευτή της Ελλάδας και ιδιαίτερα της Κρήτης.

Εκατομμύρια άνθρωποι έμαθαν για τη χώρα μας μέσα από το έργο του που διαδόθηκε στα πέρατα της γης, καθώς και μέσα από χιλιάδες άρθρα και τηλεοπτικά αφιερώματα που είχαν ως θέμα το έργο του κορυφαίου Έλληνα δημιουργού.

Σε πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα ανά τον κόσμο εκπονείται ένας διαρκώς αυξανόμενος αριθμός μελετών για τον «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ».

Διερευνήθηκαν πολλές από τις πτυχές του έργου του.

Υπάρχει ωστόσο μια διάσταση που δεν έτυχε της δέουσας προσοχής. Πρόκειται για τον κοινωνικό πλούτο που γέννησε με το έργο του ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος αλλά και τις ευκαιρίες για περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη που μέχρι σήμερα μένουν αναξιοποίητες.

Το έργο του μέσω των χώρων που φιλοξενείται (μουσεία, εκθέσεις, κλ.π) συνετέλεσε στην οικονομική ανάπτυξη των τόπων φιλοξενίας με την προσέλκυση τουριστών και την εξαγωγή του Ελληνικού πολιτισμού.

Η παγκόσμια απήχηση της τέχνης του μεγάλου Κρητικού ζωγράφου βοήθησαν, ώστε η Ελλάδα να κερδίσει εκατομμύρια φίλους σε όλο τον κόσμο και να ανοίξουν οι διεθνείς αγορές, από την Ελληνική ζωγραφική μέχρι το κάθε τι Ελληνικό.

6.4. Η διεθνής εμπειρία στον πολιτιστικό τουρισμό που προκάλεσε το έργο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου

Το έργο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου προκάλεσε τη δημιουργία σημαντικού κοινωνικού πλούτου στην Ελλάδα. Εντούτοις, στη χώρα μας αξιοποιήθηκε μικρό μόνο μέρος αυτού του αναπτυξιακού δυναμικού.

Διεθνώς υπάρχουν πολλά παραδείγματα χωρών που επέτυχαν αξιόλογη οικονομική ανάπτυξη μέσω του πολιτισμού τους.

Μια επισκόπηση αυτών των παραδειγμάτων δείχνει τις ευκαιρίες ανάπτυξης που έχει η Ελλάδα και τα δυνητικά οφέλη που μπορεί να αποκομίσει ένας τόπος όπως η Κρήτη από το έργο ενός καλλιτέχνη με παγκόσμια απήχηση.

Η Κρήτη είναι από τους σημαντικότερους διεθνείς πολιτιστικούς προορισμούς που προσελκύουν κάθε χρόνο εκατομμύρια επισκέπτες από όλο τον κόσμο.

Το Ηράκλειο, η γενέτειρα του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» προσελκύει κάθε χρόνο εκατομμύρια επισκέπτες, από τους οποίους διανυκτερεύουν σε ξενοδοχεία και

άλλα καταλύματα. Αυτή η πόλη των 142.112 κατοίκων, φιλοξενεί καλλιτεχνικά γεγονότα διεθνούς ακτινοβολίας σε δωδεκάμηνη βάση.

Με την κατάλληλη προβολή και αξιοποίηση, τα έσοδα που θα δημιουργήσει το μουσείο ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ στην πόλη από την τουριστική κίνηση που αυτό θα προσελκύσει, θα δημιουργήσουν πολλαπλά αναπτυξιακά οφέλη για το Ηράκλειο και την ευρύτερη περιοχή.

Το μουσείο θα λειτουργήσει ως πόλος έλξης των ανά τον κόσμο θαυμαστών του διεθνούς φήμης Έλληνα ζωγράφου συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του πολιτισμού και η σύνδεσή του με τον τουρισμό μπορεί να φανεί ιδιαίτερα επικερδής για μια περιοχή και τις επιχειρήσεις της.

Ένα μουσείο υψηλού επιπέδου αποτελεί μια πολύ καλή επένδυση για τον τουρισμό και την οικονομία μιας περιοχής.

Ωστόσο, ως τώρα τόσο το έργο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, όσο και άλλων πολιτιστικών θεσμών δεν μπόρεσαν λόγω του ελλειπούς σχεδιασμού τους να καθιερωθούν ως ελκυστικά τουριστικά προϊόντα στη διεθνή πολιτιστική αγορά.

Χρειάζεται πιά μεγάλη προσπάθεια εκ μέρους της Πολιτείας για την ανάδειξη της Ελληνικής κληρονομιάς και την καθιέρωσή της ως πολιτιστικό πλούτο, ώστε να επιτυγχάνεται μεγαλύτερη ανάπτυξη του τουριστικού κεφαλαίου.

6.5. Η συμβολή του έργου του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στην ανάπτυξη του Κρητικού Τουρισμού

Η κινηματογραφική μεταφορά του έργου του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» με την ομόνυμη ταινία έβαλε την Κρήτη στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη και πυροδότησε ίσως μια νέα εκδοχή για την ταχεία οικονομική ανάπτυξη του νησιού, με τους κυρίαρχους ταξιδιωτικούς προορισμούς και να εδραιωθεί ως ένας από τους σημαντικότερους τουριστικούς πόλους της χώρας.

Μέχρι πριν από μερικά χρόνια ήταν συνεχώς ανοδική η πορεία του Κρητικού τουρισμού, ωστόσο τα τελευταία χρόνια άρχισαν να διαφαίνονται πολύ έντονα οι διαρθρωτικές αδυναμίες του μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης που ακολουθήθηκε στην Κρήτη και σε άλλα μέρη της Ελλάδας. Την τελευταία πενταετία μειώθηκε αισθητά η τουριστική κίνηση, εξέλιξη που αναμένεται να συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια εάν δεν γίνουν κάποιες ουσιαστικές αλλαγές.

Η Ελλάδα έχει απωλέσει ένα κομμάτι της ανταγωνιστικότητάς της στην αγορά του μαζικού τουρισμού ηλίου και θάλασσας, αφού υπάρχουν πολλές νέες τουριστικές χώρες που προσφέρουν διακοπές αυτού του είδους σε καλύτερες τιμές και σε καλύτερη ποιότητα απ' ό,τι η Ελλάδα.

Οι Ελληνικοί προορισμοί θα πρέπει, κατά συνέπεια, να βελτιώσουν την προσφερόμενη ποιότητα και να διαφοροποιηθούν, αναδεικνύοντας εκείνα τα στοιχεία που αφορούν στον ιδιαίτερο χαρακτήρα της χώρας. Σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό, η Κρήτη θα μπορούσε να επωφεληθεί από το έργο και την παγκόσμια απήγηση του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ», εάν οι φορείς του νησιού αποφασίσουν να επενδύσουν στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού με επίκεντρο το μεγάλο Έλληνα ζωγράφο.

Ιδίως μπορούν να αξιοποιηθούν στοιχεία όπως η καταγωγή του, στοιχεία του νησιού, του τόπου των γυρισμάτων της ταινίας «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» αλλά και το εκπληκτικό αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα της ζωής του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου που διαδραματίζεται στην Κρήτη.

Οι φορείς της Κρήτης αξίζει να πράξουν ό,τι θα έκανε οποιαδήποτε άλλη περιοχή εάν διέθετε έναν καλλιτέχνη με την ακτινοβολία του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ), δηλ. να εκμεταλλευτεί το έργο και τη φήμη του για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού.

Με αυτόν τον τρόπο θα προσφέρουν μια ουσιαστική τόνωση στην τοπική οικονομία και θα συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης και του εισοδήματος, που θα αποτελέσει ένα ισχυρό θελκτικό στοιχείο για την Κρήτη.

Αυτό το μουσείο θα παρουσιάζει στον επισκέπτη το πλούσιο εικαστικό έργο του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ».

Επιπλέον, θα αναδείξει την ιστορία και τις παραδόσεις της Κρήτης και πώς αυτές σημάδεψαν τόσο τον ζωγράφο όσο και συνολικά τη σύγχρονη φυσιογνωμία και εικόνα της χώρας.

Με την ίδρυση του μουσείου θα δημιουργηθεί ένας αξιόλογος πόλος έλξης, ο οποίος μπορεί να δώσει νέα ώθηση στον τουρισμό της Κρήτης και να συμβάλλει στη δημιουργία εισοδήματος και νέων θέσεων απασχόλησης.

Με αφετηρία το μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στο Ηράκλειο μπορούν να διοργανωθούν φεστιβάλ και διαδρομές τουριστικού ενδιαφέροντος, με την ανάπτυξη και προώθηση προγραμμάτων πολιτιστικού τουρισμού στην Κρήτη με θέμα τη ζωή και το έργο του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ».

Κ ΕΦΑΛΛΑΙΟ 7

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Για την ανάπτυξη νέων προγραμμάτων Πολιτιστικού Τουρισμού στην Κρήτη μέσω του μουσείου «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»

Βασικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη προγραμμάτων πολιτιστικού τουρισμού στην Κρήτη με θέμα τη ζωή και το έργο του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» είναι :

1. Σχεδιασμός δικτύου πολιτιστικών διαδρομών τουριστικού ενδιαφέροντος (αφετηρία το μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» - διαμονή στην πόλη του Ηρακλείου και ξενάγηση στα αξιοθέατα - επίσκεψη στο χωριό ΦΟΔΕΛΕ, το χωριό που γεννήθηκε ο θεοτοκόπουλος - περιήγηση της ορεινής Κρήτης).

2. Εκδηλώσεις-φεστιβάλ με ειδικά αφιερώματα στον Θεοτοκόπουλο, το έργο του και προβολή της πόλης του Ηρακλείου και της Κρήτης.

3. Η προώθηση του έργου του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στη Διεθνή τουριστική αγορά.

7.1. Σχεδιασμός δικτύου πολιτιστικών διαδρομών τουριστικού ενδιαφέροντος

Μπορεί να σχεδιαστεί ένα δίκτυο θεματικών διαδρομών που θα καλύπτει όλο το νομό και την υπόλοιπη Κρήτη. Έχοντας ως αφορμή τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ», οι επισκέπτες θα γνωρίσουν όχι μόνο πτυχές της ζωής του αλλά και γενικότερα την ιστορία και τις παραδόσεις της Κρήτης, την καλλιτεχνική κληρονομιά και τη φύση της.

7.1.1. (1η Διαδρομή) : Το μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στο Ηράκλειο

Μέσα στα ενετικά τείχη της πόλης του Ηρακλείου το μεγαλύτερο οχρωματικό έργο της Μεσογείου, στην «Πύλη Βηθλεέμ» (στον ομώνυμο προμαχώνα), δημιουργήθηκε το νέο μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ».

Οι πύλες της ενετικής οχύρωσης που σώζονται μέχρι τις μέρες μας αποτελούν σημαντικά αρχιτεκτονικά μνημεία της περιόδου της ενετοκρατίας και εξυπηρετούσαν στη σύνδεση της πόλης με τα προάστια και την εξοχή.

Ο οχυρωματικός περίβολος του βενετσιάνικου Χάνδακα του 15ου αιώνα, που σώζεται μέχρι τις μέρες μας, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μνημεία του είδους του και λόγω της έκτασης και του βαθμού διατήρησής του, σε ολόκληρη τη μεσογειακή λεκάνη.

Σήμερα τα τείχη οριοθετούν την παλιά πόλη του Ηρακλείου καταλήγοντας στα ανατολικά στο επιβλητικό θαλάσσιο φρούριο του Κούλε, ένα επίσης σημαντικό μνημείο της περιόδου της ενετοκρατίας.

Ένας χώρος όπως είναι το νέο μουσείο «ΕΛ Γκρέκο», μπορεί να γίνει πόλος έλξης για τον τουρισμό και να εξάψει το ενδιαφέρον σε πολλές χιλιάδες τουριστών, αν εκμεταλλευτούμε το γεγονός ότι ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος και το έργο του είναι παγκοσμίου εμβέλειας και φήμης, προσφέροντάς τους εκτός της επίσκεψης στο χώρο όπου στεγάζονται τα έργα του, ένα ελκυστικό ταξίδι που θα αφηγείται και θα υποδεικνύει την ιστορία του τόπου που τον γέννησε, θα προγραμματίζει και θα χαράζει την πορεία της ζωής του σε μια περιήγηση, που στο ενδιάμεσο θα προσφέρει αρκετές εκδηλώσεις τοπικού ενδιαφέροντος και πολιτιστικού πλούτου.

Πέραν ενός ελκυστικού προγράμματος χρειάζεται οργάνωση εκδηλώσεων τουριστικού ενδιαφέροντος με την κατάλληλη διοργάνωση ετήσιου φεστιβάλ για να καθιερωθεί στην τουριστική αγορά.

Μεταξύ άλλων, **απαιτείται ο έγκαιρος προγραμματισμός των εκδηλώσεων, προκειμένου να ξεκινά από τον προηγούμενο χρόνο η προώθηση εισιτηρίων μέσω των ειδικευμένων τουριστικών γραφείων του εξωτερικού.**

Επίσης απαιτείται αποτελεσματικό Μάρκετινγκ στη διεθνή τουριστική αγορά για να προσελκυστεί ικανοποιητικός αριθμός ξένων επισκεπτών στην Κρήτη. Χρειάζονται εξειδικευμένες ενέργειες που θα «εξηγούν» στους φιλότεχνους από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού που θα επισκέπτονται τον χώρο, πώς η πλούσια Κρητική ζωγραφική παράδοση έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη «γέννηση» του ζωγράφου που έμεινε γνωστός στην Ιστορία της Τέχνης ως «Έλ Γκρέκο» - του καλλιτέχνη που κατάφερε με το πινέλο και την προσωπικότητά του να σφραγίσει την τέχνη του 16ου αιώνα, αλλά και του 20ού, παραμένοντας γοητευτικός και επίκαιρος.

Θα πρέπει να γίνει κατανοητό στους επισκέπτες πως ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος όταν έφτασε στη Βενετία ήταν όχι απλώς ένας καταξιωμένος καλλιτέχνης, αλλά ταυτόχρονα ενημερωμένος και εξοικειωμένος με τις τάσεις της Δύσης.

Πρέπει επίσης, να σκιαγραφήσουμε το μεγαλείο του έργου του, μα επιπλέον, να τονίσουμε τη σημασία και την αξία των αρχαικών τεκμηρίων προκειμένου να διερευνάται επαρκώς το ιστορικό παρελθόν σε όλες τις λεπτομέρειές του. Και, στην περίπτωση μας, η ζωή και το έργο του ζωγράφου. Μιά ματιά πάνω στους πίνακες του Γκρέκο, θα είναι αρκετή για να τους κατανοήσει ο επισκέπτης, να γνωρίσει και τους χώρους όπου έζησε.

Ο Χάνδακας, πόλη της Κρήτης, σημερινό Ηράκλειο, η Βενετία και η Ρώμη, πόλεις της Ιταλίας, το Τολέδο της Ισπανίας. Τρεις χώροι μεσογειακοί που τους χωρίζουν πολλά και ταυτόχρονα τους ενώνει, σε αρκετά σημεία, μιά κοινή πολιτιστική κληρονομιά. Η διάσημη μορφή για την οποία μιλάμε συνανήκει και στους τρεις αυτούς χώρους. Στην Ελλάδα, στην Ιταλία στην Ισπανία. Ο ίδιος επέλεξε να μείνει στην ιστορία ως «Ελ Γκρέκο», που πάει να πει «Ο Έλληνας».

Θα ρωτήσετε ίσως: τι κάνει τον Γκρέκο τόσο σπουδαίο ζωγράφο; Είναι γεγονός ότι η μεγαλοσύνη του ως ζωγράφου, έγκειται στο κατόρθωμά του να συνδέσει ακριβώς τα διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα στα οποία έζησε. Κι ακόμη να αφομοιώσει τα εκφραστικά ιδιώματα μεγάλων παραδόσεων, αν και πολύ διαφορετικών μεταξύ τους ως προς τις πολιτιστικές τους εμπνεύσεις.

Αναλυτικότερα επισημαίνεται ότι στα πρώτα 26 χρόνια της ζωής του, από το 1541 ως 1567, στην Κρητική περίοδο της ζωής και του έργου του, μαθήτευσε μέσα στα παραδοσιακά πλαίσια της μεταβυζαντινής τέχνης. Στα χρόνια (1567-1576 περίπου), στην Ιταλική περίοδο, γνώρισε την τέχνη των μεγάλων ιταλών ζωγράφων (Τιτσιάνο, Τιντορέτο, Ραφαήλ, Μιχαήλ Άγγελος).

Στην τελευταία, την Ισπανική περίοδο(1577-1614), δημιούργησε τα πιο χαρακτηριστικά έργα του, διαμορφώνοντας το δικό του προσωπικό ύφος.

Τα τρία αυτά στάδια της ζωής του τον φανερώνουν στα μάτια μας ως έναν εκφραστή του αρχέτυπου χαρακτήρα του Έλληνα, δηλ. του Οδυσσέα. Το ταξίδι υπήρξε γι' αυτόν πηγή γνώσης και σοφίας, τρόπος συνάντησης με τον εαυτό του.

Γι' αυτό και δικαίως οι ειδικοί συμφωνούν ότι η βιογραφική και καλλιτεχνική διαδρομή του συνιστά μια από τις πιο γοητευτικές περιπτώσεις μεταμόρφωσης στην ιστορία της ευρωπαϊκής τέχνης.

Ή, όπως τον ύμνησε ένας σύγχρονός του Ισπανός ποιητής: **«Η Κρήτη του έδωσε τη ζωή και τα πινέλα, το Τολέδο μια καλύτερη πατρίδα», όπου ξεκινά να κατακτήσει , με τον θάνατο, την αιωνιότητα.**

Σε γενικές γραμμές, φαντασθήτε ένα νέο που φεύγει από τον Χάνδακα της Κρήτης 20 χρονών, ώριμος άνδρας και ακριβοπληρωμένος, καλλιτέχνης, μαίστρος της βυζαντινής παράδοσης.

Πηγαίνει στην Ιταλία, το κέντρο της τέχνης την εποχή εκείνη, και μυείται στο εγκόσμιο ιδανικό της Αναγέννησης. Η ανήσυχη φύση του τον διώχνει και από εκεί. Πηγαίνει στην Ισπανία.

Εκεί, στο Τολέδο, τα πράγματα είναι διαφορετικά. Αντί για τον ύμνο του ανθρώπου και του σώματος, που εκφράζει η Ιταλική αναγέννηση, **υπάρχει έντονος ο μυστικισμός, η αναζήτηση του υπερκόσμιου και του θεϊκού στοιχείου.** Εκεί φαίνεται πως αυτός ο ισπανικός μυστικισμός στάθηκε ο καταλύτης για να αφομοιωθούν τρεις παραδόσεις, τρεις πολιτισμοί, και να αναφανεί, μοναδική και αινιγματική, η τέχνη του «Έλ Γκρέκο», του «Έλληνα». Αινιγματική σε τέτοιο βαθμό ώστε στο διάστημα που μεσολάβησε από τη δράση του μέχρι και σήμερα, έχουν διατυπωθεί άπειρες και ποικίλου είδους ερμηνευτικές υποθέσεις γι' αυτή.

Είναι ένας ζωγράφος φιλόσοφος, που προσπάθησε να αιχμαλωτίσει στους πίνακές του **ό,τι αιχμαλώτιζαν στη ζωή τα μάτια της λογικής του.** Από όλα τα έργα του, θα σχολιάσουμε ιδιαίτερα τους θρησκευτικού περιεχομένου πίνακές του.

Τα έργα του **απεικονίζουν μεταφορικά την κάθαρση των αισθήσεων, τον φωτισμό του νου, τη διάλυση του σκότους της άγνοιας και τον διακαή πόθο για την αγάπη του Θεού.**

Είναι ώρα λοιπόν να γνωρίσει ο επισκέπτης τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο ως οντότητα ιστορική. Παράλληλα, δεν μπορούμε να μην τονίσουμε ότι τουλάχιστον ως ένα βαθμό, **ο Γκρέκο έχει αναχθεί σε σπουδαίο πολιτιστικό κεφάλαιο που εγείρει ιδεολογικές, δηλαδή εθνικιστικές διεκδικήσεις.**

7.1.2. (2^η Διαδρομή) : Η ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Η πρόσβαση στη πόλη του Ηρακλείου και σε όλο τον νομό είναι δυνατή κυρίως με μεγάλα φεριμπότ από τον Πειραιά. Καθημερινά υπάρχουν δρομολόγια από τον Πειραιά, όλο το χρόνο. Το καλοκαίρι και τις γιορτές τα δρομολόγια πυκνώνουν ανάλογα με τις ανάγκες.

Το λιμάνι του Ηρακλείου είναι ένας πολύ σημαντικός επιβατικός και εμπορικός σταθμός, όπως και κέντρο για κρουαζιέρες.

Το λιμάνι διαθέτει εγκαταστάσεις για τον ελλιμενισμό και την εξυπηρέτηση μικρών ιδιωτικών σκαφών αναψυχής.

Το Ηράκλειο επίσης, διαθέτει δικό του Διεθνές Αεροδρόμιο, το δεύτερο σε κίνηση Διεθνές Αεροδρόμιο της χώρας, πρώτο σε ναυλωμένες πτήσεις (charter). Το αεροδρόμιο του Ηρακλείου βρίσκεται δίπλα ακριβώς από την πόλη, 5 χιλιόμετρα έξω από το κέντρο. Από το αεροδρόμιο οι επιβάτες μεταφέρονται στην πόλη με τα λεωφορεία της Ολυμπιακής, με τακτικά δρομολόγια λεωφορείων του ΚΤΕΛ και με ταξί.

Το Ηράκλειο συνδέεται οδικώς με τις τρεις άλλες μεγάλες πόλεις της Κρήτης με την Νέα Εθνική Οδό που εκτείνεται από τα Χανιά μέχρι τον Άγιο Νικόλαο.

Στην πόλη του Ηρακλείου οργανώνονται διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις όλο το χρόνο. Πολλές από τις εκδηλώσεις αυτές οργανώνονται με επιτυχία εδώ και πολλά χρόνια.

Οι πιο πολλές εκδηλώσεις γίνονται στο Φρούριο Κουλές, στο κηποθέατρο «Καζαντζάκης» και στο Πανάνειο Νοσοκομείο (π.χ. οι εορταστικές εκδηλώσεις που γίνονται για την Μάχη της Κρήτης (Μάιος του 1941) με πολλαπλές εκδηλώσεις θρησκευτικού, ιστορικού και καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος, στις 25 Αυγούστου η πόλη γιορτάζει τον πρώτο από τους Άγιους προστάτες της τον Άγιο Τίτο και στις 11 Νοεμβρίου τον Άγιο Μηνά με μεγάλα πανηγύρια και άλλες θρησκευτικές και κοσμικές εκδηλώσεις).

7.1.2.1. Αξιοθέατα στη πόλη του Ηρακλείου

Όπως συμβαίνει με όλες τις πόλεις της Κρήτης, και **το Ηράκλειο διαθέτει πάρα πολλά αξιοθέατα.** Και εδώ, ο καθένας αντιμετωπίζει αυτό το ιδιότυπο και άκρως ενδιαφέρον μείγμα των πολιτισμών.

Βυζαντινά ερείπια στέκουν δίπλα-δίπλα με Βενετσιάνικες κατασκευές και Οθωμανικά κτίσματα. Η παλιά πόλη επιζεί με τα στενοσόκακα, όπως ήταν την εποχή των Ενετών ή των Οθωμανών, με πολλά κτίρια να έχουν συντηρηθεί, ή και ανακατασκευαστεί καλύπτοντας πολλές σύγχρονες ανάγκες, δημόσιες ή ιδιωτικές.

Η Βυζαντινή περίοδος της ιστορίας της πόλης δεν έχει να επιδείξει πολλά μνημεία γιατί έχουν καταστραφεί ή αλλοιωθεί.

Ο Ναός του Αγίου Τίτου έχει προκύψει από επεκτάσεις και εκτεταμένες επεμβάσεις που έγιναν στον πρώτο βυζαντινό ναό.

Επίσης **σώζονται και λίγα ερείπια βυζαντινού τείχους του Χάνδακα (961-1204) στην οδό Δαιδάλου.**

Πολλά σπουδαία μνημεία της πόλης οφείλονται στους Βενετσιάνους.

Το Βενετσιάνικο λιμάνι, με τα νεώρια για τις γαλέρες τους και το Κάστρο ή Κουλές (στα τούρκικα το κάστρο) που προστάτευε το λιμάνι. Κτίσμα του 16ου αιώνα στη θέση παλαιότερου που καταστράφηκε στο σεισμό του 1303.

Διακρίνονται εντοιχισμένα **λιοντάρια του Αγίου Μάρκου, άγκυρες, αγγεία διάφορα και κανόνια.** Σήμερα στον κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο του οργανώνονται πολιτιστικές και άλλες εκδηλώσεις.

Τα βενετσιάνικα τείχη που περιβάλλουν και σήμερα ένα μέρος του Ηρακλείου είναι ένα επιβλητικό κτίσμα του 15ου αιώνα με πολλές επεκτάσεις των κατοπινών χρόνων.

Από τις **4 πύλες που υπήρχαν**, διατηρούνται σήμερα μόνον οι δύο, **η Πύλη του Παντοκράτορα (σημερινή πύλη των Χανίων ή Χανιόπορτα) και η Πύλη του Ιησού (σημερινή Καινούρια πόρτα)**, η τελευταία που κτίστηκε, το 1587.

Είχαν **7 προμαχώνες που διατηρούνται όλοι.** Εκτός από τις κύριες πύλες υπήρχαν και δευτερεύουσες πύλες **στρατιωτικού ή βοηθητικού χαρακτήρα όπως είναι και η αναστηλωμένη σήμερα πύλη Βηθλεέμ στον ομώνυμο προμαχώνα, όπου δημιουργήθηκε το νέο μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ».**

Στον Προμαχώνα Μαρτινέγκο υπάρχει και ο τάφος του συγγραφέα Νίκου Καζαντζάκη (1883-1957) με χαραγμένα στην πλάκα του τα λόγια: «Δεν ελπίζω τίποτα, δεν φοβάμαι τίποτα, είμαι λεύτερος».

Από τα σημαντικότερα Βενετσιάνικα κτίσματα είναι ο ναός του Αγίου Τίτου (πάνω σε προϋπάρχοντα βυζαντινό ναό), ο καθολικός Μητροπολιτικός ναός που μετατράπηκε σε τζαμί από τους Τούρκους και μετά τις επισκευές του 1926 ξανάγινε ορθόδοξος ναός. Σήμερα φυλάσσεται στο ναό η **κάρα του Αγίου Τίτου που επεστράφη από την Βενετία το 1966.**

Επίσης ο **Ναός του Αγίου Μάρκου**, μια **τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική του 1239**, που βρίσκεται απέναντι από την Πλατεία Βενιζέλου και που έγινε τζαμί από τους Τούρκους και αποκαταστάθηκε στην αρχική του μορφή το 1956 και χρησιμοποιείται ως χώρος εκθέσεων.

Αξιοπρόσεκτες είναι και η **κρήνη του Μοροζίνη (1628)** στη πλατεία Βενιζέλου ή Κρήνης, η **κρήνη Μπέμπο (1588)** στην πλατεία Κορνάρου που έχει ενσωματωμένο και τον κορμό Ρωμαϊκού αγάλματος και η **κρήνη Πριούλι (1666)** στην οδό Δελημάρκου. Τέλος, η **αναστηλωμένη Λότζια του 16ου αιώνα που στεγάζει σήμερα το Δημαρχείο**.

Από την εποχή της Οθωμανικής κατάκτησης και κυριαρχίας υπάρχουν κάποια αρχιτεκτονικά δείγματα, όπως, η βάση του τούρκικου μιναρέ στην **εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης** και τα κτίρια των δημοσίων υπηρεσιών, που χτίστηκαν στη θέση των βενετσιάνικων, και **χρησίμευσαν ως στρατώνες των Τούρκων (1883)**. Σήμερα στεγάζονται μετά τις εκτεταμένες επεμβάσεις διάφορες σύγχρονες δημόσιες υπηρεσίες.

Ελληνικά μνημεία και κτίσματα της εποχής της Ενετοκρατίας και της Τουρκοκρατίας είναι, ο εντυπωσιακός για το μέγεθός του **Άγιος Μηνάς (1862-1895)** κοντά στον παλιότερο του ομώνυμο ναό του 18ου αιώνα, η **εκκλησία των Σιναϊτών Αγία Αικατερίνη (15ος αιώνας)** που **σήμερα στεγάζει το Μουσείο Εκκλησιαστικής Τέχνης**.

Αξίζει επίσης να επισκεφθείτε την **Βικελαία Βιβλιοθήκη (1910)**, τον **Άγιο Ματθαίο των Σιναϊτών**, την **Παναγιά των Σταυροφόρων** (οδός Γιαμπούδη), τον **Άγιο Πέτρο**, την **τεράστια Πλατεία Ελευθερίας**, την **Αγορά**, και πολλά **νεοκλασικά κτίρια** σε διάφορα σημεία της πόλης.

Η πόλη έχει πολλά **Μουσεία** με σημαντικότερο το **Αρχαιολογικό**. Άλλα σημαντικά μουσεία είναι το **Μουσείο Εκκλησιαστικής Τέχνης**, το **Ιστορικό Μουσείο Κρήτης**, το **Μουσείο της Μάχης της Κρήτης και Εθνικής Αντίστασης** και το **Μουσείο Φυσικής Ιστορίας**.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Ο νομός Ηρακλείου είναι φημισμένος για τους αρχαιολογικούς χώρους της Κνωσσοῦ και της Φαιστοῦ. Η αρχαία πόλη της Κνωσσοῦ, 5 χλμ. από την πρωτεύουσα, ήταν το κέντρο του Μινωικού πολιτισμοῦ και περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μινωικό ανάκτορο της περιόδου 2000 - 1400 π.Χ.

Τα ερείπια της πόλης καλύπτουν μια έκταση 20.000 τ.μ. και αποτελούνται από την αρχαία πόλη με το ανάκτορο, το μικρό ανάκτορο, τη διώροφη βασιλική έπαυλη και το βασιλικό τάφο. Το ανάκτορο ήταν ένα τεράστιο συγκρότημα από πολλά δωμάτια και διαδρόμους, με πολύπλοκο σχέδιο και δομή, που καταστράφηκε μερικῶς το 1700 και τελικά κάηκε το 1400 π.Χ.

Στην ίδια τοποθεσία βρίσκεται, επίσης, το Στρωματογραφικό Μουσείο, που παρουσιάζει συλλογές από ευρήματα της Κνωσσοῦ.

Στην αρχαία πόλη της Φαιστοῦ, 60 χλμ. νοτιοδυτικά του Ηρακλείου, υπάρχει ένα παρόμοιο ανάκτορο, με αυτό της Κνωσσοῦ, ὅμως λιγότερο πολύπλοκο και πιο εύκολο για περιήγηση. Το συγκρότημα χτίστηκε πάνω σε έναν απότομο λόφο και έχει έκταση 8.400 τ.μ. Ήταν το θρησκευτικό και οικονομικό κέντρο στα μινωικά χρόνια. Περιλαμβάνει το μινωικό ανάκτορο, τον τάφο και σε απόσταση 3 χλμ., στην Αγία Τριάδα, τα ερείπια βασιλικῆς έπαυλης και τη Σαρκοφάγο.

Ο νομός Ηρακλείου έχει πολλούς ακόμα αρχαιολογικούς χώρους, ερείπια από τη μινωική και μεταμινωική περίοδο, ὅπως οι αρχαίες πόλεις Μάλια, Γόρτυς και Τύλισσος.

Άλλα μνημεία που παρουσιάζουν ιστορική σημασία είναι πολλά βενετικά κτίρια στην πρωτεύουσα, ὅπως το φρούριο Κούλες, η Λότζια, οι κρήνες Μοροζίνι, Μπέμπο και Πριούλι και το βενετικό τείχος που περιβάλλει την πόλη.

Μπορείτε να επισκεφθείτε, επίσης, πολλά μοναστήρια Βυζαντινῆς Περιόδου, σύμβολα εξαιρετικῆς αρχιτεκτονικῆς, ὅπως είναι ο Άγιος Γεώργιος Γοργολαΐνης στους Ασίτες, η Κοίμηση Θεοτόκου Παλιανῆς στο Βενεράτο, Βροντησίου, Καρδιώτισας και Απανωσήφης στην Αγία Βαρβάρα.

Από την ίδια περίοδο υπάρχουν, επίσης, πολλές εκκλησίες, οι βυζαντινές εκκλησίες των Δέκα Μαρτύρων και του Αρχάγγελου Μιχαήλ και οι εκκλησίες της Αγίας Τριάδας, Αγίας Παρασκευῆς και Ασωμάτου στις Επάνω Αρχάνες.

7.1.3. (3^η Διαδρομή) : Το χωριό ΦΟΔΕΛΕ

Το Φόδελε είναι το χωριό καταγωγῆς του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, του γνωστοῦ «Έλ Γκρέκο». Μάλιστα το πατρικό του σπίτι σώζεται ακόμη στο χωριό και

αποτελεί βασικό αξιοθέατο. Γραφικό χωριό με μεγάλη τουριστική κίνηση, καταστήματα ειδών λαϊκής τέχνης και καφέ - εστιατόρια. **Είναι κρυμμένο σε καταπράσινη κοιλάδα, με πορτοκαλιές, επιβλητικά πλατάνια, καλαμιές και τρεχούμενα νερά.**

Ένα όμορφο παραδοσιακό χωριό που βρίσκεται δυτικά του Ηρακλείου σε απόσταση 30 χλμ. από το κέντρο. Είναι κτισμένο σε μια εύφορη περιοχή και φημίζεται για την παραγωγή του σε εσπεριδοειδή. **Ερευνητές τοποθετούν στον όρμο του Φόδελε την αρχαία Αστάλη, επίγειο της Αξού.** Λέγεται ότι **εδώ γεννήθηκε το 1541 ο ζωγράφος Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Ελ Γκρέκο),** που έζησε και διέπρεψε στο Τολέδο της Ισπανίας, η ζωγραφική του όμως είχε επηρεαστεί βαθιά από την τεχνοτροπία της Κρητικής Σχολής. Το Φόδελε έχει 540 κατοίκους.

ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ :

- **Η Εκκλησία της Παναγίας,** 11ου αι., σταυροειδής με τρούλο, αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου.

- **Το σπίτι όπου γεννήθηκε** ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ), κοντά στην εκκλησία της Παναγίας, το οποίο **διατηρείται σήμερα και λειτουργεί ως μουσείο.** Περιλαμβάνει αντίγραφα έργων του ζωγράφου, καθώς και εργαστήρι ζωγραφικής.

7.1.4. (4^η Διαδρομή) : Η ΟΡΕΙΝΗ ΚΡΗΤΗ

Με ορόσημο τον τόπο που γέννησε τον μεγάλο Έλληνα ζωγράφο της Αναγέννησης Δομήνικο Θεοτοκόπουλο «Έλ Γκρέκο», μπορεί να προγραμματισθούν μια σειρά από εκδρομές σε όλη την Κρήτη και ιδιαίτερα στην ορεινή Κρήτη.

Οι ορεινές περιοχές της Κρήτης έχουν προοπτικές ανάπτυξης αρκεί να δοθεί η απαιτούμενη προσοχή από την πολιτεία, τους φορείς αλλά και τους πολίτες, προκειμένου να αξιοποιηθούν με τον καλύτερο τρόπο τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτουν και να αναδειχθεί η σημασία που έχουν οι ορεινοί όγκοι του νησιού στην προσπάθεια για μια εναλλακτική ανάπτυξη στην Κρήτη η οποία *θα αναδείξει τα ξεχωριστά στοιχεία πολιτισμού, λαογραφίας, ιστορίας και φυσικού πλούτου που διαθέτουν οι ορεινές περιοχές.*

Να αντιμετωπιστούν οι ορεινές περιοχές ως ο προνομιακός χώρος για τη νέα φιλική προς το περιβάλλον ανάπτυξη που χρειάζεται η Κρήτη, η φύση, η ιστορία και

ο πολιτισμός στοιχία τα οποία, σε συνδυασμό με τη δημιουργικότητα, την εργατικότητα και την αδιάλειπτη παρουσία των ανθρώπων αυτού του τόπου, συνθέτουν ένα τοπίο μοναδικό και μια καθημερινότητα ανεπανάληπτη.

Πρέπει να αποτελέσει κοινή αντίληψη όλων των φορέων ότι οι ορεινές περιοχές θα πρέπει να υποστηριχθούν για να αναδείξουν τον πλούτο που διαθέτουν.

Η ορεινή Κρήτη πρέπει να είναι ατόφια, αληθινή, όμορφη, ζωντανή *να παράγει όχι μόνο ποιοτικά προϊόντα και υπηρεσίες αλλά πολιτισμό και αξίες, όνειρα και κυρίως ελπίδα και προοπτική.*

Για να υπάρξει τουριστική ανάπτυξη της ορεινής Κρήτης και μάλιστα ολοκληρωμένη πρέπει:

Πρώτα απ' όλα, να υπάρχει σχεδιασμός και στρατηγική σε βάθος χρόνου, όπου με πάρα πολύ προσοχή θα προσδιορισθεί και θα αξιολογηθεί η ανεπάρκεια και η αναπτυξιακή υστέρηση και θα αξιοποιηθεί η επιτυχία του μέχρι σήμερα προγραμματισμού.

Να υπάρχουν στόχοι και στρατηγικές ικανές να επιλύσουν τα προβλήματα και να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες.

Να υπάρχει προγραμματισμός με βάση συγκεκριμένα κριτήρια που θα λαμβάνουν υπόψη τους τα δεδομένα, τις ιδιαιτερότητες και τις εξελίξεις.

Στόχος δηλαδή είναι να δημιουργηθεί ελπίδα και προοπτική για τα χωριά τα οποία βρίσκονται γύρω από τους πρόποδες των ορεινών όγκων του νησιού, δηλαδή **τον ορεινό όγκο του Ψηλορείτη, των Λευκών Ορέων και των Δεικτέων.**

Μακριά από τον κόσμο των ανθρώπων, πέρα από πόλεις, χωριά και κεντρικούς οδικούς άξονες, ψηλά, στα βουνά της Κρήτης.

Μια προσφορά στον ανήσυχο ταξιδευτή, σ' αυτόν που αναζητά μανιωδώς την «Άλλη Κρήτη» αυτή που βρίσκεται παντού, την πλημμυρισμένη από ευωδιαστά λουλούδια, βότανα, χαμόκλαδα, χαμόδεντρα, δέντρα, ξερόβραχους, ρουμάνια, κορφές, διάσελα, ποταμίδες, ρυάκια και άγρια φαράγγια. Σ' ένα τοπίο άγριο, ήρεμο, με βαθιές χαράδρες, πέτρινους όγκους, κατσίκια, πρόβατα, στάνες, μητάτα, και...αυτή η θαυμάσια μυρωδιά στον αέρα. **Αρωματικά φυτά, άγρια λουλούδια, μυρωδάτοι θάμνοι.** Αρκετά για να νιώσει ο επισκέπτης την φύση. Να γίνει ένα μ' αυτήν. **Το ελαιόλαδο, τα βότανα, τα όσπρια, τα δημητριακά και τα γαλακτοκομικά** που, μαγειρεμένα με απλότητα και φαντασία, αναδίδουν άρωμα σπιτικής φροντίδας. Δημιουργούν γευστικούς συνδυασμούς και ποικίλο **εδεσματολόγιο με γεύσεις που κλείνουν ολάκερη παράδοση.**

Και το πιο βασικό. Προσφερόμενοι με αληθινά χαμόγελα από καρδιάς. Και δεν υπάρχει νοστιμότερο φαγητό από αυτό που μοιράζεται κανείς με ένα χαμογελαστό πρόσωπο. Ξεκούραση για πολλούς σημαίνει χαλάρωση. Για λίγους σημαίνει εκτόνωση, περιπέτεια, ιδρώτας και οι λάτρες της περιπέτειας ολοένα αυξάνονται.

Η Κρήτη είναι ο ιδανικός προορισμός για τους λάτρες της ορεινής περιοχής. Εκατοντάδες χιλιομέτρων σε παρθένες ορεινές περιοχές μόνο για τους λάτρες της περιπέτειας παρέα με τα αγριοκάτσικα την καθαρή ατμόσφαιρα, τα πουρνάρια τους ξερόβραχους, ρουμάνια και όμορφα μικρά φαράγγια... **Για να είναι επιτυχής η δημιουργία αυτών των προϊόντων** θα πρέπει να προσφέρουν ενδιαφέρουσες και ελκυστικές εμπειρίες, η δε διάρκεια και οι διανυόμενες αποστάσεις να είναι εύλογες.

Οι διαδρομές μπορεί να είναι αφενός οργανωμένες από τουριστικό γραφείο και να διεξάγονται με πούλμαν και ξεναγό και αφετέρου μπορεί να εκδοθεί ένας έντυπος οδηγός για ανεξάρτητους ταξιδιώτες, όπου αυτές θα περιγράφονται λεπτομερώς και θα απεικονίζονται σε χάρτη. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται προηγούμενη συνεργασία με όλους τους επισκέψιμους χώρους και τις επιχειρήσεις που καλύπτουν οι διαδρομές ώστε να τηρούνται ωράρια και ποιοτικές προδιαγραφές.

7.2. Διοργάνωση Εκδηλώσεων - Φεστιβάλ-Αξιοθέατα-Γαστρονομία

Η Κρήτη είναι ένα νησί με εξαιρετικά πλούσια πολιτιστική παράδοση και λαϊκό πολιτισμό.

Έτσι, ο επισκέπτης σε συνδυασμό με την επίσκεψή του στο μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στο Ηράκλειο Κρήτης, έχει πολλές ευκαιρίες να εμπλουτίσει το ταξίδι του, παρακολουθώντας τις πολυποίκιλες πολιτιστικές εκδηλώσεις, που πραγματοποιούνται σε κάθε περιοχή της, να συμμετάσχει στα δρώμενα, τα οποία συνδέονται με γοητευτικά έθιμα και να γνωρίσει άγνωστες αλλά ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες πτυχές της ελληνικής λαϊκής κληρονομιάς.

Είναι γνωστό ότι, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, κυρίως την καλοκαιρινή περίοδο, σε όλη τη χώρα πραγματοποιούνται εκατοντάδες πολιτιστικές εκδηλώσεις και διοργανώνονται δεκάδες μεγαλύτερα ή μικρότερα φεστιβάλ για όλες τις μορφές της τέχνης.

Στο πρόγραμμα των εκδηλώσεων αυτών, εντάσσονται οι σημαντικότεροι Έλληνες και ξένοι καλλιτέχνες, που παρουσιάζουν έργα από ένα ευρύ φάσμα καλλιτεχνικής παραγωγής (κλασικής και σύγχρονης).

Η Κρήτη διαθέτει αφθονία πόρων για την προσέλκυση τουριστικού ρεύματος προσανατολισμένου σε οικολογικά και σε πολιτιστικά ενδιαφέροντα. Ο πλούτος των πολιτιστικών αλλά και των οικολογικών πόρων, αποτελούν ιδιαίτερο συγκριτικό πλεονέκτημα του νησιού. Οι πόροι αυτοί **χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλία, σπανιότητα και ιδιαιτερότητα** και βρίσκονται σε τόπους αρκετοί από τους οποίους έχουν ήδη χαρακτηριστεί ως προστατευόμενοι.

Μια επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία και μνημεία του τόπου προσφέρει μια ζωνρή εικόνα των πολιτισμών του Ελληνικού χώρου και των επιτευγμάτων τους στις τέχνες και την τεχνολογία από την προϊστορική έως τη σύγχρονη εποχή.

Στην Κρήτη ο επισκέπτης βρίσκεται σ' ένα σταυροδρόμι πολιτισμών και χρωμάτων, νιώθει τη δύναμη της ιστορίας και τη θερμότητα του νοτιότερου άκρου της Ελλάδας και ανακαλύπτει την εξελικτική πορεία της σκέψης, της επίδρασης και της εμπειρίας. Βρίσκεται σ' ένα τόπο ο οποίος διαθέτει πλούσιο ιστορικό παρελθόν.

Η Κρήτη είναι ένα νησί με θαυμάσιες αντιθέσεις, ιδανικό για ένα συνεχές ταξίδι μέσα στο χρόνο από το παρόν στο παρελθόν.

Μπορεί λοιπόν ο επισκέπτης να περιπλανηθεί μέσα στους αρχαιολογικούς χώρους, να διατρέξει παραλίες και βουνά και να ανακαλύψει τοπία που θα του κόψουν την ανάσα.

Οι μοναδικές γεύσεις της Ελληνικής κουζίνας κάνουν την Κρήτη να ξεχωρίζει. Το διάστημα που ο επισκέπτης θα βρίσκεται εδώ, τον περιμένουν ευχάριστες γαστρονομικές εκπλήξεις.

Σε αντίθεση με την αντίληψη που ο περισσότερος κόσμος έχει για την Ελληνική κουζίνα, θα ανακαλύψει ότι η τελευταία δεν είναι μόνο ο «μουσακάς», το «σουβλάκι» και η «χωριάτικη σαλάτα», αλλά ότι αποτελείται από μία μεγάλη ποικιλία πιάτων που μπορούν να ικανοποιήσουν πλήρως όλες τις γαστρονομικές αναζητήσεις.

7.2.1. Ετήσιο φεστιβάλ εκδηλώσεων

(με ειδικά αφιερώματα στον Θεοτοκόπουλο, την ζωή και το έργο του και προβολή της πόλης του Ηρακλείου και της Κρήτης)

Η δημιουργία ενός ετησίου φεστιβάλ εκδηλώσεων αφιερωμένου στον «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» επίσης μπορεί να αποτελέσει παράγοντα ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού.

Στην Ελλάδα πραγματοποιούνται κάθε χρόνο πάμπολλα φεστιβάλ, τα οποία ωστόσο αδυνατούν να προσελκύσουν αξιόλογο αριθμό τουριστών αν και αποβλέπουν στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Ο λόγος είναι ο λαθεμένος σχεδιασμός και η μη τήρηση κάποιων βασικών τουριστικών προδιαγραφών.

Προκειμένου να επισκεφτεί ένας φιλότεχνος την Κρήτη ειδικά για το φεστιβάλ, θα πρέπει το πρόγραμμα των εκδηλώσεων να έχει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

α. Πρωτοτυπία και Ελληνικότητα:

Το πρόγραμμα πρέπει να περιέχει στοιχεία πρωτοτυπίας που θα διαφοροποιούν το φεστιβάλ από άλλες εκδηλώσεις.

Η Κρήτη θα μπορέσει να προσελκύσει φιλότεχνους εφόσον τους προσφερθεί μια δέσμη παραστάσεων που δεν θα βρουν αλλού. Προς αυτήν την κατεύθυνση μπορεί να αξιοποιηθεί, τόσο το έργο του «Ελ Γκρέκο», όσο και άλλων σύγχρονων δημιουργών, η αρχαιοελληνική πολιτιστική κληρονομιά, κοκ. Επίσης, **μπορεί να αξιοποιηθεί το γεγονός ότι η Ελληνική ιστορία της τέχνης αποτελεί μια διαρκή πηγή έμπνευσης για τη δυτική αλλά και τη νεοελληνική τέχνη, γεγονός που αντανακλάται σε έναν τεράστιο αριθμό έργων τέχνης με αρχαιοελληνική και θρησκευτική θεματολογία.**

β. Ξεκάθαρη φυσιογνωμία:

Οι τουρίστες θα επισκεφτούν ένα φεστιβάλ μόνο εάν έχουν μια ξεκάθαρη εικόνα για το περιεχόμενο και την ποιότητά του.

Πολλά φεστιβάλ, όπως λ.χ. το Φεστιβάλ Αθηνών, κινούνται στη λογική του «λίγο απ' όλα», χωρίς να έχουν σαφή προσανατολισμό ως προς το πρόγραμμά τους, γεγονός που δυσχεραίνει την προσέλκυση τουριστών. Γι αυτόν το λόγο **απαιτείται ο καθορισμός ενός θεματικού άξονα, γύρω από τον οποίο θα δομηθεί το πρόγραμμα του φεστιβάλ.**

γ. Ποιότητα:

Πρέπει να δοθεί μεγάλη προσοχή στην ποιότητα κάθε εκδήλωσης, ώστε να διασφαλιστεί το υψηλό καλλιτεχνικό επίπεδο του φεστιβάλ. Έτσι θα πρέπει να καλούνται στο φεστιβάλ κορυφαίοι Έλληνες και ξένοι καλλιτέχνες, είτε πρόκειται για καθιερωμένα στο χώρο τους ονόματα είτε για λιγότερο γνωστούς αλλά εγνωσμένης αξίας καλλιτέχνες.

δ. Ισορροπία:

Πρέπει να βρεθεί ένα σημείο ισορροπίας ανάμεσα στην παρουσίαση διαφόρων μορφών τέχνης και της εξειδίκευσης του προγράμματος.

Υπάρχουν λ.χ. φιλότεχνοι που θα ερχόντουσαν στην Κρήτη για να παρακολουθήσουν ένα τετραήμερο με κορυφαίες παραστάσεις χορού. Το φεστιβάλ **δεν πρέπει όμως να υποβαθμίσει άλλες μορφές τέχνης**, οι οποίες επίσης προσελκύουν επισκέπτες από το εξωτερικό όπως είναι η μουσική και το θέατρο.

Ισορροπία θα πρέπει επίσης να υπάρχει και σε σχέση με τις προτιμήσεις των Κρητικών και των επισκεπτών του νησιού, ώστε το φεστιβάλ να προσελκύσει και τις δύο αυτές ομάδες θεατών.

ε. Πυκνότητα:

Το πρόγραμμα του φεστιβάλ πρέπει να σχεδιαστεί με τέτοιον τρόπο ώστε οι επισκέπτες να μπορούν να παρακολουθούν σε καθημερινή βάση τις εκδηλώσεις του ενδιαφέροντός τους. Η πραγματοποίηση εκδηλώσεων μόνο τα Σαββατοκύριακα ή με κενά πολλών ημερών μεταξύ τους κάνει απαγορευτική την προσέλκυση πολιτιστικού τουρισμού.

στ. Αξιοποίηση των μοναδικών χώρων:

Η ελκυστικότητα του προγράμματος εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό και από τους χώρους που φιλοξενούν τις εκδηλώσεις. Εδώ ακριβώς εντοπίζεται **ένα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ελλάδας ως προς τον πολιτιστικό τουρισμό χάρη στα ιστορικά μνημεία και τα υπαίθρια θέατρα.**

Χώροι όπως οι αρχαίες κρητικές πόλεις και τα ενετικά μνημεία προσδίδουν μίαν ιδιαίτερη αίγλη στις φιλοξενούμενες εκδηλώσεις, γεγονός που θα πρέπει να αξιοποιηθεί επικοινωνιακά.

7.2.1.1. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ του

Φεστιβάλ:

1. Αφετηρία : ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

- Επίσκεψη στον χώρο του μουσείου
- Ξενάγηση-επεξήγηση ιστορικού των Ενετικών Τειχών και της πόλης «Βηθλεέμ», όπου βρίσκεται το μουσείο
- Διανομή ενημερωτικού-επιμορφωτικού φυλλαδίου του μουσείου και των διαδρομών
- Έντυπα ή βιβλίο με την ζωή και το έργο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου
- Αναμνηστικά του μουσείου

2. Η πόλη του Ηρακλείου-τα αξιοθέατα

Α) Μνημεία Ιστορικής σημασίας :

- Επίσκεψη στα βενετικά κτίρια όπως είναι : το Φρούριο Κουλές, η Λότζια
- Επίσκεψη στο κέντρο της πόλης (κρήνες Μοροζίνι, Μπέμπο και Πριούλι)
- Περιήγηση του Βενετικού τείχους που περιβάλλει την Πόλη
- Επίσκεψη σε μοναστήρια και εκκλησίες Βυζαντινής περιόδου
- Επίσκεψη στα μουσεία της πόλης (αρχαιολογικό, Ιστορικό, Εκκλησιαστικό)

Β) Αρχαιολογικοί χώροι :

- Επίσκεψη στην αρχαία πόλη της Κνωσσού
- Επίσκεψη στην αρχαία πόλη της Φαιστού
- Επίσκεψη στις αρχαίες πόλεις Μάλια, Γόρτυς, Τύλισσος
- Εκδρομές στην ορεινή Κρήτη

Γ) Φόδελε (το χωριό που γεννήθηκε ο Ελ Γκρέκο) :

- Επίσκεψη στο σπίτι-μουσείο του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»

Δ) Εκδηλώσεις-φεστιβάλ :

- Παρουσίαση της ταινίας «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»
- Θεατρικές παραστάσεις Κρητικού περιεχομένου
- Ελληνική - Κρητική βραδυά με παραδοσιακούς χορούς
- Συναυλίες Ελλήνων Καλλιτεχνών
- Εκθέσεις με δημιουργίες Ελλήνων-Κρητικών καλλιτεχνών
- Εκθέσεις παραδοσιακών φορεσιών της Κρήτης-παραδοσιακών προϊόντων και λαϊκής τέχνης
- Σεμινάρια ζωγραφικής τέχνης
- Παρουσίαση ντοκυμαντέρ με θέμα την ζωή και το έργο του Θεοτοκόπουλου
- Προγράμματα για παιδιά.

7.3. Η Ιδέα προώθησης του έργου του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στη Διεθνή τουριστική αγορά

Όλες οι πόλεις παρουσιάζουν πολιτιστικά γεγονότα τα οποία είναι σημαντικά να τα γνωρίζουμε και να τα προωθούμε.

Συνήθως τα μεγάλα μουσεία, οι γνωστοί καλλιτέχνες και τα φεστιβάλ παρουσιάζονται στις μεγάλες, γνωστές σε όλους μας πόλεις.

Υπάρχουν όμως μουσεία, συγγραφείς, ηθοποιοί, καλλιτέχνες, χορευτές που είναι γνωστοί σε έναν περιορισμένο κύκλο.

Είναι ευκαιρία λοιπόν, να παρουσιάσουμε το δικό μας Εθνικό Πολιτιστικό Κεφάλαιο, όπως είναι αυτό που μας κληροδότησε με το ανεπανάληπτο έργο του, ο μεγάλος Κρητικός ζωγράφος Δομήνικος Θεοτοκόπουλος.

Η ιδέα είναι αυτές οι πολιτιστικές δραστηριότητες να παρουσιαστούν και σε άλλους Ευρωπαίους.

Αυτό είναι το ζητούμενο :

Όλες οι πολιτιστικές δραστηριότητες - μικρών και μεσαίων πόλεων μπορούν να επανεκτιμηθούν σε μια κοινή διαδρομή.

Αυτή η διαδρομή θα παράγει θεματικά σεμινάρια και ανταλλαγή μεταξύ των πόλεων.

Ο αντικειμενικός στόχος είναι να προωθηθούν οι πολιτιστικές δραστηριότητες των πόλεων στις επτά τέχνες και συγχρόνως να εμπλουτιστεί η γνώση μεταξύ της ανταλλαγής της πολιτιστικής δραστηριότητας και της τεχνογνωσίας του κάθε ινστιτούτου, οργανισμού, πολιτιστικού συλλόγου, καλλιτέχνη που θα συμμετέχει.

Ο Hegel ταξινόμησε τις 6 τέχνες στην «Αισθητική», με την παρακάτω σειρά :

1. αρχιτεκτονική
2. γλυπτική
- 3. ζωγραφική**
4. μουσική
5. χορός
6. ποίηση

Η έβδομη τέχνη, ο κινηματογράφος, προτάθηκε το 1919 από τον Ricciotto Canudo.

Προβάλλοντας το καλλιτεχνικό τους έργο σε νέο κοινό, εκτός των συνόρων, προβάλλοντας την πόλη τους, την πολιτιστική της κληρονομιά και την

καλλιτεχνική της παραγωγή, βοηθούν με αυτό τον τρόπο την οικονομία της και την ανάπτυξη του Πολιτιστικού Τουρισμού.

Ερχόμενοι σε επαφή με καλλιτεχνικούς οργανισμούς, καλλιτέχνες, φορείς, φεστιβάλ ιδίου μεγέθους πόλεων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ευρύνονται οι ορίζοντες της δημιουργίας και διάδοσης της καλλιτεχνικής παραγωγής.

7.3.1. Αντικειμενικοί στόχοι

Να δημιουργηθεί ένα μοναδικό και πρωτότυπο Δίκτυο Ευρωπαϊκών Πόλεων, με στόχο την επίτευξη του διαπολιτισμικού διαλόγου, μέσω των τεχνών και του πολιτισμού.

Να πραγματοποιηθεί μια υψηλής ποιότητας μελέτη πάνω στις 7 τέχνες και τον πολιτιστικό τουρισμό με την δημιουργία μιας επιστημονικής επιτροπής, αποτελούμενη από επαγγελματίες των διαφορετικών χωρών.

Να διευκολυνθεί η πρόσβαση σε όλες τις τέχνες και να αυξηθεί η πολιτιστική συμμετοχή από απλούς ανθρώπους στις 6 πόλεις αυτές.

Να τονιστούν τα πολυπολιτισμικά στοιχεία που συνθέτουν την μοναδική και κοινή Ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα και κληρονομιά και να καλλιεργηθεί η αντίληψη αυτής της κοινής κληρονομιάς στους νέους Ευρωπαίους.

Να προωθηθεί μια ενεργή συμμετοχή των πολιτών ως δημιουργών αλλά και ως θεατών καθώς και η συνεργασία και η δημιουργία δικτύων μεταξύ πολιτιστικών οργανισμών, συλλόγων, ομίλων, εκδοτικών οίκων, πανεπιστημίων, του δημόσιου τομέα που έχουν ως κοινό ενδιαφέρον τον εμπλουτισμό και την προώθηση της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Δημιουργίας.

Να ενθαρρύνει τους Ευρωπαϊκούς Πολιτιστικούς Οργανισμούς, Ιδρύματα, Συλλόγους των μικρών ή/και μεσαίων πόλεων να συνεργάζονται σε κοινές δράσεις.

Να ενθαρρύνει την κινητικότητα του προσωπικού τους και τους συσχετιζόμενους επαγγελματίες.

Να προβάλλει την προώθηση πολιτιστικών γεγονότων μέσω των νέων τεχνολογιών της κοινωνίας της πληροφορίας.

Να προσελκύσει την νεότερη γενιά έτσι ώστε να εκτιμήσει και να συμμετέχει σε διάφορα πολιτιστικά γεγονότα.

Ιδιαίτερη σημασία θα δοθεί σε δράσεις που ξεχωρίζουν για την πρωτοτυπία τους.

Ενα Δίκτυο που αφορά την πρόωση και τον εμπλουτισμό της Ευρωπαϊκής Καλλιτεχνικής Δημιουργίας εκτός των μεγαλουπόλεων στο μέλλον.

Αυτό το Δίκτυο θα αποτελείται αρχικά από τους συνεταιίρους και τους συμμετέχοντες του έργου και στη συνέχεια από άλλους πολιτιστικούς φορείς κλπ.

Να προωθηθεί η κινητικότητα των καλλιτεχνών και ο διαπολιτισμικός διάλογος πολιτών μικρού ή μεσαίου μεγέθους πόλεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα οφέλη που θα προκύψουν από την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Κρήτη μέσω του νέου μουσείου «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» ως νέο τουριστικό προϊόν

Οι παραπάνω τρεις προϋποθέσεις, δηλαδή ο Σχεδιασμός δικτύου πολιτιστικών διαδρομών τουριστικού ενδιαφέροντος, οι Εκδηλώσεις-φεστιβάλ και η προώθηση του έργου του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στη Διεθνή τουριστική αγορά, θα αποτελέσουν την ιδανική βάση για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Κρήτη, εφόσον υλοποιηθούν με τις κατάλληλες προδιαγραφές και επαγγελματισμό, με στόχο :

A) Τη διεθνή προβολή του σύγχρονου Ελληνικού πολιτισμού και τη δυναμική προώθησή του στην παγκόσμια αγορά.

B) Τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και την εξασφάλιση εισοδήματος.

Γ) Την τόνωση της τουριστικής κίνησης στην Κρήτη.

Κατ' αυτόν τον τρόπο θα αξιοποιηθεί για πρώτη φορά στη χώρα μας η αναπτυξιακή διάσταση του πολιτισμού με συστηματικό και ολοκληρωμένο τρόπο, κάτι που συμβαίνει εδώ και πολλές δεκαετίες σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Εκεί ο πολιτισμός αποτέλεσε το όχημα για την εξασφάλιση εισοδήματος από χιλιάδες οικογένειες και την αύξηση της απασχόλησης.

Είναι πλέον η κατάλληλη στιγμή για να αξιοποιήσει η Κρήτη το εθνικό κεφάλαιο που δημιούργησε ο ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ (ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ), με το τεράστιο και ανεπανάληπτο έργο του.

Είναι η στιγμή που ο Κρητικός λαός καλείται να γνωρίσει και ν' αναγνωρίσει την συμβολή του μεγάλου Κρητικού ζωγράφου, που διέπρεψε με την τέχνη του σε άλλες πατρίδες και κατάφερε να εξιψώσει, να διατηρήσει, να εξαπλώσει την φήμη της πατρίδας του και να μεταδώσει την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου του, μέσω του ανεπανάληπτης τεχνικής και ιδιαιτερότητας του έργου του.

Αναμφισβήτητα, η συγκροτημένη προώθηση και ανάδειξη του έργου του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» δύναται να αποτελέσει σημαντική πηγή Τοπικής, Περιφερειακής και Εθνικής οικονομικής ανάπτυξης, αφού θα συμβάλλει στη δραστηριοποίηση παραγωγικών μονάδων που δρουν συμπληρωματικά με τον τουρισμό και γενικότερα στην ενδογενή τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη.

Χρειάζεται, λοιπόν, στρατηγικός προγραμματισμός, συντονισμός και συνεργασία όλων των αρμόδιων φορέων του Νομού, προσφέροντας υπηρεσίες εξασφαλισμένης ποιότητας που θα ανταποκρίνονται και θα ικανοποιούν τις επιθυμίες και τις προτιμήσεις των τουριστών, αλλά θα προκαλούν και το ενδιαφέρον τους για την Κρητική διατροφή, τον πολιτιστικό και φυσικό πλούτο, την ιστορία και τις αξίες της περιοχής.

Προτεραιότητα θα δοθεί σε επενδύσεις οι οποίες:

- Θα αναδεικνύουν και θα αξιοποιούν τους σημαντικούς τουριστικούς πόρους και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής για την ανάπτυξη προγραμμάτων προσέλκυσης τουριστών μέσω του μουσείου «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ» στο Ηράκλειο.

- Θα δημιουργούν νέα, ανταγωνιστικά ή και καινοτόμα τουριστικά προϊόντα και υπηρεσίες στον τομέα των εναλλακτικών και ειδικών μορφών τουρισμού.

- Θα συμβάλλουν στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, στην αύξηση της τουριστικής κίνησης και την προσέλκυση ειδικών κατηγοριών τουριστών.

Σκοπός είναι η προσφορά στον επισκέπτη εναλλακτικών δραστηριοτήτων κατά την παραμονή του στην περιοχή, η διαφυγή από την καθημερινότητα και η γνωριμία με την πολιτιστική κληρονομιά, με τις φυσικές ομορφιές του τόπου, με άμεσο αποτέλεσμα την οικονομική ανάπτυξη των περιοχών, και τη συγκράτηση του πληθυσμού σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές και η αύξηση της επισκεψιμότητας.

Είναι αναγκαία η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας η οποία, εκτός των άλλων υπαγορεύεται από τη φυσική και ηθική υποχρέωση και την αγάπη μας γι' αυτόν.

Η διαφύλαξη και η ανάδειξη των στοιχείων και των αξιών που εγγράφονται, στον ευαίσθητο και ευάλωτο πολιτιστικό χώρο είναι ευθύνη και φροντίδα της Πολιτείας.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κατ' αρχάς ο τουρισμός επιδρά στην πολιτιστική κληρονομιά με ισχυρό τρόπο,

Οι εκθέσεις αριστουργημάτων μεγάλων ζωγράφων συγκεντρώνουν συνήθως γύρω στις 500.000 επισκέπτες, μεγάλο μέρος τους είναι τουρίστες.

Το Μητροπολιτικό Μουσείο Καλών Τεχνών της Νέας Υόρκης εισπράττει περίπου **110.000.000\$** ετησίως, το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων αυτών προέρχεται από τουρίστες. Ο πολιτισμός έχει ανάγκη τα έσοδα αυτά, τα οποία είναι και τα μόνα ή τα σημαντικότερα για μερικούς τομείς, όπως η πολιτιστική κληρονομιά.

Ο πολιτιστικός τουρισμός προκύπτει ήδη ως προσφορά και ζήτηση από τις δύο πλευρές. Οι κόσμοι του πολιτισμού και του τουρισμού προσεγγίζουν την ιδέα του πολιτιστικού τουρισμού από διαφορετικές οπτικές γωνίες.

Ο πολιτιστικός τουρισμός θεωρείται ζωτικός για τις επιχειρήσεις αλλά και για την περαιτέρω ανάπτυξη των.

Ο πολιτισμός χρειάζεται τον τουρισμό και το αντίστροφο, γιατί ο πρώτος χρειάζεται χρηματοδότηση των συχνά ελλειμματικών και οικονομικά ατελέσφορων προϊόντων του ενώ ο δεύτερος έχει ανάγκη την ποιότητα και τους ανοικτούς ορίζοντες που του εξασφαλίζουν οι πολιτιστικές δράσεις.

Διάφορα αιτήματα είναι αναμενόμενο να κατευθύνονται από την πλευρά των τουριστικών επιχειρήσεων, που εκ των πραγμάτων έχουν πολύ συγκεκριμένους στόχους, μεγέθη και χρονοδιαγράμματα προς τον περισσότερο «ελευθεριώδη» πολιτιστικό χώρο και να ζητούν συνεργασία ώστε **να προκύψουν νέες ιδέες και προϊόντα που θα συνδυάζουν την καλλιτεχνική δημιουργικότητα με την αμείλικτη λογική της αγοράς.** Πρακτικά θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν οι ανάγκες της άλλης πλευράς π.χ. ο **μακροπρόθεσμος και ακριβής χρονικός προγραμματισμός καλλιτεχνικών εκδηλώσεων που θα αξιοποιηθούν τουριστικά**, ή η χωρίς συμβιβασμούς **προστασία και ασφάλεια των αρχαιολογικών και πολιτιστικών χώρων.**

Η προσπάθεια αυτή για να είναι επιτυχής πρέπει να μην περιορίζεται στο επίπεδο κορυφής αλλά να επεκτείνεται σε μεσαία και κατώτερα στελέχη έτσι ώστε αυτά να καταλάβουν ότι υπηρετούν ένα κοινό σκοπό.

Στο διεθνές πλαίσιο ο τουρισμός και ο πολιτισμός είναι συχνά αρμοδιότητα των ίδιων υπηρεσιών συγκροτώντας Υπουργεία Πολιτισμού και Τουρισμού.

«Η σύνδεση του τουρισμού με την πολιτιστική παράδοση ενός τόπου αποτελεί τον πιο κρίσιμο παράγοντα για την ανάπτυξη τουρισμού υψηλής ποιότητας»

Οργάνωση και λειτουργία τουριστικής πολιτικής για την προβολή του πολιτιστικού τουρισμού στην Κρήτη με την ανάπτυξη και προώθηση ενός νέου τουριστικού προϊόντος όπως είναι τουρισμός μέσω του νέου μουσείου «Ελ Γκρέκο»

Αυτήν την περίοδο, στην Περιφέρεια Κρήτης, καταβάλλεται μια συνολική προσπάθεια αντιστροφής των εξελίξεων στον τομέα του τουρισμού, οι οποίες κυρίως σχετίζονται με τη στασιμότητα και την ποιότητα των ροών επισκεπτών, με την εποχικότητα, αλλά και με τις ατέλειες και ανεπάρκειες στον τομέα οργάνωσης της διαφήμισης και προβολής του τουριστικού προϊόντος στις ξένες αγορές. Μεταξύ άλλων, ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες για την επιτυχία αυτής της προσπάθειας, αποτελεί η οργανωμένη στροφή από το μαζικό τουρισμό στον ποιοτικό και «υπεύθυνο τουρισμό», όπου ο επισκέπτης συμμετέχει στη διαδικασία και ανταποκρίνεται σεβόμενος το χώρο.

Αυτή η στροφή, εκτός των άλλων, θα έχει θετικότερες συνέπειες για τις τοπικές οικονομίες, θα συμβάλλει στην ανακατανομή του εισοδήματος και στη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού, ιδιαίτερα της νεολαίας, σε όλη τη διάρκεια του χρόνου. Για να προχωρήσει αυτό το εγχείρημα, μια από τις βασικές προϋποθέσεις είναι να οργανωθούν κατάλληλα και να αξιοποιηθούν δύο από τα μεγαλύτερα αποθέματα της κληρονομιάς μας, ο πολιτισμός μας και ο περιβαλλοντικός μας πλούτος, βάζοντας σε εφαρμογή δυο αλληλένδετα κριτήρια, την επιχειρηματική βιωσιμότητα και την κοινωνική αποτελεσματικότητα.

Οργάνωση και λειτουργία τουριστικής πολιτικής, με σκοπό την ολοκληρωμένη αξιοποίηση και προβολή του πολιτισμικού και περιβαλλοντικού αποθέματος της Κρήτης.

Στόχος μιας νέας προσπάθειας ανάπτυξης είναι να προσεγγίσει την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, εστιάζοντας στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού που συνδέονται με τον πολιτισμό και το περιβάλλον (όπως ο πολιτιστικός, περιβαλλοντικός - περιηγητικός, καλλιτεχνικός, θρησκευτικός, μουσειακός, επιστημονικός, ερευνητικός τουρισμός), οι οποίες εκτός από τα άμεσα οφέλη για την ανάπτυξη και την απασχόληση στην Κρήτη, διαθέτουν και εξαιρετικές προοπτικές αναγνωρισμότητας πέρα από τα στενά χρονικά όρια ενός προγράμματος.

Βασικά Πλεονεκτήματα ενός νέου Προγράμματος συνδυαζόμενο με ένα νέο τουριστικό προϊόν.

Είναι φανερό ότι ο πολιτιστικός τουρισμός δεν μπορεί να αντικαταστήσει το μαζικό τουρισμό, αλλά να δρα συμπληρωματικά προς αυτόν, συμβάλλοντας, κατά κύριο λόγο, στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών ενός τόπου.

Αξιοποιώντας τη συμπληρωματικότητα αυτή, σε συνδυασμό με την παράλληλη ανάπτυξη της ενός νέου τουριστικού προϊόντος, αποκτούνται τα εξής πλεονεκτήματα:

- Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και κατά συνέπεια συγκράτηση του πληθυσμού στην περιφέρεια. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις περιοχές που αντιμετωπίζουν σημαντική πληθυσμιακή μείωση και δημογραφική γήρανση, ενώ είναι καθοριστική για τις ευαίσθητες, από άποψη εργασίας, κοινωνικές ομάδες των νέων και των γυναικών.

- Άμβλυνση του προβλήματος της τουριστικής εποχικότητας, που ως γνωστόν, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μειονεκτήματα της τουριστικής κίνησης στην Περιφέρεια και του ελληνικού τουρισμού γενικότερα.

Β. Βασικοί Στόχοι του Προγράμματος για την προώθηση του νέου τουριστικού προϊόντος

- Να λειτουργεί συμπληρωματικά με τις άλλες προσπάθειες ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, ώστε το σύνολο να αποτελέσει ένα από τα βασικά στηρίγματα της τοπικής οικονομίας για τη σφαιρική κοινωνικο-οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου.

- Να προβάλλει και να αξιοποιεί τοπικούς πόρους και προϊόντα, με ιδιαίτερη έμφαση στη διάχυση των δράσεων της πρότασης σε όλη την Κρήτη και όχι σε λίγες μόνο περιοχές .

- Να ενσωματώνεται στον κοινωνικο-οικονομικό ιστό του τόπου, ενεργοποιώντας το τοπικό δυναμικό.

- Να συντελέσει στη διατήρηση της αυθεντικότητας και της ιδιαιτερότητας των περιοχών της Κρήτης, με σεβασμό στο περιβάλλον και γενικά στην αρμονία του, ως στοιχεία πολύτιμα για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη.

• Να θέσει τις βάσεις για την καλύτερη διασπορά τουριστών στο χώρο και στο χρόνο εφόσον δεν εστιάζεται στο τουρισμό ήλιου και θάλασσας, με απώτερο στόχο τον εμπλουτισμό της προσφοράς, την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και την ανάδειξη ενός ολοκληρωμένου πολιτιστικού πλέγματος πόλων έλξης για τους επισκέπτες

• Να στοχεύει στην προσφορά υψηλής ποιότητας τουριστικού προϊόντος (που δεν συμπίπτει με τη πολυτέλεια) και όχι αναγκαστικά στη ποσοτική αύξηση των τουριστών

• Να στοχεύει στην Οργάνωση και λειτουργία ενός σχεδίου δράσεων με έμφαση στο νέο τουριστικό προϊόν που θα αποτελέσει το μουσείο «Έλ Γκρέκο» στο Ηράκλειο Κρήτης, με σκοπό την ολοκληρωμένη αξιοποίηση και προβολή του πολιτισμικού και περιβαλλοντικού πλούτου της Περιφέρειας Κρήτης.

Γ. Βασικό πλαίσιο ενός νέου Προγράμματος ανάπτυξης της Κρήτης σε συνδυασμό με το μουσείο Έλ Γκρέκο.

Η ανάδειξη των πολιτιστικών μνημείων και δραστηριοτήτων σε σημαντική παράμετρο του τουριστικού προϊόντος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα

Η αύξηση του τουριστικού ρεύματος, η προσέλκυση τουριστών με ιδιαίτερα πολιτιστικά ενδιαφέροντα και η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου είναι οι τρεις σημαντικότερες επιπτώσεις που θα έχει ο επιδιωκόμενος αναπροσανατολισμός.

Και για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, χρειάζεται:

1. Ενιαία, ευέλικτη τουριστική, αλλά και γενικότερα αναπτυξιακή στρατηγική.

2. Κατάλληλη προβολή όλων των στοιχείων που συνθέτουν τα τρία τουριστικά προϊόντα, το περιβάλλον, τις παραδόσεις και τον πολιτισμό, σε μια νέα, δυναμική εικόνα της Κρήτης.

3. Αξιοποίηση τεχνολογικών εργαλείων, από τις επικοινωνίες και το management, με εφαρμογές Η/Υ και διαδικτύου στα συστήματα κρατήσεων, στα υλικά και τη διαχείρισή τους (logistics), στα οικονομικά (financial management, accounting) καθώς επίσης στο τουριστικό marketing.

Δ. Οι παρεμβάσεις και οι ενέργειες

Προσδιορίζοντας το παραπάνω πλαίσιο, **το πρόγραμμα φιλοδοξεί με τις συγκεκριμένες ενέργειες που περιέχει, να αποτελέσει μια αφετηρία για μια νέα πορεία του τουρισμού στην Κρήτη**, η οποία θα δώσει σημαντικές και βιώσιμες διεξόδους απασχόλησης και αυταπασχόλησης στη νεολαία της Κρήτης.

Οι ενέργειες και οι δράσεις του προγράμματος περιλαμβάνουν:

- **Διερεύνηση, καταγραφή και κατηγοριοποίηση του πολιτιστικού – περιβαλλοντικού πλούτου και των εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων και υποδομών της Κρήτης.**

- **Τελική διαμόρφωση της πρότασης – πλέγματος διαδρομών πολιτιστικού & περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος και χαρτογράφησή τους.** Ολοκληρωμένο «Τουριστικό Προϊόν» σε έντυπη μορφή.

- **Ανάπτυξη και εφαρμογή μεθοδολογίας και μηχανισμού «εξόρυξης γνώσης» από την εμπειρία τομεακών εμπειρογνομόνων και αρχαιολόγων, καλλιτεχνών, διανοουμένων, με σεμινάρια και εργαστήρια, για τη διαμόρφωση μιας πλήρους βάσης υποστήριξης των δράσεων επαγγελματικής κατάρτισης και πιλοτικής λειτουργίας της κοινωνικής επιχείρησης.**

- **Κινητοποίηση του τοπικού ενδιαφέροντος, ενημέρωση και ενεργοποίηση της τοπικής νεολαίας για συμμετοχή στις δράσεις.**

- **Δημιουργία επιχειρηματικού σχεδίου για την οργάνωση, την αξιοποίηση και την προβολή του πολιτιστικού και περιβαλλοντικού πλούτου της Κρήτης και του νέου τουριστικού προϊόντος που αποτελεί το μουσείο Έλ Γκρέκο στο Ηράκλειο Κρήτης.**

- **Δημιουργία Δομής – Δικτυακού Κέντρου, για την συλλογή και διανομή πληροφοριών που σχετίζονται με το νέο τουριστικό προϊόν.**

- **Οργάνωση και προβολή του ολοκληρωμένου προϊόντος, το συντονισμό και την ανάληψη πρωτοβουλιών μάρκετινγκ.**

- **Δημιουργία portal, στηριγμένου στην εφαρμογή ολοκληρωμένου λογισμικού συστήματος και εγκατάστασής του στη Δομή της τουριστικής επιχείρησης.**

- **Δημιουργία Δικτύου με οργανώσεις ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, με ενώσεις και κέντρα πληροφόρησης νέων, με φορείς του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα.**

- **Λειτουργία Γραφείων - Σημείων Ενημέρωσης σε κάθε νομό.**
- **Παραγωγή Οδηγού-Λευκώματος για τα Κέντρα Πολιτιστικού Ενδιαφέροντος της Περιφέρειας, με έμφαση σε εκείνα που εμπεριέχονται στο πλέγμα τοποθεσιών και δραστηριοτήτων που συνδέονται με το σχέδιο.**
 - **Δημοσιότητα και διάχυση των δράσεων του προγράμματος, αλλά και στη διεύρυνση της απήχησης του σχεδίου σε Περιφερειακό επίπεδο.**
 - **Πρωτοβουλίες Δημοσιότητας-Δικτύωσης σε Εθνικό και Περιφερειακό επίπεδο.**

Θα μπορούσαμε να εστιάσουμε σ'ένα διαφοροποιημένο, υψηλής ποιότητας τουριστικό προϊόν με εφιαλτήριο το μουσείο Έλ Γκρέκο στην Κρήτη, που πρέπει να αποτελεί στόχο όλων των παραγόντων που ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη του τόπου και κατά συνέπεια, να συνεχισθεί και να ενισχυθεί η σύνδεση του τουρισμού με την πολιτιστική παράδοση του τόπου, διότι αποτελεί τον πιο κρίσιμο παράγοντα για την ανάπτυξη τουρισμού υψηλής ποιότητας.

Η γενική διατύπωση προγραμμάτων ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων είναι ένα εξειδικευμένο και επιστημονικά πολυσύνθετο εγχείρημα με κοινωνικούς και υψηλού πολιτιστικού - τουριστικού επιπέδου στόχους.

Τα ίχνη αυτού του πολιτισμού, τεκμήρια μοναδικά και ανεπανάληπτα, αποτελούν τη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά ενός τόπου, μιας χώρας, ενός λαού, τα ιδιαίτερα εκείνα στοιχεία που τον διαφοροποιούν και χαρακτηρίζουν την ταυτότητά του.

Άς γίνει, λοιπόν, το νέο μουσείο «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ», στο Ηράκλειο Κρήτης, το έναυσμα για μια νέα ανάπτυξη του Κρητικού τουρισμού, μέσα από τη λογική της δημιουργίας ενός δικτύου ειδικών πολιτιστικών διαδρομών ακολουθώντας τα ίχνη της εικαστικής Ελληνικής τέχνης, της κλασικής αρχαιότητας, των βυζαντινών χρόνων, της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής, των μνημείων κ.λπ.

«Ας αφήσουμε τη σκέψη μας να πετάξει νοερά πίσω, εκεί που η ιστορία ντύνεται τη μαγεία του θρύλου και παίρνει τη γοητεία του παραμυθιού, του μεγάλου εκείνου Κρητικού παραμυθιού, που το χρειαζόμαστε όλοι μικροί και μεγάλοι, για ν'αντλούμε αισιοδοξία, να νιώθουμε υπερηφάνεια από την μεγαλοσύνη εκείνων των ανθρώπων που εξύψωσαν την Ελλάδα, που γέμισαν με το μεγαλείο των έργων τους τις ψυχές των ανθρώπων σε όλα τα πέρατα της γης και θα συνεχίσουν να μαγεύουν και να γοητεύουν τις επερχόμενες γενιές φωτίζοντας και δοξάζοντας τον τόπο μας».

«Ας αισθανθούμε για λίγο τη μαγεία που αφήνει στη σκέψη μας η εικαστική μυθική προσωπικότητα του κορυφαίου Κρητικού ζωγράφου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ», φέρνοντας στο νού μας την εικόνα των έργων του, ας αναλογιστούμε εκείνες τις ανθρώπινες φιγούρες, που κινούνται μεγαλοπρεπείς, στενόμακρες, που μοιάζουν σαν ν'αφηγούνται στιγμές από τη ζωή των αγίων της εκκλησίας μας μέσα από πορτρέτα και τοπία, αφήνοντάς μας μια τεράστια πολιτιστική, εικαστική και θρησκευτική παρακαταθήκη».

**Κι ίσως μας δώσουν ώθηση για μια νέα
Ελληνική μεγαλοσύνη!!!**

ΠΗΓΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ / Εκδόσεις Χ.Ζολινδάκη
- ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ / Εκδόσεις Τσιτσιλώνη
- ΧΑΡΗΣ ΚΑΜΠΟΥΡΙΔΗΣ (επιμ.) / «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος-Έλ Γκρέκο»
- ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΖΩΓΡΑΦΟΙ-ΤΑ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ /
Τέσσερα Πι Ειδικές Εκδόσεις Α.Ε. / 2009, www.4pi.gr
- ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ «Αναφορά στον Γκρέκο»
- ΝΙΚΟΣ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ (επιμ.), «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος», /
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης / 1990
- ΜΑΡΙΝΑ ΛΑΜΠΡΑΚΗ -ΠΛΑΚΑ, «El Greco-Ο Έλληνας» / Αθήνα, 1999

INTERNET :

www.wikipedia.gr

www.in.gr

www.google.gr

www.4pi.gr

www.dpgr.gr

www.kekdiastasi.edu.gr

ΕΝΘΕΤΟ 1

ΕΡΓΑ

Έργα του «ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»

Κρήτη και Ιταλία

**Άποψη και χάρτης του Τολέδου
(1610-14, Σπίτι και Μουσείο Γκρέκο)**

Τολέδο, Άγιος Θωμάς

Ταφή του κόμη του Οργκάθ (1586-88),

Λάδι σε μουσαμά, 480x360 εκ.,

Τολέδο, 1605-1610

Ελ Γκρέκο

Η αγωνία στον Κήπο

Λάδι σε καμβά

Τολέδο, 1590-1595

Ελ Γκρέκο

Ο Χριστός κουβαλάει το Σταυρό

Λάδι σε καμβά

ΕΝΘΕΤΟ 2

Έργα του νέου μουσείου που αναδημιουργήθηκαν

από τους ζωγράφους

Στέλιο Πετρουλάκη, Σάββα Γεωργιάδη, Νίκο Μόσχο,

οι οποίοι αναπαριστούν τον ζωγράφο Δομήνικο Θεοτοκόπουλο

ΕΝΘΕΤΟ 3

Φωτογραφίες

Από τα εγκαίνια του νέου μουσείου

«ΕΛ ΓΚΡΕΚΟ»

στο Ηράκλειο Κρήτης

